REVISTA TEOLOGICĂ

SERIE NOUĂ, Anul III, (75), Nr. 3, IULIE—SEPTEMBRIE, 1993

EDITURA MITROPOLIEI ARDEALULUI
SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

CUPRINS

Pag.

STUDII SI ARTICOLE

DIN SFINŢII PĂRINŢI

DREPT, LEGISLAŢIE, ADMINISTRAŢIE

ÎNDRUMĂRI OMILETICE

REVISTA TEOLOGICĂ

— REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI ARDEALULUI —

3

SERIE NOUĂ, Anul III (75), Nr. 3, IULIE—SEPT., 1993

Tiparul TIPOGRAFIEI EPARHIALE SIBIU

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ
ÎNTEMEIAT ÎN 1907

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

STR. MITROPOLIEI, Nr. 24, Cont B.C.R. 45.10.4.09.2

Studii și articole

SFINTELE TAINE ȘI IERURGIILE ÎN VIAȚA BISERICII ȘI A CREDINCIOȘILOR

După învățătura Bisericii Ortodoxe, mântuirea se finalizează în unirea credincioșilor cu Hristos Cel răstignit și înviat.

Legătura credincioșilor cu Hristos în Biserică este reală, iar nu o simplă amintire recunoscătoare și emoționantă. Această legătură reală este trăită în Tainele și ierurgiile Bisericii, în întreg cultul divin. Prin Sf. Taine trecem prin toate câte a trecut Hristos, repetând sacramental drumul firii umane asumate de Hristos spre unirea ei deplină cu firea dumnezeiască. Nicolae Cabasila zice: „Întâi de toate, pentru a ne uni cu Hristos, va trebui să trecem prin toate prin câte a trecut și El ... Căci, într-adevăr, noi de aceea ne și botezăm, ca să ne îngropăm și să înviem împreună cu El, de aceea ne și ungem cu Sf. Mir, ca să ajungem părtași cu El prin ungerea cea împărătească a îndumnezeirii și, în sfârșit, de aceea mâncăm hrana cea prea sfântă a Împărtășaniei și ne adăpăm din dumnezeiescul potir, pentru ca să ne cuminecăm cu însuși trupul și sângele pe care Hristos și le-a luat din pântecele Fecioarei. Așa că, la drept vorbind, noi ne facem una cu Cel ce s-a întrupat și s-a îndumnezeit, cu Cel ce a murit și a înviat pentru noi".[1]

La realizarea deplinei uniri cu Hristos contribuie și Ierurgiile, ele reactivând prezența lui Hristos dobândită prin Sf. Taine și creând permanent ambianța adecvată pentru urcușul duhovnicesc.

1. *Caracterul hristologic și eclesiologic al Sf. Taine*

Înțelesul general al Tainei este *unirea lui Dumnezeu cu întreaga creație.* Această unire a început odată cu actul creației, având menirea să se desăvârșească până la starea în care „Dumnezeu va fi totul în toate" (I Cor. 15, 28). Un loc deosebit în această Taină atotcuprinzătoare îl are *omul.* El este „chipul și organul principal al Tainei celei mari și dinamice a unirii Logosului cu întreaga creație", întrucât ființa sa dihotomică unește spiritul cu materia. Însă Omul care a devenit mediul prin excelență al puterii lui Dumnezeu asupra materiei și a celorlalți oameni este Hristos.[2]

Iisus Hristos, „Taina lui Dumnezeu-Tatăl" (Col. 2, 2), „Taina cea ascunsă din veacuri și din neamuri" (Col. 1, 26), este Taina deplinei uniri

---

1 Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos,* trad. de Prof. Dr. Teodor Bodogae, Sibiu, 1946, p. 26—27.

2 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. III, București, 1978, p. 11.

între Creator și creatură. Hristos este astfel Taina originară și atotcuprinzătoare a mântuirii noastre, iar toate actele sale mântuitoare, întruparea, botezul, patimile, moartea, învierea și înălțarea la ceruri, sunt și ele Taine, ca acte prin care s-a restabilit comuniunea omului cu Dumnezeu. „Dumnezeu a devenit om pentru ca omul să devină dumnezeu", cum definesc Sf. Părinți esența inefabilă a Tainei lui Hristos.[3]

Taina Hristos se prelungește în umanitate prin *Biserică* și prin Tainele ei. Biserica este și ea o mare Taină, fiind instituția divino-umană în care se actualizează comuniunea cu Dumnezeu în Hristos. Taina Bisericii nu e despărțită de Taina lui Hristos și nici Taina lui Hristos de Taina Bisericii. Aceste două Taine nu pot fi distinse decât teoretic, pentru că Hristos Care a întemeiat Biserica rămâne veșnic Capul ei.

Precum însă actele mântuitoare ale lui Hristos sunt și ele Taine, tot astfel, toate actele Bisericii, Taina ultimă, au caracter de taină, prin ele realizându-se unirea noastră cu Hristos în Duhul Sfânt.

În înțeles special, „Tainele sunt lucrări invizibile ale lui Hristos săvârșite prin acte vizibile, prin care se constituie Biserica și care se săvârșesc în Biserică".[4] Astfel, caracterul și numele de Taină îl au șapte lucrări vizibile ale Bisericii, instituite de Mântuitorul, prin care se împărtășește harul nevăzut al lui Hristos sau Hristos Însuși în acțiunile Sale mântuitoare, pentru a ne face părtași de desăvârșirea umanității Sale sau de mântuire. Se poate vorbi astfel nu numai de Taina lui Hristos și de Taina Bisericii, ci și de „Taine", la plural, adică de Sfintele Taine ale Bisericii. „În acest sens, Apostolii și urmașii lor, episcopii și preoții, sunt nu numai vestitori ai Tainei lui Hristos (Ef. 6, 19; Col. 4, 3), ci și iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1)"[5].

Sfintele Taine aparțin Bisericii ca acte ale Capului ei, Hristos. „Aceasta înseamnă că pe cât de sacramentală este Biserica, pe atât de eclesiologice sunt Tainele".[6]

Dar Tainele nu ne unesc numai cu Hristos. Prin ele se realizează și unirea credincioșilor întreolaltă și de aceea se poate vorbi de funcția unificatoare a Tainelor în cadrul Trupului lui Hristos.

2. *Viața în Hristos prin Sfintele Taine*

Sfintele Taine întrețin viața spirituală în cadrul organismului divino-uman, Sfânta Biserică. Slujba Sf. Taine împlinește mai ales funcția harismatică sau sfințitoare a cultului ortodox.[7]

La baza învățăturii ortodoxe despre Taine stă încrederea că Duhul dumnezeiesc al lui Hristos poate lucra prin mijlocirea omului asupra

3 Pr. Prof. Dumitru Radu, *Sfintele Taine în viața Bisericii*, în „Studii Teologice', XXXIII (1981), nr. 3—4, p. 173.

4 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 14.

5 Pr. Prof. Vasile Mihoc, *Sfintele Taine, mijloace de mântuire și sfințire a credincioșilor*, în „Mitropolia Ardealului", XXVIII (1983), nr. 7—8, p. 448.

6 Pr. Prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p. 193.

7 Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1980, p. 354.

materiei cosmice în general şi asupra altor persoane. Nu materia în sine, nici cuvintele sau actele săvârşite constituie taina ci „întâlnirea în credinţă a celor două persoane în ambianţa Bisericii plină de Duhul Sfânt şi în atingerea trupească între cele două persoane, odată cu mărturisirea prin cuvinte a acestei credinţe a lor, a uneia care săvârşeşte Taina şi a alteia care o primeşte".[8]

Săvârşitorul nevăzut al Sf. Taine este Hristos, El fiind izvorul harului mântuitor. Hristos Însuşi lucrează prin trupul său plin de putere asupra trupului nostru. Pentru sfinţirea trupului nostru se foloseşte de materii, alese de El din cele mai caracteristice întreţinerii vieţii umane, ca: pâinea, vinul, apa, untdelemnul.

Săvârşitorul văzut al Sf. Taine este episcopul şi preotul (afară de Taina Hirotoniei). Nevoia unor acte văzute pentru împărtăşirea lucrării nevăzute a lui Hristos implică şi nevoia unei persoane văzute prin care să se săvârşească aceste lucrări tainice.[9] Săvârşitorul văzut devine în faţa credincioşilor reprezentantul lui Hristos şi al Bisericii.

Lucrarea lui Hristos în Sf. Taine poate fi evidenţiată atât prin mărturiile Noului Testament, care prezintă Tainele drept mijloace prin care credinciosul actualizează în viaţa sa actele mântuitoare ale Fiului lui Dumnezeu întrupat, dar şi prin semnificaţia mistagogică a actelor şi rugăciunilor care alcătuiesc slujba lor.

Primele trei Taine, numite ale iniţierii creştine, sunt Taine ale unirii depline cu Hristos şi ale intrării depline în Biserică (Botezul, Mirungerea şi Euharistia), două, ale reîntăririi în Hristos a celor bolnavi sufleteşte sau trupeşte (Pocăinţa şi Maslul) şi două sunt mijloace prin care se acordă primitorului fie puterea de a îndeplini misiunea sacerdotală (Hirotonia), fie îndatoriri speciale legate de căsătorie (Cununia).

Botezul este taina prin care primitorul, prin întreita afundare în apă sfinţită şi invocarea numelui persoanelor Sfintei Treimi (Mt. 28, 19—20), se naşte de sus, din apă şi din Duh (In. 3, 3.5), la viaţa în Hristos, moare şi înviază împreună cu Hristos (Rom. 6, 3—6), se îngroapă ca om vechi şi înviază ca om nou, îmbrăcat în Hristos (Gal. 3, 27), devine fiu al lui Dumnezeu după har şi mădular al Trupului tainic al lui Hristos, iertându-i-se păcatul strămoşesc şi toate păcatele personale săvârşite până în acel moment (la adulţi).

Pentru ca să ne facem şi noi asemenea Lui, Hristos „S-a coborât în apă, ca să dea apei puterea umanităţii Sale înnoite, pentru ca în apă să ne putem întâlni cu această umanitate înnoită în El sau cu puterea ei şi să ne facem asemenea ei, adică asemenea lui Hristos născut din Fecioară şi din Duhul Sfânt".[10]

8 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 8.

9 *Ibidem*, p. 28.

10 Idem„ *Drumul cu Hristos, Mântuitorul, prin tainele şi sărbătorile Bisericii Ortodoxe*, în „Ortodoxia", XXVIII (1976), nr. 2, p. 407.

Lucrarea regeneratoare a lui Hristos asupra celui ce se botează este marcată de actele și rugăciunile rânduielii baptismale.

În prima parte, pregătitoare, a rânduielii, numită a catehumenatului, cel ce se va boteza este smuls din împărăția întunericului și din robia vrăjmașului, la care renunță de bună voie, și trecut în împărăția luminii, unindu-se cu Hristos. Întorcându-se dinspre apus spre răsărit, catehumenul face primul său act liber. Devenit „ostaș al lui Hristos", el va mărturisi credința lui Hristos și a Bisericii Sale, prin rostirea întreită a Simbolului niceo-constantinopolitan.

Rânduiala propriu-zisă a tainei începe cu pregătirea materiei, sfințindu-se apa și binecuvântându-se untdelemnul ungerii prebaptismale. Prin sfințire, apa își schimbă finalitatea, devenind „baia nașterii din nou" și, împreună cu colimvitra, mormânt izbăvitor și maică duhovnicească.[11]

Ungerea prebaptismală cu untdelemnul catehumenilor la principalele organe ale trupului prevestește crearea din nou a celui ce se va boteza, fiind în același timp semnul milei dumnezeiești, semnul preoției universale sau chemare simbolică la luptele împotriva celui rău.

Întreita afundare pe de o parte arată temeiul credinței noastre în Sfânta Treime, iar pe de altă parte simbolizează cele trei zile cât a stat Domnul în mormânt. Afundarea închipuie moartea noastră pentru viața în păcat, iar ridicarea din apă, învierea noastră cu Hristos pentru viața cea nouă.

Pânza albă în care e învelit pruncul la ieșirea din baia botezului închipuie veșmântul luminat al celor lipsiți de păcate (cf. Ps. 50, 8), iar eshatologic, lumina slavei și a nestricăciunii de care se vor bucura drepții în lumea viitoare. Făclia aprinsă simbolizează lumina spirituală de care se face părtaș cel botezat, precum și bucuria Bisericii pentru un nou născut al ei.

Botezat în Hristos și îmbrăcat întru El, neofitul va primi darurile Sfântului Duh prin *Taina Mirungerii.*

Mâna dreaptă a preotului care unge cu Sf. Mir principalele părți ale trupului este într-un fel o prelungire a mâinii episcopului care a sfințit mirul și constituie în același timp și o punere a mâinilor.[12]

Prin Mirungere, neofitul primește pecetea apartenenței la poporul lui Dumnezeu, intrând în noul eon, cel euharistic.[13] Pecetea darului Duhului Sfânt imprimă și întărește chipul lui Hristos în cel nou botezat. Pecetea nu este decât prezența activă a Sfântului Duh în creștin, imprimându-i acestuia un caracter de sfințenie, de consacrare în Dumnezeu. Arvuna Duhului garantează împărtășirea darurilor viitoare. Începând

---

11 Pr. Asist. Liviu Streza, *Botezul în diferite rituri liturgice creștine,* Teză de doctorat în teologie, București, 1985, p. 94.

12 P. Trembelas, *Dogmatique de l'Eglise orthodoxe catholique,* t. III, Chevetogne, 1968, p. 144.

13 P. Evdokimov, *L'Orthodoxie,* Paris, 1978, p. 273, 277.

din această zi, Duhul Sfânt în persoană locuieşte permanent în creştin, care devine prin trupul şi sufletul său templu al Duhului Sfânt (cf. I Cor. 3, 16).[14]

Se unge cu Sf. Mir fruntea, spre luminarea minţii, pentru înţelegerea legii dumnezeieşti. După Sf. Chiril al Ierusalimului, aceasta semnifică ştergerea ruşinii pe care o purta omul pe frunte după căderea strămoşilor noştri.[15] Se pecetluiesc ochii, pentru a putea vedea lucrările lui Dumnezeu, nările, spre a deveni mireasă a lui Hristos (cf. II Cor. 2, 15), gura, spre vestirea Evangheliei lui Hristos, urechile, spre ascultarea tainelor dumnezeieşti. Se unge la piept, ca o platoşă a dreptăţii împotriva vrăjmaşului, pecetluindu-se inima spre a arde continuu de iubire pentru Hristos. Se pecetluieşte spatele, spre întărirea puterilor fizice. Mâinile, simbolul faptelor, sunt pecetluite pentru ca să rodească fapte bune. Picioarele sunt miruite pentru ca viaţa cea nouă să se desfăşoare pe căile Domnului. Neofitul a primit astfel întreaga armură a Duhului Sfânt (cf. Ef. 6, 13 şi urm.) spre întărire în viaţa în Hristos.

Mirungerea este inseparabilă de Botez. „Căci viaţa în Hristos şi viaţa în Duhul Sfânt nu sunt două forme distincte de spiritualitate: ele constituie aspecte complementare ale aceleiaşi căi care duce la îndumnezeirea eshatologică".[16]

A treia taină a iniţierii creştine este *Sf. Euharistie*.

„După ungerea cu Sf. Mir — zice Nicolae Cabasila — ne apropiem de Sf. Masă, piscul cel mai înalt al vieţii duhovniceşti, la care odată ajunşi nimic nu ne mai lipseşte ca să dobândim fericirea dorită. De aceea, Sf. Împărtăşanie este taina cea mai mare, pentru că mai încolo nu se mai poate merge, nici nu se mai poate adăuga ceva".[17]

Cel născut la viaţa în Hristos, prin Botez, şi întărit în această viaţă prin Mirungere, se uneşte cu Hristos, devenind „hristofor", prin împărtăşirea cu trupul şi sângele Domnului (cf. I Cor. 10, 16). Dacă prin Botez se realizează o anumită unire cu Hristos, o „frăţietate sau asemănare cu Hristos", prin Sf. Împărtăşanie unirea aceasta ajunge la culme în sensul că nu mai putem face nici o distincţie între ceea ce e al nostru şi ceea ce e al lui Hristos, întrucât credincioşii devin mădulare ale Trupului tainic al cărui Cap este Hristos. „Uniţi cu Hristos prin Sf. Împărtăşanie nu încetăm a spori în adâncirea virtuţilor din puterea Botezului, iar sporirea virtuţii include în ea treptata unire cu Hristos".[18]

Până la unirea prin iubire desăvârşită, sufletul trebuie să urce drumul asemănării cu Hristos prin curăţirea de patimi şi prin virtuţi. Pentru această luptă suntem pregătiţi prin Botez. Sf. Împărtăşanie are rostul de a ne sădi de la început elanul spre această iubire desăvârşită cu Hristos.

---

14 C. Spicq, *La théologie paulinienne du Baptême*, în rev. „Questions Liturgiques et Paroissiales", 1939, nr. 3—4, p. 135—136.

15 Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, partea a II-a, trad. de Pr. D. Fecioru, col. „Izvoarele Ortodoxiei", Bucureşti, 1945, p. 558.

16 J. Meyendorff, *Initiation à la théologie byzantine*, Paris, 1975, p. 25.

17 N. Cabasila, *op. cit.*, p. 81.

18 Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Drumul cu Hristos . . .*, p. 412.

De aceea ne împărtăşim prima oară îndată după Botez. Pentru a ne consolida şi spori iubirea, ne împărtăşim mereu în cursul vieţii, întărindu-ne în acelaşi timp în lupta pentru desăvârşirea noastră morală.

Vindecarea sufletească a celor care prin păcat şi-au pierdut curăţia dobândită prin Botez se realizează prin *Taina Pocăinţei*. Această Taină are patru momente distincte: a) căinţa pentru păcatele săvârşite şi dorinţa de îndreptare; b) mărturisirea păcatelor în faţa lui Hristos, prin duhovnic (cf. Iac. 5, 16); c) îndeplinirea canonului de pocăinţă; d) dezlegarea păcatelor pe care o dă Sfântul Duh, prin duhovnic, investit prin hirotonie ca urmaş al Sf. Apostoli (cf. In. 20, 22—23).

Sf. Simeon al Tesalonicului numeşte Taina Pocăinţei „al doilea botez", adică taina curăţirii păcatelor prin „baia lacrimilor" pocăinţei şi a refacerii legăturii cu Hristos şi Biserica Sa, întreruptă sau slăbită temporar prin păcat.

Pentru cei chinuiţi de suferinţe şi boli, Mântuitorul a rânduit *Taina Sf. Maslu*, ungerea sfântă „în numele Domnului" (Iac. 5, 14). Cel bolnav este uns cu untdelemn sfinţit spre tămăduire (cf. Mc. 6, 13), însoţind acest act de lecturi biblice şi rugăciuni stăruitoare. Prin această taină se cere şi se dobândeşte nu numai tămăduire trupească, ci şi sufletească, prin iertarea păcatelor, de care are nevoie orice credincios.

Prima dintre Sf. Taine care conferă daruri speciale este *Preoţia*. Prin actul hirotoniei (punerii mâinilor), cei aleşi şi pregătiţi sunt investiţi în cele trei trepte de slujire divină: cea de episcop, preot şi diacon, păstrându-se neîntreruptă legătura cu Preoţia lui Hristos şi a Sf. Apostoli, prin succesiunea apostolică. Episcopul şi preotul, ca trimişi ai lui Hristos (In. 20, 21), continuă întreita slujire a Mântuitorului, ca învăţători, sfinţitori şi conducători ai credincioşilor pe calea mântuirii.

Prin *Taina Cununiei*, se binecuvintează legătura căsătoriei între bărbat şi femeie, ridicându-se unirea lor la rang de sfântă taină.

3. *Ierurgiile în viaţa credincioşilor*

Ierurgiile sunt şi ele lucrări sfinte ale lui Hristos, săvârşite prin preot, pentru sfinţirea şi ajutorul omului în diferite împrejurări şi pentru sfinţirea firii înconjurătoare şi a lucrurilor folositoare vieţii omeneşti. Aceste rânduieli, instituite de Biserică, îşi au temeiul în puterea lăsată de Mântuitorul Bisercii Sale de a îndepărta puterile răului, de a ocroti şi ajuta pe oameni în diferite momente ale vieţii. Mântuitorul Însuşi a binecuvântat elementele din natură, pâinea şi peştele (Mt. 14, 19), sau pe copii (Mt. 19, 15), a izgonit demoni (Mt. 7, 22; Mc. 3, 22 ş.a.) şi a poruncit Sf. Apostoli să binecuvinteze casele unde vor fi primiţi (Mt. 10, 12).

Creştinul doreşte să întreţină un dialog continuu cu Dumnezeu, o legătură mereu împrospătată prin rugăciune şi împlinirea cererilor adresate Lui. El nu poate aştepta ca harul Tainelor primite să se pună în mişcare de la sine. Creştinul încearcă acest lucru prin rugăciunile particulare, care sunt de fapt „o formă mai coborâtă în care se pune în legă-

tură cu Hristos".[19] De aceea simte nevoia să adauge rugăciunilor sale pe cele ale preotului făcute în faţa sa, acesta fiind persoana investită cu o trimitere specială de la Hristos, iar rugăciunile lui se vor bucura de o ascultare deosebită din partea lui Hristos. Credinciosul îl simte pe preot învăluit în ambianţa Bisericii. Astfel, el primeşte prin rugăciunile preotului lucrarea lui Hristos în ambianţa Bisericii.

Ajutorul şi binecuvântarea lui Dumnezeu în anumite momente din viaţă, mijlocite prin ierurgii, ne vin obiectiv de la Hristos. De asemenea, prin ierurgii se reactivează prezenţa lui Hristos aflată în noi de la primirea Tainelor.

Ierurgiile au un loc de mijloc între Taine şi rugăciunile individuale ale credinciosului. Ele „susţin mereu vie legătura credinciosului cu Biserica; susţin conştiinţa că Hristos e în noi mai deplin când ţinem legătura vie cu Biserica".[20]

După scopul lor, ierurgiile sunt: a) exorcisme — rugăciuni de izgonire a demonilor şi a oricărei înrâuriri a celui rău; b) curăţiri şi dezlegări; c) binecuvântări — rugăciuni de cerere a ajutorului dumnezeiesc; d) sfinţiri — binecuvântări mai solemne prin care persoane sau lucruri sunt scoase din uzul comun, pentru a se folosi în scopuri sfinte.

După obiectul sau destinaţia lor, ele sunt de două feluri: a) cele care se referă la persoane şi b) cele care se aplică la lucruri.

Prin ierurgii, deci, puterea şi acţiunea curăţitoare şi sfinţitoare a Bisericii se revarsă nu numai asupra omului, ci şi asupra întregii creaţii, scoţând-o de sub blestem şi sfinţind-o. Natura neînsufleţită, care a suportat şi ea căderea, este readusă la sfinţenie, redevenind un mediu prielnic pentru traiul şi mântuirea omului. De aceea s-a vorbit despre caracterul (pan)cosmic al rugăciunilor ortodoxe: „prin ierurgii, sfera de influenţă a rugăciunilor cultului ortodox se extinde dincolo de persoana omului şi tinde să îmbrăţişeze întreaga lume creată".[21]

*

Iată, pe scurt, rolul Sf. Taine şi a Ierurgiilor în viaţa Bisericii şi a credincioşilor.

Biserica nu poate exista fără Taine şi nici Tainele în afara Bisericii.

Prin harul mântuitor pe care-l împărtăşesc Sf. Taine, ele ne nasc şi ne întăresc în viaţa în Hristos, unindu-ne tot mai desăvârşit cu El. Ierurgiile ne mijlocesc binecuvântarea şi ajutorul lui Dumnezeu, reactivează în fiinţa noastră harul Sf. Taine şi creeaza mediul prielnic câştigării mântuirii.

Pr. prof. Dr. Liviu Streza

19 Idem, *Sfintele Taine şi ierurgiile bisericeşti*, în „Ortodoxia", XXXVII (1985), nr. 3, p. 453.
20 *Ibidem*, p. 453.
21 Pr. Prof. Ene Branişte, *op. cit.*, p. 439—440.

BIZANȚUL ȘI APUSUL ÎN SECOLUL AL VIII-LEA*

Secolul al VIII-lea a rămas în conștiința Bisericii ca secolul unor mari tulburări și frământări, cauzate de încercarea unor împărați de a înlătura cultul icoanelor, „Răsăritul bizantin devenind singura regiune a lumii creștine, unde problema icoanelor a dat naștere unei dispute teologice care a durat mai mult de un secol".[1] Desigur că pentru acest fapt există rațiuni, atât istorice cât și psihologice. Astfel, pe de o parte, pietatea creștină a țărilor care vorbeau grecește, era statornicită într-o tradiție în care imaginea religioasă avea în mod necesar un loc cultic, iar pe de altă parte, comunitățile creștine din Siria și Armenia, fără a fi totdeauna ostile față de icoane, nu aveau o înclinație naturală de a le face obiect al cultului, ci le-au considerat pur și simplu, în aspectul lor didactic, drept simple ilustrări ale textului biblic.[2a]

E posibil ca ambele tendințe să fi continuat să coexiste pașnic în cadrul aceleiași Biserici, dacă decretele împăraților iconoclaști n-ar fi pus problema într-un mod radical, forțând astfel pe teologi să elaboreze principii proprii iconoclasmului și iconoduliei. Iconoclasmul — ultima erezie izvorâtă din monofizitism —, avea o dimensiune hristologică, fapt vizibil de la începutul disputelor, dar numai de-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al VIII-lea, au fost utilizate formule hristologice în respingerea argumentelor pe care le invocau iconoclaștii.

În Răsărit, iconografia ortodoxă a luat un avânt deosebit începând cu Justinian. Astfel, în cadrul noului stil arhitectonic care-și face apariția acum, — stilul bizantin —, având drept caracteristică specifică „cupola", care simboliza cerul cu harurile dumnezeiești, a fost amplificată „friza" capadociană, cu scene în serie și în mișcare, iar mai târziu, în secolul VII, a apărut și „friza" Acatistului Maicii Domnului. Totodată, s-au înmulțit și icoanele portative și praznicarele, care erau oferite credincioșilor pentru a fi sărutate. La bază stătea concepția că unele sfinte icoane sunt „făcătoare de minuni", prin puterea sfântului respectiv.[2b]

În lucrarea de față, vom căuta să surprindem etapele principale ale disputei iconoclaste și soluționarea ei la Sinodul VII ecumenic, de la Niceea din 787, iar apoi vom prezenta situația Apusului în secolul al VIII-lea, insistând asupra apariției și dezvoltării Imperiului carolingian și asupra a tot ceea ce a însemnat acest eveniment pentru Răsărit și Apus.

---

* Lucrare de Seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat, la catedra de Bizantinologie, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, care a dat și avizul pentru tipărire.

1 John Meyendorff, *Christ in Eastern christian thought*, cap. 9, *Vision of the invisible: the iconoclastic crisis*, Corpus Books: Washington — Cleveland, 1969, p. 132.

2 a *Ibidem*.

2 b Cf. Ioan Rămureanu, Milan Șesan și Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală, Manual pentru Institutele teologice*, vol. I (1—1054), Ed. a II-a, revăzută și completată, București, 1975, p. 308.

I. *Evoluţia disputei iconoclaste de la Împăratul Leon al III-lea Isaurul la împărăteasa Irina.*

a) Studierea originii şi evoluţiei mişcării iconoclaste prezintă mari dificultăţi, în primul rând datorită insuficienţei izvoarelor. Toate *lucrările iconoclaste*, decretele imperiale, actele sinoadelor din 745 şi 815, precum şi tratatele teologice ale „spărgătorilor de icoane" (cum erau denumiţi iconoclaştii n.n.), nu s-au păstrat, fiind probabil distruse. Literatura iconoclastă nu ne este cunoscută decât prin intermediul unor scurte extrase, consemnate în lucrările teologilor iconoduli.[3]

În ce priveşte motivele care i-au determinat pe împăraţii iconoclaşti să lupte împotriva icoanelor, istoricii discută încă în contradictoriu. Simpla lor apartenenţă răsăriteană sau semitică, distinctă de cea elenică, nu este suficientă pentru a explica rigoarea şi chiar fanatismul cu care au căutat să distrugă practicile cele mai bine stabilite ale Bisericii greceşti.[4] Apoi, războiul pe care-l purtau în mod constant împotriva islamului iconoclast, sensibilitatea lor faţă de reproşurile de idololatrie făcute creştinilor bizantini de către musulmani, care se considerau pe ei înşişi ca reprezentanţii unei religii pure, pretenţiile cezaro-papiste radicale, care l-au determinat pe Leon al III-lea să-şi ia titlul de „rege şi preot",[5] iar pe fiul său Constantin l-au condus să lupte împotriva monahismului, ca nucleu al nonconformismului creştin, au constituit desigur raţiuni mai importante pentru opoziţia lor faţă de icoane, decât considerentele de ordin naţional şi cultural.

Nu putem nega, de asemenea, nici influenţa pe care a putut-o exercita asupra împăraţilor anumite tendinţe protoiconoclaste izolate, apărute în diferite zone[6] şi considerate ca antecedente ale marii dispute din sec. VIII—IX, precum şi semnificaţia unor acţiuni iconofobe iniţiate de

---

3 Astfel, decretul sinodului iconoclast din 754 a fost păstrat într-o formă incompletă în actele Sinodului VII ecumenic, iar hotărârea sinodului din 815 a fost descoperită în unul din tratatele patriarhului Nichifor. Mai consemnăm faptul că o serie de fragmente din literatura iconoclastă sunt inserate în tratatele polemice şi teologice ale unor apărători înfocaţi ai icoanelor, cum a fost Sf. Ioan Damaschin şi Sf. Teodor Studitul. (Cf. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, Traduit du russe par P. Brodin et A. Bourguina, t. I (324—1081), Paris, Éditions A. Picard, 1932, p. 333.

4 Cercetători atât mai noi cât şi mai vechi, au subliniat că bazileii iconoclaşti erau de origine anatoliană: „isaurienii" Leon al III-lea (717—741) şi Constantin al V-lea (741—775), armeanul Leon al V-lea (813—820) şi frigienii (dinastia amoriană), Mihail II Rangabe (820—829) şi Teofil (829—842). (A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 311—313; P. Lemerle, *Bizanţul şi originile civilizaţiei noastre*, în „Literatura Bizanţului", antologare, traducere şi prezentare de N. S. Tanaşoca, Bucureşti, 1972, p. 42; G. Ostrogorsky, *Storia dell' impero bizantino;* Torino, 1972, p. 188, n. 43; Pr. drd. Vasile Muntean, *Iconoclasmul bizantin (sec. VIII—IX), în lumina noilor cercetări*, în „Biserica Ortodoxă Română", an. CII, (1984), nr. 8—10, p. 685, n. 11. Vezi şi Ch. Diehl, *Les empereurs iconoclastes*, în *„Histoire des Moyen ages"*, t. III, Paris, 1936, p. 249—289.

5 Vasilevs Ke ierevs — *Cf. Epistola către papa Grigorie II*, citat în răspunsul ultim, Jaffe-Wattembach, *Regeste Pont. Rom.*, 2182 la John Meyendorff, *op. cit.*, p. 132—133, n. 1; *P. L*, t. 89, col. 521 (imperator sum et sacendos").

6 Vezi pe larg la A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 327—329; N. Iorga, *Les origines de l'iconoclasme*, în „Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine", t. XI, Bucarest, 1924, p. 147—160.

califii arabi, la începutul secolului VIII.[7] Bizantinologul francez L. Bréhier a atras atenţia într-un mod cu totul deosebit, asupra faptului că, iconoclasmul comportă două probleme distincte şi deosebite şi anume, în primul rând problema care se discută de obicei, adică cea despre cultul icoanelor, iar în al doilea rând problema legalităţii artei religioase, adică dacă era îngăduit sau nu să se recurgă la artă pentru a ilustra realităţi supranaturale, iar artistul avea oare dreptul să-şi reprezinte în lucrările sale sfinte pe Sfânta Fecioară şi pe Iisus Hristos? În felul acesta, L. Bréhier, ridică problema influenţei iconoclasmului asupra artei bizantine.[8]

Trebuie să menţionăm, de asemenea, şi unele influenţe directe, concrete, exercitate de ereziarhi, precum: Constantin de Nacoleia, Toma de Claudiopolis, Teodosie al Efesului şi renegatul Beser. Apoi, vizita pe care o face la Constantinopol, în 726, Genesios — şeful pavlicienilor —, nu va fi rămas fără efect asupra intenţiilor iconoclaste ale împăratului.[9] Nu omitem, de asemenea, dintre motive, nici răspândirea impresionantă a imaginilor şi adorarea — nu odată — fetişistă a lor. Dar în loc ca împăraţii să înlăture excesele condamnabile, s-a ajuns la negarea îndreptăţirii iconoduliei. Observăm, deci, că la baza controversei iconoclaste, mai precis la originea ei, stau diverşi factori: istorici, politici, teologici, sociali, economici şi culturali, iar încercarea de a o explica exclusiv doar prin raţiuni de un anumit gen, este imposibilă. Totuşi, în stadiul actual al concentrărilor, considerăm că esenţa problemei trebuie căutată şi în domeniul doctrinal, religios, în vederea limpezirii ei definitive.

Iniţiatorul mişcării iconoclaste a fost împăratul Leon al III-lea Isaurul (717—741), cel care între anii 717—718 respinsese cu succes periculoasele atacuri ale arabilor îndreptate asupra Constantinopolului.[10] Primii ani de domnie, Leon îi consacră respingerii duşmanilor externi şi consolidării tronului, şi nu au fost marcaţi prin nici o măsură restrictivă privitoare la icoane. Începând cu anul 725, potrivit afirmaţiei lui Teofan, împăratul „începe să vorbească despre distrugerea Sfintelor icoane cinstite de toţi".[11] Chiar în acelaşi an, întâmplându-se un cutremur şi o erupţie vulcanică la N.—E. de insula Creta, Leon, împreună cu renegatul Beser, interpretază această urgie ca o pedeapsă divină, determinată de iconolatrie, şi se declară deschis împotriva venerării icoanelor.

Primul conflict iconoclast a izbucnit cu ocazia distrugerii icoanei (mozaic) lui Hristos aflată deasupra Porţii de bronz din Constantinopol, ocazie cu care un grup de femei au ucis pe funcţionarul Iovian, însărcinat să îndeplinească ordinul împăratului. Văzând intransigenţa şi nemul-

7 A. Grabar, *L'iconoclasme byzantin.* Dossier archeologique, Paris, 1957, p. 104—108 şi N. Iorga, *Histoire de la vie bizantine,* vol. II, Bucureşti, 1934, p. 34—35.

8 L. Bréher, *La querelle des images,* Paris, 1904, p. 3—4.

9 A. Grabar, *op. cit.,* p. 141; Nina Garsoien, *Byzantine Heresy. A. Reinterpretation,* în *„Dumbarton Oaks Rapers",* 25, Washington D. C., 1971, p. 97.

10 C. Bihlmeyer — H. Touchle, *Histoire de l-Eglise,* t. II., *L'Église chrétienté,* Traduit par Marcel Grandclaudon, Casterman—Paris—Tournai, 1963, p. 99.

11 Theophanes, ed. De Boor, p. 404, la A. A. Vasiliev, *op. cit.,* p. 342.

ţumirea poporului din Constantinopol şi Asia Mică, împăratul şi-a dat seama că a mers prea departe şi a încercat să câştige de partea sa pe patriarhul Constantinopolului, Gherman şi pe papa Grigorie al II-lea, dar ambii s-au declarat defavorabili politicii împăratului. Ba mai mult, în Grecia şi în insulele Mării Egee, a izbucnit o răscoală în favoarea cultului icoanelor (în 727),[12] mişcare care a fost rapid înăbuşită de împărat.

Vrând să dea impresia că acţionează legal, Leon a întrunit la 17 ianuarie 730, un fel de sinod — de fapt era un sfat al senatorilor şi ai celorlalţi demnitari ai statului şi ai Bisericii —, cu scopul de a-i câştiga pentru planurile sale iconoclaste. Cu acest prilej, a fost promulgat un edict contra icoanelor,[13] care a fost semnat de toţi cei prezenţi, în afară de patriarhul Gherman, care în prezenţa celor invitaţi la această mare adunare, a afirmat că împăratul face o enormă greşeală. Patriarhul a fost depus şi constrâns să se retragă, în locul lui fiind ales Anastasie, ucenicul şi singhelul patriarhului, care a consimţit să semneze edictul. Astfel, decretul împotriva icoanelor era alcătuit nu numai în numele împăratului, ci şi în numele Bisericii, fiindcă era sancţionat prin semnătura patriarhului, iar acest fapt era de mare importanţă pentru Leon. Ca urmare a acestui edict, împăratul porunceşte să fie înlăturate icoanele — care nu au suflare, viaţă —, şi înlocuite cu o „cruce, gloria tuturor ortodocşilor".[14]

Ultimii ani de domnie a lui Leon sunt slab ilustraţi de izvoare în ceea ce priveşte modul cum a decurs persecutarea icoanelor. Un ecou al politicii ostile a lui Leon, găsim în cele trei tratate celebre ale Sf. Ioan Damaschin, intitulate „Împotriva celor ce dispreţuiesc icoanele", care, după cum bine ştim a trăit pe vremea primului împărat iconoclast, în afara imperiului bizantin, pe teritoriul califatului arab.[15]

Sub energicul fiu al lui Leon al III-lea, Constantin al V-lea Copronimul (741—775), persecuţia iconoclastă s-a accentuat pregnant în Răsărit. Crescut de tatăl său conform unor principii riguroase, Constantin a urmat o linie politică iconoclastă hotărâtă. Primii doi ani de domnie a lui Constantin s-au caracterizat printr-o luptă susţinută împotriva cumnatului său Artavasde, care s-a pus în fruntea unei revolte favorabile icoanelor.[16] Artavasde reuşi să-l oblige pe Constantin să părăsească capitala, iar poporul îl proclamă împărat. În timpul anului în care Artavasde a condus imperiul, cultul icoanelor a fost restabilit. Până la urmă, Constantin reuşeşte să-l înlăture pe cumnatul său de pe tron şi pedepseşte aspru pe autorii mişcării. Dar mişcarea lui Artavasde i-a demonstrat lui Constantin, cât de uşor se putea restabili cultul icoanelor în împrejurări favora-

12 Ch. Diehl, *Histoire de l'Empire byzantin*, Paris, 1934, p. 72.

13 Foarte probabil că acest sinod s-a limitat să pună în vigoare decretul din 725, sau 726 (Cf. F. Gabrol — H. Leclercq, *Dictionaire d'Archeologie Chrètienne et de Liturgie*, t. VII (I), Paris, 1926, col. 248.

14 A. Grabar, *op. cit.*, p. 130—132.

15 Două dintre aceste tratate au fost scrise după cât se pare în epoca lui Leon, iar asupra datei scrierii celui de al treilea tratat cercetătorii nu s-au pronunţat în mod precis (Cf. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 343). În legătură cu Sf. Ioan Damaschin vezi şi bibliografia recomandată de C. Bihlemeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 356.

16 Ch. Diehl, *Histoire* ..., p. 74.

bile, de aceea, el s-a gândit atunci să intreprindă anumite demersuri mai hotărât, cu scopul de a întări ideile și concepțiile iconoclaste în conștiința maselor.

Cu această intenție, împăratul s-a hotărât să convoace un sinod, ca să-și întemeieze bazele unei politici iconoclaste, să o sancționeze și cu ajutorul ei să creeze în conștiința poporului certitudinea că măsurile sale erau legitime.

În 754 s-a întrunit pseudo-sinodul din palatul Hieria, situat pe litoralul asiatic al Bosforului, în fața Constantinopolului,[17] la care au participat circa 338 de episcopi. Deși a fost desemnat de iconoclaști ca „ecumenic", la sinod nu a participat nici un patriarh, deoarece scaunul patriarhal din Constantinopol era vacant, cei din Antiohia, Alexandria și Ierusalimul refuzaseră să participe, iar legații papei se abținuseră de asemenea să apară la ședințe.

Din dorința împăratului, iconoclasmul a fost aprobat iar cultul icoanelor declarat ca „lucrare a diavolului și nouă idolatrie".[18] El a autorizat o singură icoană și anume reprezentarea pâinii și vinului din Sf. Euharistie, interzicând confecționarea, venerarea, posedarea sau tăinuirea icoanelor.[19] S-au alcătuit multe anateme, care au fost pronunțate împotriva mai multora. Între cei vizați s-a numărat patriarhul Gherman etichetat ca „cinstitor al lemnului" și Sf. Ioan Damaschin, „Mansurul", etichetat și el ca „dușman al imperiului, învățător al nelegiuirii și eretic al Scripturilor".[20]

Hotărârile sinodale au fost executate fără milă de către împărat, persecuția icoanelor devenind de o intensitate deosebită. Pretutindeni, icoanele au fost luate din biserici, adeseori distruse, iar picturile murale și mozaicurile au fost acoperite cu var sau înlocuite cu scene profane (copaci, păsări, scene de vânătoare, etc.).[21] În această perioadă de grea încercare, călugării au fost aproape singurii care au avut curajul să re-

---

17 Cf. G. Ostrogorsky, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bildesstreites*, Breslau, 1929, p. 14, n. 1.

18 C. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 100.

19 Împăratul refuză de asemenea titlul de „Născătoare de Dumnezeu" Fecioarei Maria, cultul sfinților, al relicvelor și crucea, fiind pe drept cuvânt taxat de unii cercetători ca monofizit (Cf. R. Jenkins, *Byzantium: — The Imperial Centuries ad 610 to. 1071*, London, 1966, p. 74).

Hotărârea Sinodului iconoclast din 754, consemnată în actele Sinodului VII Ecumenic — poate nu în întregime și cu câteva modificări —, condamnă definitiv cultul icoanelor și afirma printre a tele următoarele: „Sprijinindu-ne pe Sfintele Scripturi și pe Sf. Părinți, declarăm unanim în numele Sf. Treimi că: va fi respinsă, îndepărtată și stârpită cu ocările Sf. Biserici, orice icoană făcută din orice material, prin lucrarea blestemată a pictorilor. Oricine va îndrăzni pe viitor să confecționeze asemenea lucru sau să-l venereze, sau să-l prezinte într-o biserică sau într-o casă privată, sau să-l posede în secret, dacă e episcop, preot sau diacon să fie depus, dacă e călugăr sau laic, anatema să fie, și va cădea sub loviturile veacului ca dușman al lui Dumnezeu și ca dușman al învățăturilor transmise de Sf. Părinți" (Cf. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 345).

20 Mansi, t. XIII, p. 323, 327, 346, 355, la A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 346.

21 Astfel, într-un izvor se relatează că Biserica Sf. Fecioară Vlaherne, din Constantinopol, a fost privată de splendoarea ei iconografică, fiind transformată într-o „livadă și colivie mare" (*Vita Stephanà Juniors*, în *P.G.*, t. 100, col. 1120).

ziste împotriva acestui despotism brutal. Constantin al V-lea s-a dovedit de o intransigenţă extremă în privinţa mănăstirilor, dezlănţuind o acerbă cruciadă împotriva călugărilor, începând cu anul 761. Călugării erau batjocoriţi în mod barbar, iar numeroase mănăstiri au fost transformate în cazărmi şi arsenale, iar bunurile lor confiscate.[22] Grupuri de călugări, din cauza persecuţiilor au emigrat în Apus, iar alţii spre ţărmurile nordice ale Pontului Euxin, spre insula Cipru precum şi spre Coastele Siriei şi Palestinei.

Fiul şi urmaşul lui Constantin al V-lea, Leon al IV-lea Hazarul (775—780) se arată puţin mai indulgent, dacă e să-l comparăm cu perioada lui Leon al III-lea sau cu cea a tatălui său. Astfel, călugării fugiţi şi exilaţi au putut să se întoarcă înapoi, deşi legile penale s-au menţinut în continuare, iar în caz de denunţ, ele intrau în vigoare. În timpul scurtei sale domnii, Leon nu s-a manifestat ca un iconoclast fanatic. E foarte probabil să fi fost influenţat într-o oarecare măsură de tânăra sa soţie Irina, o ateniană, recunoscută pentru credincioşia sa faţă de cultul icoanelor, spre care toţi cinstitorii sfintelor icoane îşi îndreptau privirile pline de speranţe. Atitudinea moderată a împăratului în disputa icoanelor, a fost perioada de trecere necesară între măsurile drastice ale lui Constantin al V-lea şi restabilirea cultului icoanelor sub Irina.[23] În anul 780, împăratul Leon a murit subit şi astfel s-a încheiat prima perioadă iconoclastă.

Această femeie ambiţioasă şi dotată, — devenită regentă datorită faptului că fiul ei Constantin al VI-lea era minor, şi-a asumat întreaga putere conducătoare, având ambiţia să domnească singură chiar şi atunci când fiul ei a împlinit 20 de ani.[24] Cu toată simpatia sa declarată pentru cultul icoanelor şi dorinţa de a le reabilita, Irina nu a putut lua măsuri decisive în acest sens în primii săi ani de domnie. Această amânare a avut drept cauză doi factori şi anume: în primul rând concentrarea forţelor imperiului şi orientarea lor spre întărirea tronului, iar în al doilea rând, războiul extern cu slavii, dublat de o serie de răscoale interne, cum a fost răscoala lui Elpidius din Sicilia şi cea a aremeniacilor din Constantinopol, mişcări în favoarea lui Constantin al VI-lea.[25]

Mai mult, restaurarea cultului icoanelor trebuia pregătită cu foarte mare precauţie, deoarece majoritatea armatei era favorabilă iconoclasmului, iar canoanele sinodului iconoclast din 754 au fost declarate de Constantin al IV-lea legi imperiale şi continuau să exercite o mare influenţă asupra multora. În ceea ce priveşte înaltul cler, probabil că foarte mulţi dintre ei au acceptat hotărârile sinodului iconoclast mai mult din constrângere decât din convingere şi ei constituiau „un element care

---

22 Amănunte cu privire asupra modului cum erau batjocorâţi călugării ne oferă N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine*, vol. 2, p. 38—40 şi A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 347—348.

23 G. Ostrogorsky, *op. cit.*, p. 38.

24 Vezi pe larg la Gh. Diehl, *Marile probleme ale istoriei bizantine. Figuri bizantine*, Traducere de Ileana Zara, Bucureşti, 1969, vol. I, p. 238—267.

25 N. Iorga, *Histoire* ..., p. 42.

s-a supus reformelor împăraţilor iconoclaşti, dar care n-ar fi făcut nici o opoziţie reală la măsurile partidei iconodulilor".[26]

În anul 784, patriarhul Pavel al Constantinopolului, care avea vederi iconoclaste, a demisionat, în locul lui fiind promovat Tarasie, om devotat Irinei, care declară că este necesară convocarea unui sinod ecumenic, în vederea restaurării cultului icoanelor. În acest sens, au fost trimişi ambasadori în întreg imperiu, inclusiv la Roma, pentru a-l invita şi pe papa Adrian. Sinodul s-a întrunit la Constantinopol în primăvara anului 786, în Biserica Sf. Apostoli, în prezenţa împărătesei Irina, a fiului ei şi a legaţilor papali. Dar trupele din capitală, ostile cultului icoanelor, s-au năpustit în sanctuar cu spada în mână şi sub presiunea forţei şi ameninţării, au risipit adunarea. Se părea că partida iconoclastă a triumfat încă odată, dar acest „triumf" a fost de scurtă durată. Cu abilitatea-i cunoscută, Irina a câştigat de partea sa corpurile de armată asiatice, cu care a înlocuit regimentele de gardă din capitală, care-i erau ostile.

În asemenea condiţii favorabile, în toamna anului 787, s-a întrunit la Niceea, în Bitinia — un loc ferit de tulburări şi răscoale —, Sinodul VII-ecumenic, la care au participat aproximativ 350 de episcopi.[27]

Sub protecţia atotputernică a curţii imperiale, a patriarhului Tarasie şi a călugărilor, s-au întrunit primele şapte şedinţe ale Sinodului, care a condamnat „pseudo-sinodul" din 754 şi a restabilit în toată amploarea sa cultul icoanelor şi Ortodoxia. În luna noiembrie 787, părinţii sinodali s-au dus la Constantinopol şi într-o ultimă şedinţă solemnă, ţinută în palatul Magnaure, în prezenţa patriarhului şi a legaţilor papei Adrian, Irina a semnat actele sinodului şi canoanele care restaurau practicile şi credinţa în sfintele icoane. Cei ce nu recunoşteau hotărârile Sinodului erau anatemizaţi, iar episcopii din sinod au aclamat pe „noul Constantin şi noua Elenă" [28] cum au fost denumiţi împăratul şi împărăteasa.

Toate mănăstirile *suprimate* şi secularizate de către iconoclaşti au fost restituite Bisericii şi toţi cei care au suferit persecuţii şi destituiri au fost repuşi în demnităţile lor. Sinodul s-a străduit să ridice moralitatea clerului, condamnând negoţul cu obiecte sfinte şi a interzis în aceeaşi măsură, mănăstirile mixte (comune ambelor sexe).

Dar marea importanţă a Sinodului de la Niceea nu constă numai în restaurarea cultului icoanelor, ci în faptul că el a creat pentru adepţii sfintelor icoane, organizarea, care le lipsise în prima parte a luptei susţinute împotriva adversarilor lor, făcând suma tuturor argumentelor teologice favorabile icoanelor. Într-un cuvânt, Sinodul a furnizat grupării iconodulilor o armă care făcea mai uşoară lupta sa viitoare, în a doua perioadă a mişcării iconoclaste. Astfel, pe drept cuvânt s-a remarcat că

26 A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 349.

27 O listă interesantă, care cuprinde o parte din numele episcopilor participanţi la Sinod ne oferă Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sinoadele ecumenice, expresia universalităţii Bisericii*, în „Studii Teologice", Seria a II-a, an. XIX, 1967, nr. 1—2, p. 11.

28 Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima colectio*, t. XIII, col. 739—740.

această polemică s-a încheiat cu biruinţa teologiei iconodule elenice, asupra concepţiei iconoclaste asiatice orientale.[29]

II. ASCENSIUNEA FRANCĂ ÎN APUS. IMPERIUL CAROLINGIAN.

1. *Scurtă istorie a galilor până la Carol cel Mare. Formarea Imperiului carolingian.*

a) În timp ce pe fondul controverselor iconoclaste, Răsăritul trebuia să facă faţă atacurilor arabilor şi bulgarilor, în Apus o nouă forţă îşi consolida tot mai mult poziţiile: e vorba de regatul francilor.

Primul nume sub care Franţa apare în istorie, este acela de Galia. Romanii numeau Galia teritoriul cuprins între lanţul muntos al Pirineilor — la vest, Rin — la răsărit, şi între Canalul Mânecii — la nord şi Alpii italieni la sud.[30] Contururile generale ale teritoriului pe care s-a format şi există azi Franţa, par să fi fost trasate de natură: Canalul Mânecii, Oceanul Atlantic, Mediterana, Marea Nordului, Alpii şi Pirineii, delimitează frontierele unui hexagon aproape perfect. Avantajele evidente ale acestei situaţii geografice au fost menţionate încă din antichitate.[31] Pe acest teritoriu vor locui alături de liguri, gali şi franci şi alte populaţii barbare, aduse aici de istorie şi vicisitudinea evenimentelor ei.

Ligurii sunt amintiţi în legătură cu o serie de lupte aprige pe care le-au purtat cu italii la poalele Alpilor şi cu celţii — care vor porni de la cursul mijlociu al Dunării şi vor cuprinde treptat, revărsându-se în valuri etnice toată Europa centrală. Acum se impune în spaţiul galic un dialect comun celtic, acelaşi pentru toate populaţiile secolului IV î.d.Hr. din Europa centrală, populaţii care erau cuprinse într-un „imepriu celtic" difuz şi neunitar.[32] Centrul acestui „imperiu celtic" se deplasează spre Apus, între secolele VI—III î.d.Hr., din valea cursului superior al Dunării, ajunge în inima Franţei, zonă căreia anticii i-au dat numele de Galia. Tot în această perioadă, se afirmă şi o Galie Cisalpină, ai cărei locuitori s-au numit celtiberi, abili comercianţi, care vor ajunge până

29 P. Lemerle, *op. cit.*, p. 45—46. Cu timpul, printr-un acord tacit, vor dispărea din iconografia Bisericii Orientale, reprezentările sculpturale. (Cf. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 350).

30 Ferdinand Lot, *La France. Des origines à la querre de cent ans*, Paris, 1944, p. 5.

31 Geograful grec Strabon scria: „Se pare că Providenţa a fost cea care a înălţat munţii, a apropiat mările şi a izvorât toate cursurile de apă, făcând din această ţară, locul cel mai înfloritor de pe pământ". (Strabon, IV, în notă la *Histoire de France, des origines a 1789*, redactor A. Manfred. Traduit du russe par Genevieve Dupond et Marise Benech, Moscou, 1978, p. 9.

32 Locul de unde a pornit expansiunea celtică, trebuie situat, desigur în sud-vestul vechii Germanii. Ea s-a desfăşurat în mai multe valuri succesive: mai întâi celţii propriuzişi şi mai târziu belgii şi volcii. Se poate chiar ca un grup să se fi desprins primul, cu mult înaintea celorlalte, pornind să populeze îndepărtata Irlandă. Aceste migraţii au loc între anii 900 şi 600 î.d.Hr. (Cf. Jaques Madaule„ *Istoria Franţei.* Traducere din limba franceză de Eugen Rusu, vol. I, Bucureşti, 1973, p. 41—43. Informaţii utile în legătură cu celţii, găsim la H. Hubert, *Les Celtes et l'expansion celtique jusqu'à l'époque de la Tène*, Paris, 1974; *Idem, Les celtes dequis l'époque de la Tène,* Paris, 1974—

în Spania, reuşind să colonizeze întregul litoral, de la Antibes până la capul La Noa.

Într-un haos nedorit, în care triburile locale se perindau dintr-un loc în altul, în anul 219 î.d.Hr., este consemnată campania ordonată a lui Hanibal împotriva romanilor, în timpul căreia, celebrul comandant al Cartaginei, traversează Galia meridională până la Marsilia, fără a întâlni nici o rezistenţă. Roma a supus, între anii 241—218 î.d.Hr., pe galii cisalpini, care vor deveni cheia victoriilor în timpul lui Scipio Africanul.[33]

În secolul I î.d.Hr. Galia era un teritoriu divizat între mai multe triburi ce se războiau necontenit între ele. Fiecare dintre aceste triburi era statornicit într-o cetate — capitală, numită de romani „pagi",[34] cuvânt cu care francezii vor denumi mai târziu „ţară", „ţinut", „regiune (pays)".

În această perioadă, expansiunea romană era în plin avânt, romanii îndreptându-şi privirile şi spre nord, spre triburile gale. Încercările izolate de supunere şi de administrare sistematică a galilor, vor fi reluate la mijlocul secolului I î.d.Hr., când Cezar se va ocupa personal de această campanie militară, pe care o va începe în anii 50.[35] Campania militară începută acum, dă galilor primul erou naţional, întrupat în persoana lui Vercingetorix din Alesia, al cărui tată, spune Cezar, obţinuse principatul Galiei întregi.[36]

După ce a provocat serioase probleme romanilor, Vercingetorix s-a predat de bună voie, fiind întemniţat timp de şase ani la Roma, iar apoi decapitat. Pentru a-i înspăimânta şi a înăbuşi din faşă orice încercare de rezistenţă ulterioară din partea galilor, romanii au făcut un lucru îngrozitor, de care ei, altminteri, dăduseră prea deseori pildă: au retezat pumnul tuturor prizonierilor.[37] Cucerirea romană a condus la formarea unei populaţii galo-romane, în care geniul administrativ şi militar se vor împleti fericit cu tenacitatea şi vigoarea. Ca orice populaţie inferioară din punct de vedere cultural, social şi economic, galii au fost fascinaţi de

---

33 Jaques Madaule, *op. cit.*, p. 44.

34 Vezi N. Iorga, *Istoria poporului francez*, Bucureşti, 1919, p. 16—17.

35 Amănunte în legătură cu operaţiunile militare împotriva galilor, pot fi găsite în lucrarea: C. Iuli Caesaris, *Belli galici*, Lipsiae, 1885, 255 p. Această lucrare datorată penei lui Cezar, constituie principala sursă ce permite studierea raporturilor de proprietate şi regimul social al galilor. Dar Cezar — conform opiniei unor recunoscuţi istorici francezi, a înţeles greşit regimul social al galilor, descriind societatea galică în termeni confuzi, câteodată contradictorii. (A se vedea în acest sens lucrarea lui M. Rambaud, *L'art de la deformation historique dans les commentaires de Cezar*, Paris, 1955. Interpretarea lor cauzează divergenţe considerabile între istorici (Cf. C. Julian, *Histoire de la Gaule, t. II. La Gale independente*, Paris, 1908; A. A. Aymard et J. Auboyer, *Rome et son empire. Histoire generale des civilisation*, publ. sous la dir. de M. Crouzet, t. II, Paris, 1954.

36 „... principatum Galliae totius obtinuerat" (C. Julii Caesaris *op. cit.*, Lib. VII, cap. IV p. 140; Informaţii utile în legătură cu acţiunea de rezistenţă condusă de Vercingetorix, ne oferă Jules Michelet, *Istoria Franţei*. Antologie, traducere şi note de Angela Cismaş, Bucureşti, 1973, p. 20—31.

37 Jules Michelet, *op. cit.*, p. 33.

romani, care reprezentau în acea vreme organizarea, dreptul, cultura, într-un cuvânt — civilizaţia.

Noua populaţie galo-romană va începe să construiască şi să gândească în stil roman: va renunţa de acum la înţelepciunea druidică şi va intra în contact cu filosofia şi retorica Romei şi Greciei.[38] Administraţia romană instaurată în Galia, nu se va atinge de instituţiile locale conduse de mica aristocraţie autohtonă. Romanii vor supraveghea cu abilitate şi de la distanţă mecanismul vieţii sociale, care, de acum înainte trebuia să producă, evident, şi pentru Roma.

Sub Marc Aureliu (161—180), o epidemie de ciumă a bântuit crunt Imperiul roman, murind — se pare —, o treime din populaţie. În această conjunctură, se observă dificultatea administrării populaţiilor gale, care dau semne de nesupunere şi revoltă. Birurile mari, conjugate cu cei cinci mii de soldaţi pe care Galia trebuia să-i dea anual Romei pentru efectuarea serviciului militar — care acum era de douăzeci de ani —, precum şi situaţia generală a galilor, a provocat tensiune în această zonă. La anul 212 d.Hr., din motive fiscale şi pentru reducerea tensiunii din imperiu, împăratul Caracala dă un edict,[39] prin care acordă cetăţenie romană tuturor oamenilor liberi din imperiu.

Pe la anul 276, năvălesc în Galia, francii, populaţii nomade de origine germanică, care s-au stabilit definitiv în regiunile din nordul Galiei, abia în secolul al V-lea. Învazia francilor dă galilor eroi ca: Postums şi Treticus.[40] Marele raid al francilor, al alemanilor şi al altor popoare germanice, care au pustiit la sfârşitul secolului al III-lea Galia, Spania şi Italia de nord, e ca o prefigurare a marelui iureş din secolul al V-lea. El lasă răni greu cicatrizate (câmpii devastate, oraşe ruinate), precipită evoluţia economică (declinul agriculturii, regresiunea urbană), ca şi regresiunea demografică şi transformările sociale: ţăranii trebuind să intre sub patronajul din ce în ce mai apăsător al marilor proprietari, iar situaţia colonului se apropie de cea a sclavului. Uneori, mizeria ţăranilor a generat puternice răscoale, cum a fost cea a bagauzilor,[41] care a cuprins nu numai Galia, ci şi Spania.

În anul 406, Galia este cucerită de barbarii lui Rodogais, iar în 408, după moartea celebrului general roman Stilicon, vizigoţii invadează Italia, de unde fac scurte incursiuni şi în teritoriile învecinate, inclusiv Galia. Urmaşul lui Alaric, Ataulf, stabileşte vremelnic o stăpânire vizigotă peste toată Galia, aşezându-se în 412 la Narbonne, de unde cuprinde apoi o parte din Spania. Britanii, lăsaţi liberi de sub Teodosiu, cad în 441 sub jugul saxon al anglilor şi scoţilor. Din această cauză, mulţi dintre

38 Jaques Madaule, *op. cit.*, p. 57.

39 Cf. Jaques le Goff, *Civilizaţia Occidentului medieval*, Traducere şi note de Maria Holban, Bucureşti, 1970, p. 153.

40 Andrei Oţetea, *Istoria lumii în date*, Bucureşti, 1969, p. 61—65.

41 Prin acest termen erau denumiţi ţăranii din Galia, răsculaţi atât contra romanilor, cât şi a propriilor lor stăpâni. Mişcările lor succesive au durat de la sfârşitul secolului al III-lea, până la mijlocul secolului al V-lea. Au fost înfrânţi în 280 şi în 435. (Cf. Jaques le Goff, *op. cit.*, p. 55).

britani se refugiază pe continent, în peninsula Armonica, înfiinţând „noua Britanie" (azi Bretagne).[42]

În anul 455, prin asasinarea împăratului Valentinian al III-lea, sfârşitul real al stăpânirii romane în Galia, devine iminent. Acest „sfârşit" este grăbit şi de o serie de lovituri din partea barbarilor. Astfel, în 456, burgunzii cuceresc Lyonul şi sunt opriţi de alţi cuceritori — goţii —, în pragul Provenţei.

În Galia de nord, dominanţi rămân francii, care se constituie acum în două grupări: ripuarii la răsărit, pe cursul inferior al Rinului şi salienii, la nord. Din 358, salienii apar ca supuşi ai Romei, în Toxandria, care nu este altceva decât Brabantul olandez, cuprins între Rin şi pădurea Charbonniere, cu capitala mai întâi la Tournai, apoi la Cambrai. Francii ripuari au avut şi ei o capitală puternică la Köln. Această Galie de nord, rezistă şi nu se supune, în ciuda invaziilor barbare, ea continuând să rămână romană.

O armată romană a continuat să mai reziste între Loara şi Somme, sub conducerea lui Aegidius („magister militum")[43], care a fost ajutat în luptele pe care le-a purtat, de trupe france fidele, conduse de Meroveu şi de Chilperic (tatăl şi respectiv bunicul lui Clovis).

Prima dinastie a francilor, cea merovingiană, este inaugurată de Clovis (481—511), care apare providenţial pentru gali şi franci, pe care până în cele din urmă reuşeşte să-i unească într-un stat unitar, punând bazele statului franc.[44] La aceste victorii, care urmăreau înfăptuirea unui stat unitar, trebuia însă să se mai adauge ceva — creştinismul, care era singura forţă spirituală care putea îndeplini ordinea interioară a populaţiilor france, ameninţate permanent şi de pretutindeni de barbarii întotdeauna necreştini sau eretici.

În anul 507, Clovis organizează o puternică expediţie militară cucerind Aquitania de la vizigoţi, al căror rege — Alaric al II-lea, este înfrânt şi ucis la Voillé. După acest triumf nesperat, urmează o perioadă de linişte, în care Clovis se ocupă cu probleme organizatorice, activitate ce colorează de fapt ultima perioadă a regalităţii sale, fixând capitala statului său la Paris.[45] Statul său se întinde acum între Sena şi Rin, lipsindu-i însă unele provincii importante ca: Armonica, Burgundia şi Provenţa.

b) Păgână până la Clovis,[46] Franţa apare de aici înainte până la Carol cel Mare — şi mai ales în timpul său —, ca unica exponentă a creştinismului apusean. Relaţiile regatului franc cu papalitatea coboară

---

42 Ferdinand Lot, *op. cit.*, p. 27—28.

43 *Ibidem*, p. 30.

44 Horea C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală*, Bucureşti, 1983, vol. I, p. 141.

45 Jaques le Goff, *op. cit.*, p. 66—67.

46 La 25 decembrie 496 — de Crăciun, Clovis, împreună cu 3 000 de războinici va fi botezat la Reims, de Sf. Remy. Acest act al lui — se zice —, că a fost determinat în urma unei bătălii împotriva alemanilor, în timpul căreia Clovis a adresat lui Dumnezeu un strigăt de ajutor: „Dacă Tu îmi dăruieşti victoria, eu voi crede în Tine şi mă voi boteza" (Cf. Dom. Ch. Poulet, *Histoire de l'Église*, t. I. *„Antiquité et Moyen Age"*, Paris, 1926, p. 212.

până în secolul VI, lucru explicabil dacă avem în vedere faptul că în această perioadă, cele două forțe, unite într-o veritabilă alianță istorică vor fi singurele puncte de rezistență creștină în Europa centrală și apuseană. În a doua jumătate a secolului VII și începutul secolului VIII, reînvie vechea rivalitate dintre familiile aristocratice ale Austrasiei și Neustrasiei.[47] Pe fondul acesta de nesiguranță, se impune Carol Martel, adevăratul întemeietor al dinastiei carolingiene, care, în urma celebrei bătălii de la Poitiers, din 732,[48] când îl zdrobește pe arabul Abder Rahman, se impune ca rege.

Lui Carol Martel îi urmează Pepin cel Scurt (752—768). Bun războinic și organizator, Pepin a obținut victorii strălucite împotriva germanilor și longobarzilor, de la ultimii recucerind de două ori statul papal. Retrocedarea teritoriilor cucerite papilor Zaharia și Ștefan al III-lea, sunt considerate de către unii istorici ca temeiuri pentru formarea statului papal, prin așa-zisa „donația lui Pepin". Un fapt deosebit de important care a avut loc în timpul domniei lui Pepin, este „reforma bisericească", determinată de o serie de neorânduieli și abuzuri care existau în Biserică. Pentru înfăptuirea acestei reforme, a fost învestit Bonifaciu, sub protecția papei Zaharia și a lui Pepin. În vederea ducerii la bun sfârșit a acestei acțiuni, s-au întrunit o serie de sinoade reformatoare între 743—744, urmate de un sinod național din întregul regat franc, întrunit în 745.[49] Drept recunoștință pentru meritele și rolul deosebit de important pe care l-a avut în această acțiune reformatoare a Bisericii france, Bonifaciu a fost numit în anul 748, arhiepiscop de Mayence, unde a desfășurat o intensă activitate misionară printre germani, până la sfârșitul anului 755, când a fost ucis de păgânii furioși din *Dokkum, pe țărmurile Boornului.*[50]

La moartea lui Pepin cel Scurt, întâmplată la 25 sept. 768, o decadență generală domnea peste tot. Viața societății france era încopciată în agonia întunericului moral și intelectual, iar armata suferea de o slabă organizare, fiind alcătuită din trupe de mercenari care erau de multe ori nefidele suveranilor. În asemenea împrejurări, la cârma francilor au apărut doi iscusiți conducători: Carloman (768—771) și Carol cel Mare (768—814), care au fost unși ca regi ai francilor: Carol la Noyon, iar Carloman, la Soisson. La 4 decembrie 771, s-a stins din viață Carloman, Carol rămânând unicul rege al francilor. Despre o autentică schimbare în viața statului și despre o „renaștere" se poate vorbi cu adevărat numai de la această dată.

---

47 Ferdinand Lot, *op. cit.*, cap. *„Lutte de la Neustrie et de l'Austrasie"*, Paris, 1941, p. 49—51.

48 Jaques le Goff, *Civilizația Occidentului medieval.* Traducere și note de Maria Holban, București, 1970, p. 68—69.

49 O analiză a acestor sinoade și a desfășurării lor, găsim la Hefele-Leclercq, *Histoire des conciles*, t. III. Deuzième partie, Paris, 1910, p. 825—830; 858—861. S-au luat o serie de măsuri, de canoane, cu privire la disciplina clerului: astfel, se interzicea cu desăvârșire clericilor să vâneze, să posede șoimi, și să poarte veșminte laice (Cf. Dom. Ch. Poulet, *op. cit.*, p. 254).

50 Dom. Ch. Poulet, *op. cit.*, p. 254.

În ce priveşte „politica italiană" a lui Carol cel Mare, aceasta a luat mai întâi o întorsătură mai puţin favorabilă dorinţelor papei şi interesului statului pontifical. La îndemnul reginei-mame Bertrada şi spre marea nelinişte a papei Ştefan al III-lea (768—772), s-a încheiat o înţelegere între franci şi longobarzi, concretizată prin căsătoria în 771 a lui Carol cel Mare cu una din fiicele regelui Didier.[51] Dar după un an Carol a trimis-o înapoi pe prinţesă şi a reluat politica amicală faţă de Roma, ca şi tatăl său. Astfel, în 773, întreprinde o campanie militară împotriva lombarzilor conduşi de Didier de Toscana (754—774), care urmărea să învrăjbească relaţiile dintre noul suveran şi papă. În urma acestei victorii, Carol, asemenea tatălui său în 754,[52] dăruieşte papei teritoriile din sud: Pentapole, Ancona, Osimo şi Fermo, în loc să le ofere exarhului bizantin, mărind în felul acesta „donaţia lui Pepin". În 774, Carol a primit, drept recunoştinţă de la papa Adrian I, pentru ajutorul acordat acestuia, titlul de „rege al Lombardiei"[53] şi stăpânitor al ducatelor de Spoleto şi Benevent. Observăm că, sub Carol cel Mare, papalitatea se distanţează tot mai mult de Bizanţ, orientându-se tot mai mult spre Apus.

Câţiva ani mai târziu, în 778, Carol trece Pirineii, sprijinind acţiunea creştinilor din Spania în luptele cu maurii. Cucereşte puternica cetate Pampeluna, dar este obligat să ridice asediul Zaragozei. La reîntoarcere, triburile basce îi întind o capcană în trecătoarea de la Roncevaux, unde ariergarda francilor este măcelărită.[54]

Împotriva saxonilor, Carol duce o serie de războaie sângeroase, reuşind până la urmă, să înfrângă la Attigni ultima rezistenţă a lui Widukind — eroul independenţei saxone. Victoria sa din 785 este legată de un masacru dramatic, când au fost decapitaţi 4500 de prizonieri, iar Widukind s-a încreştinat, primind botezul, naş de botez fiindu-i însuşi regele.[55] Carol anexează Saxonia şi Bavaria, dând astfel o osatură puternică lumii germanice. Misionarii franci au început să străbată ţinuturile saxone de la un capăt la altul, întemeind în aceste regiuni cinci episcopii: la Bremen, Münster, Paderborn, Verden şi Winden. Rezultatul acestor acţiuni militare şi misionare, va fi declanşarea unui puternic fenomen de asimilare a creştinismului între germani.

În tendinţele sale expansioniste, Carol şi-a îndreptat atenţia şi spre centrul Europei. Aici, din Panonia până în Carinthia, se întindea statul avarilor. În secolul al VII-lea, în urma deselor incursiuni pe care le-au întreprins, avarii au reuşit să abată teroarea şi spaima asupra regiunilor centrale ale Europei. Datorită faptului că avarii constituiau o permanentă primejdie la graniţa răsăriteană a imperiului său, Carol organizează, în 796, o campanie militară împotriva lor. Astfel, el cucereşte Ring-ul, cartierul general al avarilor, iar conducătorul lor, Tudum, este capturat şi silit să primească botezul la Aachen. O parte din statul avarilor, cuprinsă între Dunăre şi Drava, este anexată la imperiu.

51 G. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 59.
52 George Every, *The byzantine Patriarchate (451—1204)*, London, 1962, p. 103.
53 Dom. Ch. Poulet, *op. cit.*, p. 257.
54 Ferdinand Lot, *op. cit.*, p. 70.
55 Dom. Ch. Poulet, *op. cit.*, p. 260.

Concomitent cu aceste acţiuni militare, Carol va coopera în permanenţă cu papalitatea, în vederea declanşării unui vast program de reforme. Strânsele relaţii dintre Carol cel Mare şi scaunul papal se justifică nu numai prin marele interes pe care acesta îl manifestă faţă de Biserică, ci şi prin interese de ordin politic, din partea ambelor părţi, care căutau să-şi sprijine reciproc interesele. Gândindu-se după modelul de la Bizanţ, unde basileul era considerat ca un personaj sacru, fiind totodată şef religios şi şef politic, Carol cel Mare pare să fi încercat şi el, să unească, în persoana sa, îndoita demnitate: imperială şi sacerdotală.

După moartea papei Adrian, a fost ales în scaun Leon al III-lea, a cărui poziţie nu era prea bine consolidată. Aducându-i-se o serie de reproşuri şi ameninţat, Leon trece sub protecţie francă Alpii şi vine să ceară ajutor lui Carol cel Mare, care se afla la Paderborn. Leon a fost condus la Roma cu mare cinste, unde în noiembrie 800 a sosit şi Carol personal, pentru a pune definitiv capăt certei care exista în jurul scaunului papal şi să restabilească ordinea. După ce papa respinge gravele acuze de imoralitate şi sperjur, îndreptate împotriva lui, adversarii au fost condamnaţi la moarte, dar la insistenţele lui Leon au fost numai exilaţi.[56]

La 25 decembrie anul 800, de Crăciun, în basilica Sf. Petru, a avut loc încoronarea lui Carol cel Mare ca împărat, primind coroana, după modelul bizantin, din mâna papei Leon al III-lea. Acest eveniment a avut o importanţă deosebită în evoluţia raporturilor dintre Răsărit şi Apus, constituind din punct de vedere al istoriei ideilor, renaşterea imperiului din Apus, care dispăruse în 476, dar de data aceasta într-un sens nou, esenţialmente creştin.[57] Încoronarea nu i-a conferit lui Carol nici o creştere a puterii externe, ci doar o autoritate morală şi politică superioară în ochii popoarelor.

În anul 801, profitând de luptele interne dintre sarazinii musulmani din Spania, Carol atacă şi cucereşte Barcelona, formând din Catalonia şi Navara o „marcă a Spaniei". Începând cu anul 809, incursiunile normanzilor, instalaţi în nordul continentului, devastează provinciile nordice ale imperiului. Ei ajung până în Aquitania, unde sunt înfrânţi, în cele din urmă, dar nu supuşi. În această perioadă, imperiul carolingian ajunsese la maxima lui extensiune. Un singur lucru îi mai lipsea acestui măreţ edificiu: o Biserică organizată, care să rivalizeze cu Constantinopolul şi Patriarhia ecumenică. În concepţia lui, această Biserică putea fi ridicată numai într-un cadru favorabil, pe care-l oferea un imperiu puternic, şi sub auspiciile scaunului de la Roma.

2. *Carol cel Mare şi Biserica. Reforma bisericească.*

Încă de la început, Carol cel Mare a întrezărit foarte clar scopul misiunii de a răspândi peste tot credinţa şi civilizaţia creştină, şi a practicat-o până la sfârşitul domniei sale, cu o energie admirabilă, pentru binele popoarelor sale. Desigur, întrebuinţarea forţei şi a constrângerii, nu răs-

56 Cf. G. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 60.
57 *Ibidem*, p. 61.

pundeau idealului creştin, dar era conformă cu modul de gândire general al acelei perioade şi părea cerută de situaţia politică.[58] Carol cel Mare nu a fost mai puţin zelos în eforturile sale de a susţine, consolida şi organiza Biserica în ţinuturile sale şi de a-şi conduce supuşii în vederea îmbrăţişării celor mai elevate şi creştineşti moravuri.

Reforma bisericească din timpul împăratului Carol, nu este un fenomen simplu, deoarece prin ea, suveranul a antrenat în acest proces amplu, toate pârghiile societăţii france. De la Sf. Bonifaciu până la Carol cel Mare, nimeni nu mai încercase o reînnoire a vieţii bisericeşti, reînnoire care a fost declanşată de către Carol, începând din anul 769. Ea pornea de la o constatare evidentă: clerul şi poporul se zbăteau în mrejele nemiloase ale mediocrităţii şi viciului. Ridicarea nivelului general al clerului însemna practic şi ridicarea poporului.

La început, Carol a cerut conducătorilor Bisericii, întocmirea unor colecţii de canoane, cu care să poată opera cu succes în organizarea vieţii bisericeşti. În aceste condiţii, în anul 779 au apărut celebrele *„Capitularii de la Heristo"*,[59] care, pe lângă ordonanţele privitoare la organizarea statului, cuprindeau şi o importantă colecţie de canoane cu caracter administrativ şi normativ pentru viaţa bisericească. Canoanele cuprindeau direcţiile esenţiale ale modului în care trebuia efectuată reforma bisericească, precum şi sfaturi cu caracter pastoral bisericesc. În urma aplicării în practică şi traducerii în viaţă a acestor prescripţii canonice cu caracter normativ, viaţa bisericească a cunoscut ample transformări calitative.

În acţiunea sa reformatoare, Carol cel Mare a colaborat foarte strâns cu scaunul papal. Statul papal avea un corpus de canoane ale sinoadelor patriarhale din Orient şi Occident. Acest corpus canonic era cunoscut la început sub numele de *„Colectio Dionisiana"*, iar apoi sub Adrian I, sub numele de *„Dionisio-Hadriana"*.[60] Sub impulsul acestor colecţii canonice alcătuite în această perioadă, viaţa bsericească s-a îmbunătăţit simţitor. La adăpostul faimoaselor capitularii, Carol şi-a împlnit în special cel de-al doilea prerogativ al titulaturii sale şi anume, cel de apărător şi chiar îndrumător al sfintei credinţe.

Legislaţia sa dovedeşte o vie înţelegere nu numai a sarcinii culturale, ci şi a celei religioase a Bisericii. Ca urmare, au fost înfiinţate o serie de episcopii şi parohii şi a fost realizată organizarea mitropoliilor. Astfel, în Germania au fost create patru arhiepiscopii, la Mayence, Cologne, Trèves şi Salzburg.[61] Urmarea acţiunii de intensificare a organizării vieţii religioase, a fost şi îmbunătăţirea vieţii liturgice a Bisericii şi a moralităţii clerului. Carol a sprijinit edificarea poziţiilor înalţilor clerici, cărora le-a dat putere deplină în eparhiile lor. Astfel, el fortifică situaţia episcopului în dieceza sa, prescriind vizite regulate şi întruniri

58 *Ibidem*, p. 57.

59 Émile Amann, *L'epoque carolingienne*, în *„Histoire de l'Église, dequis les origines jusqu'à nos jours*. Publié sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin, t. 6, Paris, 1937, p. 77—78.

60 *Ibidem*.

61 Cf. G. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 57.

de sinoade diecezane. Ca şi comitele, episcopul avea tribunalul său în care judeca şi da sentinţe în unele cazuri de încălcare gravă a normelor de conduită (incest, fraticid, etc.). Atât mitropoliţilor, cât şi episcopilor li se cerea o temeinică pregătire teologică şi culturală, pentru a putea fi cu adevărat luminători ai maselor.

S-a preocupat îndeaproape de formarea şi nivelul moral şi religios al clerului. Preoţii se bucurau şi ei de autoritate, dar ea era mai restrânsă şi se limita numai la parohia lor. Bisericile mai mari dispuneau uneori şi de diaconi, care aveau misiunea de a ajuta pe preoţi la serviciul divin. Atât preoţii cât şi diaconii erau numiţi de episcop. Reprezentanţilor tuturor celor trei trepte ierarhice, Carol le-a cerut o nestăpânită sete de cunoaştere şi cultură, dispunând să se promoveze o selecţie riguroasă tuturor candidaţilor la demnitatea sacerdotală.

Astfel, într-unul din capitulariile din 802, se indica modul de examinare a candidaţilor. Legea prevedea o examinare severă a cunoştinţelor, în special a celor teologice, cerându-li-se să cunoască Crezul, Tatăl nostru, rânduiala botezului şi a celorlalte taine, precum şi poruncile şi canoanele Bisericii.[62] Preoţii mai trebuiau să tălmăcească Sfânta Scriptură în limba vulgară vorbită de popor. Pentru aceasta ei trebuiau să ştie să citească şi mai ales să dispună de un recitativ liturgic corect. Mai trebuie de asemenea să aibă nu numai o pregătire teologică ci şi o o cultură laică, în acest sens fiind îndemnaţi să cunoască texte profane din marii clasici.

Pentru folosul preoţilor şi pentru a-i ajuta să exercite o autentică activitate catehetică, Carol a dispus întocmirea şi editarea unor colecţii de cuvântări ale Sfinţilor Părinţi şi reuniunea lor a fost atribuită Sfântului Eloi, episcop de Noyon (+ 660),[63] dar adevăratul lor creator este însă luminatul teolog italian Paul Diaconul. În „Omiliare" nu se dădeau numai modele de predici, cateheze şi omilii, ci şi indicaţii despre întocmirea lor. Predicii i se cerea să fie întocmită numai pe marginea unor pericope evanghelice, care să lămurească adevărurile de credinţă cuprinse în evanghelia respectivă.

Preoţii care îşi duceau viaţa în mijlocul comunităţilor parohiale, trebuiau să se supună rigorii canoanelor adunate în colecţii special întocmite pentru viaţa preoţească. În privinţa preoţilor certaţi cu disciplina, sancţiunile erau foarte aspre. Dacă un preot se abătea de la viaţa prescrisă de canoane şi nu încerca să-şi corecteze atitudinea, era posibil excluderea lui din cler.

Indignat de diversitatea obiceiurilor şi inovaţiilor introduse în slujbele bisericeşti, Carol a adresat o serie de apeluri către conducătorii Bisericii, cu scopul de a reda unitatea cultului. Lipsa unei supravegheri a cultului din partea unei autorităţi competente, au favorizat introducerea unor inovaţii de factură mistică şi chiar ocultă. Clerul apelase la improvizaţii tipiconale, care distruseseră din fondul şi originalitatea

62 În ansamblu, Carol cerea ca viaţa clerului să fie *„l'exemple au peuple chretien"* (Cf. Émile Amann, *op. cit.*, p. 83).

63 Omiliile atribuite Sf. Eloi, figurează în *P.L.*, t. 87, col. 595—654.

liturghiei galicane. Încă din 754, în timpul domniei lui Pepin cel Scurt, când contactele cu Roma s-au intensificat, s-au introdus în Biserica Galiei cuvântări din aceeași Biserică romană, precum și cântarea gregoriană.[64] Carol cel Mare a înțeles insuficiența liturgică de care suferea Biserica sa, motiv pentru care a propus adoptarea Liturghiei romane în exclusivitate. În anul 785, el a cerut papei Zaharia I să întocmească un exemplar tip al sacramentului gregorian[65] existent în viața liturgică a Bisericii de la Roma și să-l trimită în Franța, cerere pe care papa i-a îndeplinit-o cu promptitudine.

În lumea francă, această lucrare a apărut cu titlul „Les livres de la Liturgie gallicane". De fapt ceea ce păstra de la liturghia galicană era nu mai mult numele, iar ceea ce aparținea efectiv ei, era foarte puțin. Valoarea acestor cărți constă și în faptul că ele cuprindeau însă expuneri și explicații liturgice privind administrarea celorlalte taine. Astfel, la sfârșitul domniei lui Carol cel Mare, suveranul a reușit, grație acestor cărți, să lase o rânduială comună pentru tot Imperiul, a Tainei Sf. Botez. Toți candidații la Botez — care erau de obicei maturi —, trebuiau supuși obligatoriu unui program catehetic special, în cursul căruia erau inițiați în adevărurile de credință creștină, formând și în Apus, ca și în Răsărit, instituția catehumenatului.

Pentru întărirea moralității familiei, Biserica și-a intensificat preocupările și asupra instituției căsătoriei, preocupări concretizate printr-o serie de sinoade, a căror hotărâri au fost întocmite de episcopii Haitolf de Bâle.[66] Astfel, s-a pus în atenția preoților o examinare atentă a celor ce se prezintă în fața Sfântului Altar pentru a se cununa. Ei erau de asemenea obligați să ceceteze dacă nu au fost ignorate gradele de rudenie nepermise, iar atunci când situația o impunea, să ia atitudine împotriva abaterilor și neregulilor canonice.

Trebuie de asemenea să menționăm faptul că, reformele întreprinse de Carol cel Mare au avut o influență benefică și asupra monahismului. Dacă până la Carol, mănăstirile aveau domenii puține și o situație materială precară, în timpul acestuia, așezămintele monahale au dobândit întinse latifundii, care, în afară de preocupările teologice și culturale specifice, se ocupau și cu administrarea sistematică a producțiilor agricole, care le furnizau bogății considerabile.

Prin acest fapt nu trebuie să înțelegem că mănăstirile și-au trădat misiunea lor, deoarece, numeroasele producții culturale și teologice din această vreme, demonstrează contrariul unei astfel de prezumții. Ci, doar, că în lipsa unei instituții de stat care să ofere un aparat de administrație specializat în problemele agrare, Biserica a oferit prin călugări un sprijin considerabil. Asemenea călugărilor Sf. Martin din Tours, monahii din această perioadă, organizați în mănăstiri puternice,

64 În capitularul XXII, 80, din 789, se face următoarea remarcă: „Clericii trebuie să-și insușească perfect cântarea gregoriană (romană) și s-o execute la slujbele de noapte și de zi, fără ca să fie forțați de dispoziția părintelui nostru Pepin, când a suprimat cântarea galicană, pentru a se pune în acord cu Scaunul apostolic și pentru a favoriza pacea și armonia în Biserică" (Émile Amann, *op. cit.*, p. 84, n. 4).

65 *Ibidem.*, p. 84—85.

66 *Ibidem.*, p. 88, n. 4.

constituiau forţe motrice pilduitoare în lucrarea pământului. Terenurile mănăstireşti au fost favorizate printr-o serie de imunităţi fiscale şi scutiri de cote la produsele agricole. Din aceste venituri considerabile s-au înfiinţat în mănăstiri faimoase biblioteci, şcoli,[67] ateliere şi puncte de asistenţă socială.

Pentru ridicarea nivelului cultural în regatul său, Carol cel Mare s-a ocupat şi interesat cu pasiune de educaţie, declarând că „orice tată trebuie să-şi trimită fiul la şcoală".[68] Pentru formarea unui corp select de funcţionari, Carol a pus temelia *„Şcolii palatine"* de la *Aix la Chapelle* (Aachen), pe care a încredinţat-o conducerii lui Alcuin, anglo-saxon de origine. Alcuin a adoptat forma de organizare a materiilor de învăţământ în două cicluri: *trivium* şi *quadrivium*,[69] după modelul lui Cassidorus. Menţionăm că această şcoală era destinată instrucţiei familiei regale şi a marilor aristocraţi ai curţii. Dacă la „Academia palatină" învăţau şi aveau acces numai împăratul şi aristocraţia de la curte, în şcolile mănăstireşti aveau acces toţi fiii poporului dornici de a învăţa carte; marele merit al acestor şcoli fiind tocmai acesta: culturalizarea maselor.

Laicii de asemenea au fost sfătuiţi să se împărtăşească duminica şi să frecventeze sfintele slujbe, cerându-li-se să ştie pe de rost Tatăl nostru şi Mărturisirea apostolică. Toate aceste eforturi ale suveranului, urmăreau într-un mod strălucit, continuarea operei reformatoare a Sf. Bonifaciu. Cu toate luminile şi umbrele, privită în ansamblu, opera şi epoca lui Carol cel Mare, în Apus, poate fi legitim desemnată ca „prima primăvară a popoarelor şi vestea înfloririi culturii medievale".[70]

III. SCURTE CONSIDERENTE ASUPRA RELAŢIILOR DINTRE BIZANŢ ŞI APUS ÎN SECOLUL AL VIII-LEA

a) *Dezvoltarea Statului papal şi creşterea puterii papale.*

După anul 313, Biserica a obţinut anumite privilegii din partea Statului roman, care i-a recunoscut capacitatea patrimonială, fapt ce i-a permis să-şi constituie domenii întinse, administrate de episcopi. Membrilor clerului li s-a acordat scutiri de taxe şi de prestaţii, iar episcopului i-a fost recunoscută o anumită jurisdicţie — cel puţin în diferendele dintre clerici. Şi Biserica a exercitat la rândul ei o oarecare influenţă asupra legislaţiei romane. Astfel, cu privire la situaţia sclavilor, a obţinut de la împăratul Constantin cel Mare, dreptul ca aceştia să poată fi creştinaţi, ceea ce însemna că puteau avea o altă religie decât stăpânul, şi să interzică — cel puţin pe domeniile imperiale —, ca soţii sclavi să poată fi

67 *Ibidem.*, p. 101—105.

68 Cf. *Istoria bisericească universală...*, p. 335.

69 În cadrul primului ciclu — *trivium* —, Alcuin a înglobat: gramatica, retorica şi teologia, iar în al doilea ciclu — *quadrivium* —: aritmetica, retorica şi geometria. Intr-unul din capitulariile din *805*, acestor trei discipline li s-a mai adăugat ca disciplina obligatorie şi medicină, numită „Hippocraticatecta". (Émille Amann, *op. cit.*, p. 99.

70 G. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 58.

despărţiţi unul de altul, sau să li se ia copiii, fapt ce constituia un bun câştigat atât pentru Biserică, cât şi pentru societate.

În perioada imediat următoare primelor migraţii, Biserica romană s-a aflat într-o situaţie foarte critică, deoarece majoritatea provinciilor occidentale fuseseră ocupate de popoare germanice de religie creştină ariană.[71] În ceea ce priveşte originile papalităţii, trebuie să subliniem faptul că la începutul secolului al V-lea, episcopii creştini deveniseră persoanele cele mai proeminente, de care autorităţile romane trebuiau să ţină seama, iar când comunitatea creştină a ajuns să formeze marea majoritate a lcuitorilor unui oraş, episcopul era, practic, persoana cea mai influentă din regiune. Episcopii aveau, moştenită prin tradiţie, o putere de judecători sau de arbitri între creştini (la fel ca rabinii în comunităţile iudaice). Un decret al împăratului Constantin din 318, recunoştea episcopilor calitatea de judecători, iar începând din 333, jurisdicţia lor era recunoscută şi în cauzele civile, chiar dacă una din părţi nu voia să apară în faţa lor.[72]

În ce priveşte ierarhia bisericească, trebuie să menţionăm faptul că, toţi episcopii, inclusiv cel al Romei, erau egali între ei. Astfel, într-o scrisoare pe care Grigorie cel Mare o adresează episcopului Alexandriei în 598, afirmă că toţi episcopii sunt egali întreolaltă, iar papa Zaharia scriindu-i în 751 Sf. Bonifaciu, se numeşte pe sine însuşi „co-episcopus".[73] De asemenea, la primele Sinoade ecumenice — care s-au ţinut în Răsărit —, nici episcopul Romei şi nici alţi episcopi din diocezele occidentale mai importante n-au avut un rol preeminent. Dar începând încă din secolul al V-lea, episcopul Romei şi-a arogat ambiţiosul titlu roman de *„Pontifex maximus"* — păstrat până azi sub forma „Suveranul Pontif" —, iar din secolul al VI-lea, cuvântul „papă" — care până atunci desemna în Biserica apuseană, orice episcop a cărui eparhie sau ale cărui virtuţi personale îi confereau un prestigiu deosebit —, va deveni şi va rămâne un titlu onorific exclusiv al episcopului Romei.[74]

La consolidarea papalităţii şi la apariţia şi dezvoltarea Statului papal, au contribuit şi împrejurările de ordin politic. Prestigiul politic al episcopului Romei s-a format şi pe fondul crizei de autoritate care caracteriza fosta capitală a Imperiului, rămasă acum fără un împărat, fără instituţiile civile şi fără o eficientă apărare militară. Or, în aceste împrejurări, unii dintre papi au jucat un rol politic însemnat, cum a fost cazul lui Leon I, care în anul 452 salvează Roma, reuşind să-l convingă pe Atilla — căpetenia hunilor —, să renunţe la ocuparea oraşului, şi din nou în 455 pe vandalul Geiseric să se abţină, dacă nu de la jaf, măcar de la distrugeri şi masacre. Pe de altă parte, episcopii din alte ţări ale Occidentului, incapabili să apere proprietăţile bisericeşti contra seculari-

---

71 Vezi în această chestiune lucrările fundamentale: Ferdinand. Lot, *Les invasions germanique*, Paris, 1935; R. Latouche, *Les grandes invasions et la crise de l'Occident au V-e S.*, Paris, 1946; Lucien Musset, *Les invasions: les vagues germaniques.*, Paris, 1969.

72 Ovidiu Drimba, Istoria culturii şi civilizaţiei, t. II, Bucureşti, 1987, p. 391.

73 *Ibidem.*, n. 25 a.

74 *Ibidem.*

zării lor de către autoritatea regală, apelau la influenţa politică sau spirituală a episcopului Romei, ale cărei scrisori adresate lor, introduceau o disciplină în viaţa bisericească.

În secolele V şi VI, Biserica de Apus a trebuit să suporte controlul autoritar al regilor barbari arieni, motiv pentru care, episcopul Romei a ajuns să fie considerat şi în Răsărit ca reprezentantul întregii creştinătăţi apusene, şi aceasta atât din motivul că eparhia lui era sediul singurului patriarhat din Apus, cât şi pentru că, această eparhie era singura care menţinea un contact permanent cu autorităţile din Constantinopol.

Dintr-o dată, prestigiul Bisericii romane a crescut enorm în lumea creştină. Căci, în timp ce Imperiul roman de Răsărit se arăta a fi incapabil să apere nu numai creştinătatea împotriva cuceritorilor islamici, dar nici chiar propriile posesiuni din Italia contra longobarzilor, iată că, puternicul regat al francilor, în plin avânt, care îi învinsese pe arabi la Poitiers, oprindu-le ameninţătoarea înaintare în Europa, s-a dovedit supus şi devotat Bisericii romane. Papii au ţinut şi au ştiut să facă uz de prestigiul lor pentru a-şi asigura ajutorul francilor.

În anul 754, ameninţat de longobarzi, papa Ştefan al II-lea merge la Curtea lui Pepin şi îl consacră rege, cerându-i totodată ajutor. Pepin trece în Italia, îi învinge pe longobarzi, care ameninţau Roma, şi dăruieşte papei posesiunile bizantine cucerite, prin aşa-numita „donaţie a lui Pepin".[75] După douăzeci de ani, longobarzii ameninţau din nou posesiunile papale, motiv pentru care papa Adrian I, a cerut din nou ajutorul francilor. Carol cel Mare a trecut în fruntea unei armate puternice în Italia, desfiinţează regatul longobarzilor şi confirmă „donaţia" tatălui său, obligând din nou scaunul Romei să fie recunoscător Curţii sale.[76] În urma presiunilor france asupra longobarzilor, papa a obţinut exarhatul de Ravenna şi Pentapolis, care au devenit nucleul viitorului stat pontifical. De acum înainte, împăratul Carol cel Mare va acorda papalităţii protecţia sa, atât faţă de longobarzi cât şi faţă de aristocraţia romană ostilă. După moartea lui Carol cel Mare, papii vor căuta suverani germanici care să accepte coroana imperială. Iar când Imperiul se va disloca în principate independente, papalitatea va face toate eforturile pentru a salva principiul monarhiei centralizate, singura forţă care putea garanta păstrarea în continuare a imenselor bogăţii acumulate.

Spre a sancţiona această pretenţie de supremaţie, papii au invocat „faimosul" act cunoscut sub titlul de „*Donatio Constantini*", un fals fabricat de papalitate, care pretindea că împăratul Constantin cel Mare i-ar fi acordat papei Silvestru, suveranitatea asupra Romei, a Italiei, şi a întregii lumi occidentale. Nu se ştie cine este autorul acestui document fals, nici unde şi nici când a fost redactat. Se presupune totuşi, ca

75 Amănunte la Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală şi statistica bisericească*, traducere din limba germană de Atanasie Mironescu, Mănăstirea Cernica, 1926, p. 314—315.

76 Astfel, la anul 800 (de Crăciun), papa Leon al III-lea l-a încoronat pe Carol cel Mare ca Împărat roman, ocazie cu care tradiţiile vechiului Imperiu roman de Apus erau reînviate (*Ibidem*, p. 315—316).

dată a apariţiei lui, anul 800. Cert e însă că, autenticitatea lui a fost pusă la îndoială încă începând cu secolul X.[77]

Pe la mijlocul secolului al IX-lea, s-a mai fabricat un fals, tot în interesul papalităţii şi anume: „Decretaliile Isidoriene“ [78] (de fapt Pseudo-Isidoriene, n.n.) — o colecţie de „documente“, care susţin autoritatea episcopului Romei asupra tuturor celorlalţi episcopi, negând dreptul suveranilor laici de a se amesteca în treburile Bisericii şi proclamând obligaţia suveranilor de a se supune puterii spirituale. În aceste „decretalii“, a fost introdus pentru prima dată şi principiul infaibilităţii papale.

Observăm deci, şi lucrul acesta reiese cât se poate de clar —, că prin aceste falsuri, politica pontificală a căutat şi a reuşit în mare măsură, să pună bazele teoretice ale supremaţiei Bisericii asupra Imperiului, papalitatea pretinzând supunere absolută nu numai din partea oamenilor Bisericii, ci şi din partea suveranilor laici.

b) *Criza relaţiilor dintre Bizanţ şi Apus în secolul al VIII-lea*

Criza iconoclastă care a zdruncinat Răsăritul în secolul VIII şi primele decenii ale secolului IX, a influenţat în mare măsură relaţiile dintre Bizanţ şi Apus, producând o tensiune regretabilă între cele două regiuni. Astfel, papa Grigorie al II-lea (715—731), în două scrisori foarte energice, a încercat să-l determine pe împăratul Leon al III-lea Isaurul să-şi schimbe politica iconoclastă, arătându-i că dreptul de a lua hotărâri în chestiuni dogmatice, aparţine exclusiv episcopilor. Urmaşul său, Grigorie al III-lea (731—741), văzând intensificarea persecuţiei împotriva icoanelor, chiar în anul ungerii sale, a convocat un sinod la Roma, lovind cu excomunicarea pe toţi aceia care distrugeau, profanau şi desconsiderau icoanele.[79] La atitudinea ortodoxă a celor doi papi, împăratul a ripostat cu o serie de ameninţări, care au dezlănţuit în Italia o adevărată revoltă, puţin lipsind ca întreaga peninsulă să respingă autoritatea bizantină.

După eşecul unei expediţii maritime din 732, Leon al III-lea s-a răzbunat pe papă într-un mod „delicat“, anexând la Imperiu, importante domenii ale Bisericii romane din Italia de sud şi Sicilia.[80] Aceste subiecte de litigiu, au constituit motivul orientării şi înţelegerii Romei cu francii, care-şi consolidau tot mai mult poziţia în Apus, prin aceasta subminându-se stăpânirea bizantină în Italia centrală şi de nord. În anul 754, Pepin cel Scurt, la cererea papei Ştefan al II-lea a eliberat Ravenna de sub ocupaţia lombardă,[81] dar nu a restituit-o exarhului bizantin, ci a dăruit-o papei. Mai târziu, el apare în scrisorile papale ca „patricius romanorum“ şi campionul militar al aşa-numitei „donaţii a lui Pepin“. Desigur că lucrul acesta a constituit un nou pas care a contribuit şi mai

77 Ovidiu Drîmba, *op. cit.*, p. 392. Că „*Donatio Constantini*“ este un fals, a fost dovedit, cu argumente definitiv irefutabile, de către marele umanist Lorenzo Valla, în lucrarea „*De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio*“, apărută în 1440.

78 Falsul acestei colecţii este dovedit şi de Eusebiu Popovici în *op. cit.*, p. 316—318.

79 A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 344; G. Bihlmeyer — H. Touche, *op. cit.*, p. 100.

80 G. Bihlmeyer — H. Touchle, *op. cit.*, p. 100.

81 George Every, *op. cit.*, p. 103.

mult la distanţarea Apusului de Răsărit. Dar pierderea Ravennei de către bizantini, ocupată în 751 de longobarzi, s-a datorat refuzului trupelor de apărare imperiale — trupe formate din iconoduli —, de a se supune ordinelor unui împărat iconoclast.

Sub împăratul Constantin al V-lea Capronimul, am putut observa că furia iconoclastă a atins paroxismul, el fiind şi iniţiatorul persecuţiei împotriva călugărilor, care se opuneau cu dârzenie măsurilor iconoclaste. Foarte mulţi dintre călugări au fost batjocoriţi, siliţi să părăsească mănăstirile sau ucişi. Persecuţiile s-au intensificat în special după promulgarea decretelor Sinodului iconoclast de la Hieria (754), când peste 50 000 de călugări s-au refugiat în sudul Italiei, unde au fondat o serie de mănăstiri şi şcoli, creând în felul acesta noi focare de cultură greacă în Apus.[82] În urma Sinodului de la Hieria, patriarhii de Antiohia şi Ierusalim s-au declarat pentru cultul icoanelor, protestând împotriva ereziei. Şi Apusul a acţionat în solidaritate cu iconodulii. Astfel, papa Ştefan al III-lea, la sinodul de la Lateran din 769, a lovit cu excomunicarea sa pe iconoclaşti, numind pseudo-sinodul de la Hieria „synodus execrabilis".[83] Dar nici aceste acţiuni ale patriarhilor orientali şi ale papei nu au schimbat cu nimic situaţia.

Din anul 774 Carol cel Mare, fiul lui Pepin, a unit regatul franc şi lombard, devenind astfel suveranul întregii Franţe, al Germaniei apusene şi al Italiei de nord, aceasta fiind posibil pe fondul slăbirii autorităţii bizantine în Italia. Anul 781, poate fi considerat ca dată când a dispărut ultima rămăşiţă a stăpânirii bizantine în Italia. Papa a încetat să-şi mai dateze documentele după practica bizantină, ci după anii pontificatului său. Totodată papa a început să bată monezi care aveau pe ele numele şi efigia sa.[84] Dar cu toată această dorinţă de autonomie, papa nu era stăpân absolut al teritoriului său, deoarece autoritatea bizantină s-a văzut treptat înlocuită cu cea francă. De când Carol cel Mare şi-a luat titlu de „rege al francilor şi al lombarzilor", el a căutat de asemenea să câştige o cât mai mare influenţă asupra Romei şi a Statului pontifical. Uzajul constant al titlului extensibil de „Patricius Romanorum", indică faptul că-şi revendica faţă de teritoriul pontifical anumite drepturi de suveranitate, ca odinioară împăratul bizantin sau exarhul său de Ravenna.

În urma Sinodului VII ecumenic, convocat de împărăteasa Irina, în acord cu patriarhul Constantinopolului Tarasie şi papa Adrian I, s-a aplanat conflictul dintre Constantinopol şi Roma, conflict apărut şi susţinut în timpul împăraţilor iconoclaşti. Abilă şi diplomată, dar şi setoasă de putere, împărăteasa Irina a căutat să realizeze o înţelegere cu francii, prin angajarea unor tratative, în vederea căsătoriei fiului ei, Constantin al VI-lea Porfirogenetul, cu Rortruda, una din fiicele lui Carol cel Mare.[85] Dar până la urmă Irina a întrerupt demersurile, rupând logodna, proba-

82 Ovidiu Drîmba, *op. cit.*, p. 193.
83 G. Bihlmeyer — H. Tüchle, *op. cit.*, p. 101.
84 *Ibidem.*, p. 59—60; George Every, *op. cit.*, p. 103.
85 Cf. Eihard, *The life of Charlemagne*, translated by Lewis Thorpe, Baltimore: Penguin Books., 1969, p. 74.

bil temându-se că, având un aliat atât de redutabil, Constantin ar deveni un adversar foarte puternic la tron. Acest eveniment coroborat cu faptul că la Sinodul VII ecumenic de la Niceea, n-a fost invitat nici el, nici reprezentanţi ai Bisericii france, l-au înfuriat peste măsură pe Carol cel Mare.

O nouă tensiune între Răsărit şi Apus a avut loc în anul 794, cu ocazia Sinodului de la Francfort. Papa Adrian I, s-a străduit să facă cunoscute şi în regatul franc hotărârile Sinodului VII ecumenic, dar acţiunea lui s-a izbit de o vie rezistenţă. Cauza era nu numai în traducerea deficitară în limba latină a actelor Sinodului de la Niceea — traducere în care s-a pierdut distincţia subtilă care s-a făcut între *„adorare"* şi *„venerare"* şi în care se schimba chiar sensul —, ci şi în tensiunea de ordin politic, existentă între Carol cel Mare şi Bizanţ, precum şi voinţa monarhului franc de a arăta că în imperiul său era şi conducător suprem al Bisericii, veghind la apărarea sa şi a Ortodoxiei, aşa precum făceau la Constantinopol şi împăraţii bizantini. Carol cel Mare nu era dispus să recunoască ca obligatorie pentru întreaga Biserică, o hotărâre sinodală, la care Biserica francă nu cooperase.

Prin urmare, el a examinat actele Sinodului de la Niceea prin intermediul teologilor de curte — îndeosebi Alcuin şi Teodulf de Orleans —, supunându-le la o critică severă, în aşa numitele *„Libri Carolini"*.[86] În aceste cărţi era condamnat atât sinodul iconoclast din 754, cât şi Sinodul VII ecumenic din 787; primul pentru că numea idoli icoanele, iar al doilea pentru că acorda icoanelor adorare şi venerare. Icoanele nu trebuiau să fie nici venerate şi nici distruse, ele servind doar la decorarea bisericilor şi ca amintire a trecutului. Observăm deci, că sinodul de la Francfort, a promovat un semi-iconoclasm,[87] fapt care a contribuit şi el la distanţarea şi răcirea relaţiilor dintre Bizanţ şi Apus.

După momentul încoronării lui Carol cel Mare ca împărat, în anul 800,[88] relaţiile dintre Bizanţ şi Apus s-au caracterizat prin eforturile depuse de Carol de a fi recunoscut ca împărat, de către Curtea bizantină. În optica Constantinopolului, acest eveniment nu era considerat decât o revoltă a câtorva provincii apusene, împotriva stăpânului legal al Imperiului. Chiar Carol îşi dădea seama de precaritatea situaţiei sale, de faptul că încoronarea sa nu rezolva problema stăpânirii părţii orientale. Anticipând aceste complicaţii, Carol începe tratative cu împărăteasa Irina şi îi propune să se căsătorească cu el, sperând astfel să unească provinciile răsăritene şi apusene într-un imperiu unic.[89] Cu alte cuvinte, Carol înţelege că titlul său n-are semnificaţie adevărată, decât dacă era recu-

---

86 O analiză dogmatică — în special ce priveşte problema lui „filioque" —, a acestor cărţi, ne oferă Richard Haugh, *Photius and the carolingians: the Trinitarian controversy*, Nordland Publ. Co. Belmont, 1975, p. 45—62.

87 *Ibidem.*, p. 46, în notă.

88 Referindu-se la acest eveniment, un istoric afirmă că: „Încoronarea lui Carol cel Mare nu e numai evenimentul central al Evului Mediu; e unul din foarte rarele evenimente despre care, luate separat, se poate spune că dacă nu s-ar fi întâmplat, istoria lumii s-ar fi schimbat" (Cf. J. Bryce, *The Holy Roman Empire*, New-York, 1919, p. 50. apud. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 351).

89 A. A. Vasiliev, *op. cit.*, p. 355.

noscut de Bizanţ. Irina întâmpină favorabil oferta de căsătorie a lui Carol, dar la scurt timp în 802, a fost detronată şi exilată şi astfel, planul unei alianţe între Răsărit şi Apus s-a spulberat.

Tratativele în vederea recunoaşterii încoronării lui Carol de către Bizanţ au continuat şi-n anii următori, dar abia în anul 812, legaţii împăratului bizantin, Mihail I Rangabe, l-au salutat pe Carol, la Aix — la — Chapelle, cu titlu de „împărat şi bazileu".[90] În acest fel a fost sancţionată şi de către Constantinopol, alegerea imperială din anul 800. Dar titlul imperial al lui Carol nu a avut o istorie lungă. Pe parcursul frământărilor ce au urmat, monarhia lui Carol se fărâmiţează, iar titlul a trecut în mâinile deţinătorilor ocazionali, dispărând în secolul X, pentru a renaşte în a doua jumătate a aceluiaşi secol, dar de data aceast sub forma istorică a „Sfântului imperiu roman de naţiune germanică". OTTO I.

CONCLUZII

Din cele prezentate în lucrarea de faţă, constatăm că în secolul al VIII-lea, atât Răsăritul cât şi Apusul au trecut prin mari frământări şi transformări. Astfel, în timp ce Răsăritul este confruntat violent cu criza iconoclastă şi o serie de tensiuni interne şi externe, configuraţia Apusului se schimbă datorită creşterii forţei politice a regatului francilor, care, beneficiind de conducători energici şi întreprinzători, au reuşit să domine scena politică a Apusului în secolul VIII. Între aceştia s-a impus personalitatea marcantă a lui Carol cel Mare, care prin reformele întreprinse pe plan politic, bisericesc şi cultural, a contribuit la renaşterea calitativă, atât a imperiului său cât şi a Bisericii france.

În ceea ce priveşte disputa iconoclastă, putem spune că ea s-a încheiat cu biruinţa teologiei iconodule elenice şi a înrâurit în moduri diferite istoria posterioară bizantină şi apuseană. Rezultatul rapid al iconoclasmului a fost o evidentă ruptură între arta aulică şi cea populară, care, mai târziu îşi va pune tot mai mult amprenta pe lucrările artistice din Bizanţ, elaborându-se în acest fel o iconografie mai spiritualizată, specific bizantină. Înfrângerea iconoclasmului a fost un factor stimulator pentru intelectualitatea bizantină. De acum înainte, operele lui Platon vor fi studiate cu mult interes, fiindcă din teoriile lui se puteau extrage argumente în favoarea unei filozofii mistice.

În ce priveşte relaţiile dintre Bizanţ şi Apus în această perioadă putem spune că, pe fondul crizei iconoclaste s-a produs o tot mai mare distanţare între cele două regiuni. Afirmaţia potrivit căreia, separarea Orientului de Occident, cea a Imperiului bizantin de teritoriile sale din Apus şi în fond, chiar formarea unu adevărat Imperiu Occidental, au fost urmarea luptei şi crizei iconoclaste, e unilaterală, deoarece nu numai iconoclasmul a contribuit la aceasta, ci şi dorinţa şi pretenţia papilor de supremaţie, dublată de „inovaţiile" în materie de teologie, care au fost introduse acum, „inovaţii" care vor constitui obiectul disputei dintre greci şi latini în secolul al IX-lea şi mai târziu.

---

90 *Ibidem.*

Desigur că cea mai grea lovitură pentru Bizanț a fost reînvierea Imperiului roman de Apus, realizată de Carol cel Mare la anul 800, care a reușit să învingă pe longobarzi — ceea ce nu a putut să facă împăratul bizantin —, fapt care a avut drept consecință scăderea autorității bizantine în Apus și orientarea Romei tot mai mult spre regatul francilor. Astfel, putem spune că germenii neînțelegerilor de mai târziu dintre Fotie și latini și chiar ai marii schisme din 1054, își au originea încă din această perioadă.

Drd. Ioan Mircea Ielciu

MISIUNEA PRESEI CREȘTINE*

«Ciudat!»... vor exclama mulți citind acest titlu. «Pe vremea lui Hristos nu existau gazete și după câte știm el nu s-a îndeletnicit cu scrisul fără numai o singură dată și atunci pe nisip».

Nici noi nu avem altă părere. Poate, aceasta este una din puținele chestiuni în care suntem de acord fără rezervă cu criticii și tăgăduitorii de meserie, gata oricând să facă obiecții și să producă desmințiri.

Și totuși Mântuitorul ca ziarist este o imagine plastică, sugestivă și de o vitală actualitate.

Care contemporan, deprins să interpreteze multiplele și tumultuoasele priveliști ale vieții prin criteriile lăuntrice ale conștiinței morale, nu a ajuns la tragica încheiere, că în lume există *păcatul* și ceea ce e mai înspăimântător, că acest păcat crește aproape în *progresie geometrică* anulând în ființa omului simțul misterului adică percepțiunea realităților nevăzute.

Cultura intelectuală se află într-un contrast uriaș cu incultura morală.

Pe când cea dintâi a înaintat până la formele exagerate ale intelectualismului și cerebralismului, incultura morală a scoborât până la imoralism degenerând chiar în amoralism ereditar.

La această stare au contribuit o sumedenie de factori și împrejurări — toate și toți organizați pare într-o conspirație de distrugere.

În această vastă și dureroasă complicitate cu nihilismul moral al secolului, descoperim într-un post de importanță și de mare răspundere încadrată și presa. Ei i s-a încredințat serviciul de contagiune rapidă, în masă, zilnic și sistematic — a sufletului omenesc.

Cele mai noi, mai ingenioase și mai inofensive descoperiri tehnice sunt puse azi în slujba unei fulgerătoare propagande a ideilor și faptelor omenești prin presă. Datorită telefoniei fără fir s-a realizat aceia ce vom numi o viață omenească în neîntreruptă și intensă corespondență simultană și universală.

---

* Articol preluat din R.T., anul XV, nr. 7, 1925, apărut sub titlul: „Mântuitorul ca ziarist sau misiunea presei creștine".

De la «*prima*» până la «*ultima oră*» a unui ziar, ce altă agenție poate fi mai prompt și mai urgent informată decât acele înarmate cu modernul instrument de comunicație aeriană.

Pe undele misterioase ale văzduhului nu sunt trimise însă numai vești despre viața superioară a lumii, despre ceia ce are ideal, constructiv și dumnezeesc această viață în adevărurile ei fundamentale și eterne, ci din nenorocire și vești despre ceia ce este odios, brutal și pervers în ființa ei frământată de patimi. O armată imensă de publiciști, directori, reporteri și redactori s-au specializat în meșteșugul de a prinde numai aceste ecouri ale păcatului universal și a le înfățișa cât mai «senzaționale» imaginației lacome de inedit a publicului.

Comentariul e abundent în amănunte menite să evoace momentul criminal sau altă perversiune în ceia ce are ea mai culminant din punct de vedere pasional și deci mai primejdios pentru slaba alcătuire sufletească a cititorilor.

Împotriva acestui soiu de presă care conștient sau inconștient contribuie la ipertrofia bestialității umane, e chemată să lupte *presa* de moralizare și de profilaxie socială. Pentru a creia însă o astfel de presă e nevoie în primul rând să reformăm mentalitatea gazetarului și să-i orientăm preocupările lui în sens social constructiv, adică în sens etic.

Din «*mercenar*» «*pirat*» sau «*parazit*» al scrisului, el trebuie să devină «*apostol*», adică o personalitate cu o serioasă concepție despre viață și cu o precisă și viguroasă atitudine morală. — Ziaristul e chemat azi să se convertească adică să devie un misionar, al gândului bun și al virtuții. Situația lui actuală de «salahor» de «simbriaș» sau de «trepăduș» al unei întreprinderi mai mult comerciale, e nedemnă pentru ins și dezastruoasă pentru societate. Spiritul mercantil care prezidează mai în toată publicistica trebuie înlocuit cu spiritul devotamentului social și al jertfirii pentru interesele superioare ale omenirii.

Din operă de contaminare imorală și anonimă presa trebuie să se prefacă în operă de formație spirituală și de orientare vie și personală. Pentru remedierea mediocrității ziaristice, prin intelectualizare superioară și prin moralizare sinceră și profundă, trebuie să studiem procedeele tehnice și spirituale de care s-ar fi folosit Mântuitorul, dacă ar fi fost chemat să lucreze în redacția unui ziar. În primul rând Mântuitorul nu s-ar fi gândit să ajungă popular exploatând defectele oamenilor și satisfăcându-le instinctele lor vulgare.

Șantajul, calomnia, hipnoza insinuării lașe, reclama trivială și denaturarea adevărului i-ar fi fost imposibile. Cu un vast simț al răspunderii morale personale, imediate față de sufletul și de interesele superioare ale cititorilor săi, Mântuitorul n-ar fi putut «scandaliza» pe nimeni prin articolele și reportagiile sale. Cameleonismul părerilor politice i-ar fi rămas străin și insuportabil. Nu ar fi intrat pentru nimic în lume în solda vreunui om politic — pentru a sta în permanență, cu toată inteligența și competența sa morală în slujba adevărului și a binelui obștesc. — Ziarul său ar fi fost expresia unei intran-

sigente conştiinţe morale şi un îndreptar invariabil al vieţii sociale către idealizarea ei progresivă prin «duh şi adevăr».

Ar fi studiat actualitatea în valoarea ei eternă şi n-ar fi făcut de pildă apologia războiului agresiv de dragul deosebitelor subvenţii inavuabile oferite dintr-o parte sau alta.

Ziarul Său ar fi însemnat o campanie de culturalizare profundă a maselor şi o cruciadă eroică împotriva ereziilor lor intelectuale şi morale. În chipul acesta presa patronată şi inspirată de Iisus Hristos n-ar fi fost un mijloc de intoxicare sufletească, ci un suveran mijloc de purificare morală. Ea ar fi fost o presă de profilaxie şi de terapeutică sufletească înlăuntrul vieţii sociale, şi prin urmare o instituţie rezumativă a spiritualităţii speciei şi a experienţelor ei succesive.

În acest ziar exemplar nu şi-ar fi găsit loc atâtea turpitudini care îneacă paginile gazetelor moderne — nu s-ar fi destilat în atâtea subtilităţi viţiile cele mai urîcioase şi nu s-ar fi văzut nici o caricatură obscenă. El ar fi reprezentat o lucrare militantă de vulgarizare a concepţiilor sănătoase şi a curentelor creatoare de ordine şi armonie socială.

Ziarul lui Hristos ar fi fost pacifist şi un amvon al dinamismului spiritual în înfăţişările lui etice cele mai genuine: justiţie şi libertate. Ar fi sprijinit în campaniile electorale numai candidaturile personalităţilor de elită şi care şi-ar fi afirmat valoarea lor morală în experienţele vieţii.

Reporterii şi redactorii unui asemenea ziar — o adevărată antologie spirituală a omenirii — ar fi fost toţi misionarii unei vieţi ideale şi eroii unui crez superior.

Apologeţi ai virtuţilor constructive, ei înşişi le-ar fi demonstrat puterea şi frumuseţea prin propria lor viaţă individuală. În ideologia fundamentală a acestui ziar principiul autorităţii n-ar fi invalidat principiul cardinal al libertăţii — ambele colaborând la crearea acelei discipline morale atât de necesare vieţii omeneşti şi activităţilor ei infinite. O presă creştină — adică o presă de avântată inspiraţie etică — va fi cea mai bună presă informativă, politică şi chiar cea mai bună presă economică din lume, întrucât ea ar isbuti să întreţină în viaţa popoarelor o stare de incandescenţă spirituală prin dezarmarea fatală a tuturor laşităţilor seculare din care trăieşte deocamdată o bună parte din presa parazitară, inaptă şi obtuză a zilelor noastre. Presa creştină ar fi un ferment care ar influenţa profund însăşi esenţa vieţii omeneşti făcând astfel imposibile atâtea superstiţii, atâtea ostilităţi şi atâtea fanatisme primejdioase. E un vis într-adevăr taumaturgic, vor răspunde în cor corifeii presei «aşa cum este»; dar e un vis pe care-l visează azi multe conştiinţe omeneşti, dornice să vadă coborând în viaţa neamurilor mai multă armonie şi mai multă însufleţire pentru superioarele lor idealuri şi pe care va trebui să-l realizăm fără întârziere.

Ziarul creştin! Iată auxiliarul cel mai de preţ al misionarismului evanghelic şi al idealismului cultural şi social în vremile noastre.

Dr. Gr. Cristescu

SF. MAXIM MĂRTURISITORUL
EPISTOLA A DOUA CĂTRE AVA TOMA

I.

Descriind în celebra sa *Myriobíblion*, codex 194, un manuscris conținând opere ale Sf. Maxim Mărturisitorul, eruditul patriarh Fotie al Constantinopolului (sec. IX.) cataloga următoarele lucrări: o epistolă către prefectul Gheorghe (P.G. 91, 364—392), două centurii teologice și etice (P.G. 90, 1084—1173) și alte diverse epistole: către Petru Ilustrul despre misterul lui Hristos (P.G. 91, 109—533), către diaconul Cosma din Alexandria despre comun și propriu sau despre ființă și ipostas (P.G. 91, 544—576), către Pyrrhus înainte ca acesta să devină episcop (P.G. 91, 589—597) și, în fine, *două epistole* „către un anume Toma" *(pròs Thóman tina)*. Una dintre ele e binecunoscută: e vorba de prima din cele două faimoase serii de „explicări ale unor locuri obscure din Sf. Grigorie de Nazianz și Dionisie Areopagitul" cunoscute mai ales sub genericul latin de *Ambigua* (P.G. 91, 1032—1417; trad. rom. de pr. prof. D. Stăniloae, P.S.B. 80, București, 1983). Cealaltă serie de explicări, cea mai veche și mai extinsă la 66 de „locuri obscure", (P.G. 91, 1061—1417; P.S. B. 80, p. 65—353) e dedicată lui „Ioan, arhiepiscopul Cyzicului", și potrivit cronologiei stabilite de P. Sherwood (1952) a fost redactată aproximativ între anii 628—630. Cea de-a doua serie, mult mai scurtă (P.G. 91, 1032—1060; P.S.B. 80, p. 45—64) doar la 5 „locuri obscure", sunt dedicate „sfințitului rob al lui Dumnezeu, părintelui duhovnicesc și învățătorului meu Toma" și, întrucât apar referiri clare la controversele monoenergiste, în stadiul inițial trebuie să fi fost redactate, după același P. Sherwood, în 634 sau puțin după această dată. Se pare că Sf. Maxim însuși a reunit cele două serii de explicări în sens invers ordinii cronologice a redactării lor, plasând cele 5 explicări către Toma înaintea celor 66 către Ioan al Cyzicului, deoarece într-o scrisoare trimisă în 645—646 preotului Marinus din Cipru citează cea de-a doua explicare către Ioan al Cyzicului cu numărul 7 (P.G. 91, 33 A). Cu toate acestea, tradiția mauscrisă atestă că cele două serii de explicări au circulat și independent iar editorii recent inițiatei ediții critice integrale a Corpusului maximian care a început să apară în prestigioasa serie „Corpus Christianorum, Series Graeca" preconizează editarea lor ca opere distincte (*Ambigua ad Johanem* și *Ambigua ad Thoma*).

Prima epistolă către Toma a Sf. Maxim e identică, deci, cu prima parte, mai exact cu primele 5 explicări din actuala dispoziție a ce-

lebrelor *Ambigua.* Cea de a doua epistolă către Toma era considerată ca necunoscută sau inexistentă, deşi ea fusese semnalată încă din sec. XVII, iar extrase din ea au fost publicate în secolul trecut. Epistola fusese semnalată de eruditul englez Thomas Gale în 1681 în apendicile la ediţia sa a operei lui Ioannes Scotus Eriugena *De divisione naturae,* mai exact în *Emmendationes ad Appendicem* — dar neobservate! — în P.G. 91, 1031—1032 în deschiderea secţiunii de „Variae lectiones": *„Epistola prima.* Scripsit enim aliam de his ipsis rebus quam ideo non apposui, quoniam nihil fere ea continebat aliud, quam haec prima. De utraque Photius suum judicium protulit: quod vide in Myriobiblio".

Pornind de la această indicaţie şi de la memoriul nepublicat al părintelui augustinian Georges Mahieu, *Travaux prèparatoires à une édition critique des oeuvres de S. Maxime le Confesseur* (Louvain, 1957), P. Canart a identificat singurele două manuscrise care conţin textul din nefericire mutilat, al acestei a doua epistole către Toma, publicându-l în ediţie critică în „Byzantion" 34 (1964), p. 415—444. Cele două manuscrise descrise de P. Canart sunt: *Codex Cantabrigensis 1220,* scris probabil în sec. XII şi conţinând o selecţie din epistolele Sf. Maxim; numerele 8, 6, 13, 14, 12 o inedită către Ioan Cubicularul (fol. 64v—66), 10, 15, prima către Toma, a doua către Toma, 25. Din păcate, manuscrisul a suferit mutilări ireparabile, care ating şi textul celei de-a doua epistole către Toma. Celălalt manuscris, cunoscut şi el şi parţial editat de M. Giltbauer încă din 1878 şi 1884 în „Memoriile Academiei de ştiinţe în Viena, Secţia de istorie-filosofie" (28/2, 1874 şi 34/2, 1884) este *Codex Vaticanus grecus 1809* provenind dintr-un scriptorium grec din Sudul Italiei şi scris la sfârşitul secolului X. El conţine o culegere din operele Sf. Maxim („Răspunsurile către Talasie", „Tâlcuirea la Tatăl nostru" şi „Răspunsurile către Theòpempt") pe marginea sau în interiorul căruia un alt copist a inserat un număr de 21 de excerpte tahigrafiate (şi editate de Giltbauer), din diferite opere patristice, printre care şi din Epistola a doua către Toma.

Cele două manuscrise — Cantabrigensis şi Vaticanus — ne conservă din epistola a doua a Sf. Maxim către avva Toma o introducere, explicaţii la 3 „locuri obscure" şi o concluzie urmată de o ultimă adresă către destinatar. Introducerea e conservată de C şi V, primele două explicări sunt conservate doar de C (f. 141v—144v, 144v—148). Aşa cum arată R. Canart, pierderea foii 143 a amputat explicarea întâiului „loc obscur cu cca 40% din cuprinsul ei, iar pierderea altei foi dintre f. 145 şi 146 a dus la pierderea a cca 23% din explicarea celui de-al doilea „loc obscur". Explicarea celui de-al „treilea loc obscur" e transcrisă de C şi V: V omite deliberat sfârşitul răspunsului, C furnizează câteva rânduri în plus dar sfârşeşte şi el „ex abrupto"; este probabil ca pierderea să se limiteze doar la câteva rânduri. Concluzia nu e atestată decât de V şi e foarte posibil ca în ciuda remarcii exceptorului (*eis tò télos*) adresa finală să fi urmat în original imediat după concluzie.

În ce priveşte conţinutul, cea de-a doua epistolă a Sf. Maxim către avva Toma, redactată după aceeaşi schemă ca şi prima, reia şi precizează câteva din pasajele ei. Se pare că destinatarul, Toma — personaj „sfinţit", „părinte duhovnicesc" şi „învăţător" (*hegiasménos, patèr pneumatikòs* şi *didáskalos*), foarte probabil identic cu *kýrios abbâs Thomâs* din epistola 40 (P.G. 91, 636 A 1—6) — n-a fost cu totul satisfăcut de explicările Sf. Maxim din prima epistolă (=*Ambigua I*) şi a cerut lămuriri suplimentare. În ordine, Sf. Maxim revine asupra primului, a celui de-al treilea şi a celui de-al cincilea „loc obscur" comentate anterior, în prima epistolă. Pentru primul şi al treilea citează din nou textele Sf. Grigorie de Nazianz în chestiune, pentru cel de-al cincilea reia un pasaj din propriul său comentariu anterior. Comentariile patriarhului Fotie şi ale lui Tomas Gale sunt, deci, exacte: „în cea de-a doua (epistolă) se face oarecum o reluare (*hoion epanálepsin*) a unor pasaje deja explicate din tratatul teologic" pe care le „interpretează în mod similar" (*homoíos hermeneueî*) (Fotie), sau: „a mai scris şi o altă epistolă despre aceleaşi lucruri pe care de aceea n-am editat-o pentru că nu conţine aproape nimic altceva decât prima" (Th. Gale). Acest fapt explică, desigur, şi slaba circulaţie manuscrisă a celei de-a doua epistole, în pofida precizărilor dogmatice, trinitare şi hristologice incontestabile pe care ea le conţine şi a căror valoare rămâne intactă, chiar dacă ele mai fuseseră formulate aproape identic anterior (o analiză comparativă a Epistolei a doua şi explicaţiilor din Ambigua I necesită un studiu aparte).

Dată fiind însă valoarea copleşitoare pentru teologia răsăriteană a operei maximiene, recuperarea tuturor paginilor sale celor mai puţin circulate sau cunoscute, până la ultimul rând, credem că nu mai are nevoie de nici o altă justificare.

II.*

SFINŢITULUI ROB AL LUI DUMNEZEU, PĂRINTELUI SĂU DUHOVNICESC ŞI ÎNVĂŢĂTORULUI, DOMNULUI AVA TOMA, MAXIM SMERITUL ŞI PĂCĂTOSUL, NEVREDNICUL SĂU ÎNVĂŢĂCEL.

1. Ipostas al Înţelepciunii, este, se zice, Virtutea iar fiinţă a Virtuţii e Înţelepciunea. De aceea modul (*trópos*) conduitei celor contemplativi este o manifestare a Înţelepciunii, iar raţiunea (*lógos*) contemplaţiei celor făptuitori constituie o bază solidă a Virtuţii, trăsătură caracteristică cea mai nemincinoasă a amândorura fiind privirea fixă şi neclintită atinţită spre ceea ce există la modul propriu (*tò kyríos ón*) aţintire pe care şi-o împart dorirea şi temerea (*póthos kai phóbos*): prima ducând înainte prin frumuseţea Ziditorului iar cea de-a doua uimind cu măreţia Lui; iar din acestea se face amestecul din unire al

* Traducere după ediţia critică a lui P. Canart, *La deuxième lettre à Thomas de S. Maxime le Confesseur*, „Byzantion" 34 (1964), p. 429—444.

celor vrednici cu Dumnezeu, amestec care face ca acei care pătimesc acestea să devină prin relație (*thései*) ceea ce factorul creator este numit prin natura sa (*phýsei*).

2. Preferând, deci, sfințite, ca nimeni altul aceste lucruri înaintea tuturor celor supuse devenirii, Înțelepciunea ai arătat-o manifestându-se în chip neamăgitor prin modul celor făptuite iar Virtutea ai înfățișat-o solid consolidată prin rațiunea celor cugetate (de tine), iar trăsătură caracteristică a amândurora ai făcut-o înclinația spre Ceea ce există la modul propriu, înclinație amestecată din dorirea și temerea de Ziditorul. Iar prin această înclinație amestecându-te întreg cu Dumnezeu întreg printr-o relație și afecțiune duhovnicească (*schései pneumatikè*), umbli în chip nemincinos prin credință spre împărtășirea de cele bune prin vedere (cf. II. Cor. 5, 7), a cărei manifestare e îndumnezeirea (*thèosis*) ce se face cunoscută ca prin niște semne prin acei oameni venerabili prin care Dumnezeu se face cunoscut celor supuși devenirii. Exercitându-ți de aici aviditatea numai în ce privește cunoștința îndumnezeitoare, ai elanul aflat pururea în mișcare făcându-ți un tată al dorinței tocmai din căutarea ce sporește în chip uimitor (paradoxal) pofta prin împărtășirea (celor poftite).

3. De aceea, tu, mărgăritarul, mă întrebi iarăși pe mine noroiul; tu, cel hrănit cu grăunțe de grâu, pe cel îmbrăcat în spurcăciune; tu, cel curat și luminos și neavând nimic material, pe mine, cel trupesc și convins că nu există nimic altceva mai bun decât această viață pieritoare; tu, cel ce te desfeți de cugetări strălucitoare și înflăcărate pe cel ce și-a făcut unicul semn distinctiv al vieții lui din duhoarea patimilor, și mă silești pe mine, cel ce nu sufăr povara deșertării (*kenozei*) tale extreme prin care imiți pe Dumnezeu, să mă ating iarăși de cuvintele duhovnicești, pe mine care, neprimind nici măcar botezul lui Ioan prin făptuire, nici n-am auzit încă prin contemplație duhovnicească că există Duh Sfânt (cf. F.A. 19, 2—3). Voi încerca, totuși, măcar că lucrul e îndrăzneț — căci ce e mai îndrăzneț, decât un neînvățat care învață pe alții? — ca să împlinesc porunca ta, a stăpânului și părintelui meu sfințit, și bazându-mă pe rugăciunile tale, voi face și acest cuvânt scurt sub formă de capitole, începând de la primul din pasajele expuse mai înainte (cf. *Ambigua 1;* P.G. 91, 1033—1036).

I. 4. Din prima Cuvântare a Sfântului Grigorie despre Fiul la pasajul care zice: „Pentru aceasta Unimea mișcându-se dintru obârșii se oprește la Treime" (Or. 29, theol. 3, 2; P.G. 36, 76 B); și iarăși din cea de a doua Cuvântare a aceluiași despre Pace, la pasajul: „Unimea punându-se în mișcare din pricina bogăției și depășind doimea — căci este mai presus de materie și formă, din care sunt alcătuite cele corporale — se hotărnicește în Treime din pricina desăvârșirii" (Or. 23. de pace, 3, 8; P.G. 35, 1160 C).

5. Pentru că mi-ai poruncit să-ți arăt cum se armonizează diferitele cauze ale mișcării Unimii celei-mai-presus-de-obârșie la care se face referire în aceste Cuvântări, și cum încetează nedumeririle (aporiile) privitoare la ele și care tulbură mintea ta, eu, stăpâne de-Dum-

nezeu-cinstite, văd — măcar că sunt lipsit de ochiul sufletului din pricina grosimii înţelegerii — o unică şi aceeaşi cauză în amândouă (pasajele): cea pe care învăţătorul însuşi o arată limpede şi clară şi neavând nimic enigmatic şi obscur atunci când zice în Cuvântarea despre Fiul: „La noi obiectul cinstirii este o „monarhie", nu însă „monarhia" pe care o circumscrie o singură persoană — căci şi Unul ce se războieşte cu sine însuşi poate institui Multiplul —, ci cea pe care o constituie identitatea-de-cinstire a naturii, acordul voinţei şi identitatea mişcării, ca şi înclinaţia comună spre Unul (Or. 29, theol. 3, 2; P.G. 36, 76 B)...

...*(lacună de o foaie în unicul manuscris păstrat)*...

la cele două. Aceasta este, zic eu, cunoştinţa omenească a mişcării privitoare la modul cum Unimea e Treime, cunoştinţă care e neputincioasă în a vedea unite atât raţiunea existenţei cât şi modul subzistenţei în comanifestarea lor simultană.

6. Unimea deci, se mişcă din pricina bogăţiei pentru ca Dumnezeirea să nu fie săracă, contractată la modul iudaic prin circumscrierea unei unice Persoane; depăşeşte, însă, doimea, pentru ca Divinul să fie considerat un corp cu volum, formă, aparenţă şi figură; şi se hotărniceşte Treime pentru ca Divinul să nu fie scindat în modul mitologic într-o multitudine (de divinităţi). Căci ceea ce e necompus şi nedispersat este desăvârşit prin natura sa, scăpând atât de unitatea ipostatică cât şi de dualitatea materială, cât şi de multiplicitatea substanţială. Ceea ce am arătat sinoptic şi în tomul pe care ţi l-am trimis zicând: „că acelaşi lucru înseamnă „a depăşi doimea" şi „a nu se opri la doime" şi, iarăşi, „a se hotărnici Treime" şi că „mişcarea Unimii se opreşte la Treime", pentru că cinstim o „monarhie" nu lipsită de generozitate, cum este una circumscrisă de o singură persoană, şi, iarăşi, nu lipsită de rânduială cum este una care curge la infinit, ci pe cea pe care o constituie o Treime de aceeaşi cinstire: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt" (cf. Ambigua 1. P.G. 91, 1036 AB); şi iarăşi: „pentru că Dumnezeirea e Unime dar nu doime, şi Treime dar nu mulţime, ca una fără-de-început, fără-de-timp şi nedezbinată întru sine" (ibid, 1036 B).

7. N-am ascuns, părinte sfinţite, sub pretextul vreunei iconomii oarecare nici una din nedumeriri (aporii) rezervându-le însă pentru un cuvânt mai tainic destinat unor urechi mai bune — căci cine altcineva decât tine e mai capabil să cuprindă întru sine şi să vestească cele dumnezeieşti? —, ci am grăit toate potrivit puterii mele, măcar că, din pricina sărăciei mele, cuvântul meu n-a dezvoltat cum se cădea cele expuse.

II. 8. Din aceeaşi Cuvântare a aceluiaşi la pasajul: „Intrând în legătură prin intermediul minţii şi făcându-se om, Dumnezeu de jos, pentru că s-a amestecat cu Dumnezeu şi s-a făcut Unul, ceea ce era superior biruind (ceea ce era inferior)" (Or. 29, theol, 3, 19; P.G. 36, 100 A; cf. Ambigua 1; P.G. 91, 1040 A).

9. Nici acest pasaj, părinte sfinţite, nu l-am trecut neexplicat ci

şi pentru acesta am făcut în volumenul trimis cuvenita osteneală, după puterea aflată în mine şi după cuprinderea înţelegerii mele zicând: „Deci Cuvântul Cel ce s-a deşertat (golit) la modul propriu dar fără schimbare spre partea noastră pătimitoare prin natura ei iar prin Întrupare s-a făcut cu adevărat supus simţirii, El Însuşi este numit „Dumnezeu văzut" şi „Dumnezeu de jos", făcând arătată printr-un trup pătimitor prin natura sa puterea hiperinfinită (a lui Dumnezeu) pentru că trupul „s-a amestecat" în chip vădit „cu Dumnezeu şi s-a făcut Unul, ceea ce era superior biruind ceea ce era inferior", adică „Cuvântul care l-a asumat îndumnezeindu-l la modul propriu (în mod real) prin identitate ipostatică" (Amb. 3; P.G. 91, 1040 BC).

10. Deci cum puteam eu, robule al lui Dumnezeu, să fac un cuvânt mai limpede despre aceasta fiind sărac şi în cuvânt şi în înţelegere? Căci am zis că „trupul s-a amestecat cu Dumnezeu şi s-a făcut unul, ceea ce e superior biruind ceea ce e inferior" şi, arătând apoi, iarăşi, după ce raţiune, cum şi cât s-a făcut biruirea, am continuat zicând: „Cuvântul a îndumnezeit la modul propriu trupul pe care l-a asumat prin identitate ipostatică", ca să înfăţişeze în chip limpede că, întrupându-se, Cuvântul a făcut „biruirea" prin raţiunea identităţii ipostatice, iar cum şi cât prin aceea că ceea ce a fost asumat a fost îndumnezeit la modul propriu şi pe cât era cu putinţă. Căci dacă, deşertându-se negrăit şi fără schimbare, Cuvântul s-a făcut sămânţă a propriului Său trup, e limpede atunci că trupul asumat la modul propriu avea acelaşi Ipostas cu El, nedeosebindu-Se de El în ce priveşte această raţiune, adică după ipostas. Iar dacă după ipostas trupul nu se deosebeşte cu nimic de Cuvântul...

...(lacună de o foaie în unicul manuscris păstrat)...

crezând că Domnul a primit experienţa patimilor omeneşti după asemănarea noastră, afară numai de păcat. Căci a spune că „biruirea" s-a făcut după altă raţiune ce caracterizează în mod substanţial natura asumată nu e lipsit de primejdie, pentru că atunci nu mai cunoaştem după unire diferenţa trupului însufleţit înzestrat cu minte în ce priveşte calitatea lui naturală, ca unul „biruit de ceea ce superior" şi nemaiavând nimic care să dea mărturie de existenţa lui proprie.

11. Lucru pe care l-a socotit Sever, ucenicul cel mai lipsit de evlavie al impiosului Apolinarie, dogmatizând o „unică natură compusă" a lui Hristos şi o „unică lucrare (energie)" a Lui şi înstrăinându-L în chip vădit pe Acesta în ce priveşte natura şi energia atât de Tatăl cât de Maica Sa. Căci dacă, după Sever, Hristos e o natură compusă, atunci negreşit Hristos este compus prin natură, iar dacă e compus prin natură, urmează că Hristos e Hristos prin natura Sa; iar dacă, după Sever, Hristos e Hristos prin natura Sa, atunci nu mai e de-o-fiinţă (consubstanţial) nici cu Tatăl nici cu Maica Sa, fiindcă Tatăl nu mai e Hristos prin natura Sa, nici Maica Sa nu mai e Hristos prin natura Sa, şi Hristos va fi o natură intermediară având o energie corespunzătoare care să o caracterizeze substanţial. Lucru cu neputinţă, căci o natură intermediară, între acestea, adică între Dumnezeu şi cre-

atură, care n-ar participa la acestea două ar fi compusă din amândouă, n-ar excogita nici cei care au închipuit „ţapul-cerb".

12. De aceea, să nu ignorăm unirea, ca să nu câştige teren diviziunea lui Nestorie, care face din noi adepţii unei străine idolatrii, dar să nu nesocotim nici diferenţa, ca să poată pătrunde năvalnică contracţia lui Apolinarie introducându-ne geneza unei naturi recente. Ci să recunoaştem în mod evlavios pe una (diferenţa) în identitatea unicului ipostas al celor ce se deosebesc în mod substanţial iar pe cealaltă (unirea) să o mărturisim în diversitatea proprietăţilor naturale a celor unite după ipostas, nesubminând sau derobând sau corupând nimic din ce este natural amândurora ca nu cumva afectând în ceva raţiunea şi fiinţării lor naturale să nu lipsim de ceva întregul — căci nu există raţiune a unei naturi nedesăvârşite — şi să ne osândim a avea parte doar de o mântuire nedesăvârşită ori să cădem în chip desăvârşit din ea întreagă pătind sau lucrând împotriva noastră, prin laşitate ori ignoranţă, înstrăinarea noastră de ea. Căci Cel ce este Dumnezeu prin natură, făcându-Se după adevăr om prin natură, este în întregime Dumnezeu adevărat şi în întregime om adevărat având fără nici o lipsă — afară de păcat pe care mintea l-a născocit mişcându-se împotriva naturii — toate cele prin care se înţeleg în mod natural fiecare din acestea, pentru că El nu mai este cu adevărat nimic din toate acestea dacă e crezut că le are pe oricare dintre ele în mod deficitar. Iar dacă este la propriu amândouă, ca Unul ce are în chip nedeficitar toate cele prin care fiecare din acestea sunt considerate în mod natural, după cum ni s-a predat (de Părinţi), abia atunci să cugetăm că s-a făcut „biruirea", crezând că, rămânând neschimbat cu Dumnezeirea şi zămislindu-Se precum a voit în pântece feciorelnic, Ziditorul a toate şi-a împropriat cu adevărat natura asumată făcându-Se Ipostas al ei prin însăşi faptul zămislirii. Născându-se după această natură din Maica Sa. Acelaşi Care era născut din Tatăl mai înainte de veci a fost om neavând nici o deficienţă după natura umană aşa cum era şi Dumnezeu. Iar dacă Acelaşi n-avea nici o lipsă în fiecare din acestea — căci era desăvârşit în amândouă adică împreună cu naturile al căror ipostas era El — urmează că avea şi mişcările lor fiinţiale a căror unire era El însuşi, ca Unul ce făcea ca cele naturale ale Lui să intre unele în altele în mod neamestecat într-o stare de concrescenţă prin modul propriu-zis unei uniri. Fără ele însă, nimeni n-ar fi ştiut nici ce nici cum este El, măcar că Apolinarie şi Sever au lăsat să existe deficienţe în cele naturale aparţinând trupului Său însufleţit şi înzestrat şi cu minte, pentru ca, neatribuind lui Dumnezeu în modul Maniheilor decât numai simpla configurare în forma unui trup sau, mai exact, doar apelativul de om, să-L arate privat de adevărul realităţii Lui.

III. 13. Din explicaţia la Epistola către Gaius a Sfântului Dionisie, la pasajul „şi toate celelalte prin care, lucrând El însuşi, mişca natura asumată, aşa cum sufletul mişcă în mod natural trupul concrescut în mod natural cu el, ca una ce devenise şi se numea cu adevărat a Lui, sau, vorbind la modul propriu, El Însuşi făcându-Se fără schimbare ceea ce este în mod real natura, a plinit fără vreo nălucire Ico-

nomia Sa cea pentru noi" (Ambigua 5; P.G. 91, 1049 D).

14. Admir înțelepciunea ta, iubitule cu adevărat, și nu încetez să mă minunez de soliditatea ei. Căci întrebând înveți (pe cel ce întreabă) și făcându-te ucenic te arăți a fi înțelept, iar umilindu-te te înalți și faci astfel cele contrare prin cele contrare imitând în toate și față de toți deșertarea (kenoza) mântuitoare și iubitoare de oameni a Domnului.

15. De la Care luând duhul blândeții ai făcut o învățătură de neclintit și din această întrebare pe care mi-ai pus-o zicând: „Oare spunem în mod simplu că toată mișcarea în Hristos este una și dumnezeiască, sau și aici se păstrează mișcarea sufletului mediind între Dumnezeu Cuvântul și trupul Lui, mișcare la care se reduc după cuvântul dumnezeiescului Grigorie și pătimirile trupului?". Prin aceste puține silabe ai inițiat de fapt pe toți în cunoașterea dreptei credințe arătând că nu e nimic mai inexpugnabil decât adevărul care fuge de amăgirea și șarlatania în cuvinte a iubitorilor de sfadă și caută, ca pe niște azimi, pe cei care pentru sărăcia duhului lor pot să se elibereze ca niște pescari de saramura patimilor și ispitelor și să se smulgă ca din niște valuri din grijile vieții, și care, nesuportând nimic fariseiesc, se unesc cu focul cunoștinței și pentru aceasta li se încredințează Evanghelia. Împreună cu care fiind căutat și tu sfințite și găsit fiind vrednic pentru dispoziția lăuntrică asemănătoare cu a lor și încredințat cu slujirea cuvântului, fără să ți se hărăzească pentru aceasta o vrednicie supra-adăugată printr-o hotărâre omenească, ci primind un har judecat de Dumnezeu a fi corespunzător curăției vieții tale, înveți ca un apostol rațiunea privitoare la Întruparea Cuvântului insistând asupra faptului că Acesta s-a unit cu trupul Său și-l mișcă spre cele proprii lui prin intermediul unui suflet înzestrat cu minte, fixând drept definiție a dreptei credințe cuvintele marelui Grigorie, ca să ne învățăm că natura asumată este salvgardată în permanență prin păstrarea mișcării ei ființiale constitutive, fără de care nu poate exista nicidecum rațiunea adevărată a Iconomiei, neavând încredințarea naturii noastre în Hristos confirmată prin mișcarea ei ființială a cărei tăgăduire este suprimarea ființei căreia îi aparține.

16. Arată aceasta în mod limpede corul nebunilor Simon, Valentin și Mani, Apolinarie, Eutihie, Dioscor, Timotei și Sever, care se folosesc cu viclenie de apelativul de creștini spre pierzania multora. Odată cu suprimarea naturii asumate aceștia au antrenat și negarea mișcării ei; de aceea, ei zic mai degrabă că Domnul și-a plăsmuit doar o imagine nălucitoare și goală a unui trup, decât să spună că Domnul și-a substantializat cu adevărat, în mod ființial și fără schimbare, natura unui trup însuflețit și înzestrat cu minte, pentru ca, dogmatizând „o unică natură și energie" a lui Hristos și pe acesta divină, să arate ființei divină fie jucându-se cu aparențele și simulând în chip amăgitor caracteristicile naturii noastre, fie schimbându-se și căzând, contrar naturii ei, în cele ale noastre. A lor este cu adevărat și expresia „natura și mișcarea unică" a lui Hristos; a lor este și o divinitate care se joacă cu aparențele și simulează cele trupești sau cade,

contrar naturii ei, în cele ale trupului; lor le aparține și etalarea lucrurilor contrare ce rezultă susținerea „naturii“ și „energiei unice“ a lui Hristos Care prin habitus-ul puterii ar lucra în mod natural minunile iar prin privare ar cădea contrar naturii în pătimiri; lor le aparține și definirea Aceluiași Hristos ca nepătimitor și pătimitor în același timp potrivit uneia și aceleași naturi și puteri, ca și faptul de a nu socoti nimic mai slăvit decât o credință confuză; lor le aparține și faptul de a respinge în Hristos...

/ și puțin mai încolo /

17. Pe marele David l-am auzit zicând că adevărul e începutul cuvintelor lui Dumnezeu (Ps. 118, 160) iar Ezra ne-a învățat în mod limpede că el le biruie pe toate ca singur puternic (I. Ezra 3, 12; 4, 35), căci el este substanțierea celor ce sunt și a fost așezat ca bază de nezdruncinat și a rațiunilor existenței lor încă mai divine decât acestea, ca unul ce face și pe cei ce-l cuprind în ei înșiși așa cum este manifestarea nemăgitoare a oricărei rațiuni și a oricărui lucru. Iar nimic nu e mai necesar decât adevărul; prin urmare, tot ceea ce e adevărat negreșit e la propriu și necesar. Așadar, dacă credem că prin ființă și natură Hristos este la propriu Dumnezeu adevărat și Același este prin ființă și natură și om adevărat, nimic nu e mai necesar decât a cugeta și a zice că Același e amândouă lucrurile iar prin numărul care indică câtimea să facem pururea confirmarea deosebirii ființiale a celor din care și în care și care El este, mai cu seamă atunci când limbajul oficial și împrejurările momentului de față falsifică și înlocuiesc cuvântul cel drept, din care pricină trebuie să ne așezăm de partea adevărului și să facem vădită dispoziția noastră lăuntrică față de el, ca să ne îndreptăm nu numai crezând în mod drept credincios în inima noastră, ci să ne mântuim și mărturisindu-l cu gura pretutindeni și tuturor în mod corect (cf. Rom. 10, 10).

/iar la sfârșit/

Ci te rog, cinstite al meu cap, să fii acum, mai mult decât înainte, judecător preaiubitor de oameni al celor scrise de mine și aceasta pe atât pe cât prin delăsarea în virtute m-am făcut încă și mai josnic și prin stricăciunea patimilor am străpuns ca și cu niște cuie puterea intelectuală a sufletului meu. Pentru ca, circumscriind povara răutății mele care m-apasă din toate părțile cu măreția virtuții tale, să mă mângâi pe mine, cel ce sunt ca un burduf înghețat de frigul păcatului și încrâncenat de aducerea aminte a pedepselor veșnice, făcându-l nou prin dezbrăcarea de cele ale omului celui vechi și conținând în el numai cuvântul cel mai tainic potrivit lui Hristos cu Care este unită ascuns ardoarea duhului tău și care-ți încălzește sufletul spre iubirea numai a Ziditorului. Căruia fie slava și puterea în veci. Amin.

Prezentare și traducere
de
Diac. asist. Ioan I. Ică

MĂSURI ŞI DISPOZIŢII LUATE PE CALE DE LEGI DE STAT ŞI BISERICEŞTI DIN UNGARIA, TRANSILVANIA ŞI AUSTRIA ÎN PRIVINŢA ROMÂNILOR PÂNĂ LA 1918

Pentru viaţa poporului român din Transilvania, legile de drept ale Transilvaniei ca şi ale altor organisme statale din care a făcut parte Transilvania peste veacuri, au o importanţă deosebită. Aceasta cu atât mai mult cu cât lipsesc foarte multe din documentele istorice propriu-zise, documente care nu s-au păstrat din pricina vicisitudinilor vremii.

Este imperios necesar a accentua aceasta întrucât datorită lipsei documentelor istorice de cancelarie — unii cercetători străini de neam şi nu totdeauna bine intenţionaţi, ai istoriei Transilvaniei au găsit de cuviinţă să teoretizeze în chip neştiinţific şi deopotrivă în chip antinaţional în legătură cu prezenţa geografică şi cu istoria poporului român, din vremea aceea de început, pe pământul Transilvaniei.

Importante sunt documentele juridice şi prin faptul că în ele se face pomenire despre existenţa unor forme de organizare social-politică şi bisericească a românilor înainte de venirea ungurilor, ultimii dintre năvălitori.

Din nenorocire însă, documentele juridice în care sunt pomeniţi românii din Transilvania se referă aproape exclusiv numai la asuprirea lor naţională, socială şi religioasă.

Pentru a ilustra starea de drept a poporului român din Transilvania din vremea dominaţiilor străine înainte de 1918 sau statutul său juridic, în cele ce urmează vom cita, pe perioade istorice, din legislaţiile vremii, pasagiile cele mai caracteristice. Vom prezenta prevederile legilor de stat şi bisericeşti din Ungaria, Transilvania şi Austria, până la 1918 privind în special situaţia juridică, socială, naţională şi religioasă a românilor, convinşi că în aceste documente juridice se reflectă într-un mod cât mai fidel realitatea vremilor care au trecut.

A. — Măsuri luate în vremea voievodatului Transilvaniei aflat sub suveranitatea regatului maghiar apostolic.[1]

În această perioadă măsurile luate cu privire la situaţia românilor unele au fost ordonate de scaunul papal iar altele au fost luate din iniţiativa regilor maghiari apostolici.

---

1 Ioan N. Floca, *Legea românilor şi legislaţiei de stat din Transilvania în epoca voievodatului şi principatului*, în „Mitropolia Ardealului", Sibiu 1962, 7—8, p. 520—528.

a — *Din prima categorie fac parte următoarele:*

— La anul 1234 *Bela IV* (1235—1270) pe când era încă principe moştenitor a depus un jurământ în executarea unei dispoziţii date de papa Grigorie IX (1227—1241) din care reţinem următorul pasagiu:

„*Am jurat... că ne von da... silinţa să stârpim... pe toţi ereticii... şi pe falşii creştini din ţările supuse jurisdicţiunii noastre... iar pe aceia care nu sunt supuşi Bisericii romane în ţările noastre, şi au ritul lor naţional compatibil cu credinţa catolică, îi vom sili să* asculte de Biserica romană".[2]

În acelaşi an 1234, ca răspuns la jurământul lui Bela IV, papa *Grigorie IX* îi scrie acestuia poruncindu-i următoarele:

„După cum am aflat, *există un popor care se cheamă valahi,* care primeşte toate sacramentele bisericeşti... de la nişte pseudo-episcopi... de acum îi poruncim (episcopului catolic) să le orânduiască un episcop catolic potrivit acelui popor... *Deoarece tu... ai făgăduit cu jurământ,* că vei constrânge pe toţi cei neascultători faţă de Biserica romană ca să asculte de ea... *pe numiţii valahi îi vei constrânge să primească pe episcopul pe care Biserica romană însăşi li-l dă... Rugăm excelenţa sa regală,* o îndemnăm şi o sfătuim stăruitor *şi ţi-o poruncim* spre iertarea păcatelor tale, *întrucât nu ţi se cade să tolerezi în regatul tău asemenea schismatici, şi cele ce ai făgăduit... să cauţi a le împlini cu exactitate*"[3].

— Un alt papă, *Nicolae III* (1277—1280), îi scrie regelui Ungariei *Ladislau IV Cumanul* (1272—1290) şi-l constrânge să jure în anul 1279, *că-i va alunga din Ungaria pe schismaticii români.* În acelaşi an *Sinodul episcopilor catolici întrunit la Buda, hotărăşte* cu privire la preoţii ortodocşi români şi neromâni următoarele:

„*Acestora* (preoţilor schismatici, ortodocşi) *nu le este permis a ţine cult divin, a zidi capele sau alte case sfinte, nici credincioşilor nu le este permis a lua parte la astfel de cult divin sau a intra în astfel de capele. În caz de trebuinţă să se aplice în contra acestor preoţi forţa brachială*"[4].

— Papa *Grigorie XI* (1370—1378) dă instrucţiuni arhiepiscopilor de Strigoniu şi Kalocsa, cu cuvintele:

— „*A ajuns la urechile noastre... că o parte din marea naţiune a valahilor, care locuiesc la hotarele împărăţiei ungare şi trăiesc după ritul şi schizma grecilor, prin lucrarea prea scumpului nostru fiu în Hristos Ludovic, ilustru rege al Ungariei, a fost convertită la adevărul sfintei credinţe catolice* şi că alţii din mulţimea lor uşor s-ar converti cu asistenţa zisului rege"[5].

b — *Dintre măsurile emise pe cale de legi de stat de către regi menţionăm următoarele:*

2 Hurmuzaki, *Documente,* I. 1, p. 128.
3 *Ibidem,* I, 1, p. 132.
4 A Bunea, *Incercare de istorie a românilor până la 1832,* Bucureşti, 1912, p. 199—200; I. Lupaş, *Zur Geschichte der Rumänen,* Sibiu 1943, p. 82; Pauler Gyula, *A magyar nemzet türtenete,* Budapest, vol. III, f.a., p. 364.
5 Dominic Neculăeş, *Latinitatea Bisericii Româneşti,* Săbăcani-Roman 1940, p. 60—64.

— un decret al regelui *Ludovic I* (1342—1382), probabil de la 1364, prin care se dispune prigonirea până la exterminare a ortodocşilor, astfel:

„Noi Ludovic dăm de ştire că pentru extirparea din regatul nostru a celor care au căzut... în eroarea credinţei ortodoxe, noi personal vom porni cu puternică forţă armată, iar pe de altă parte am dispus... să facă acelaşi lucru Nicolae arhiepiscopul de Strigoniu... împreună cu ceilalţi prelaţi".[6].

— ordinul regelui Ludovic I (1342—1382), din anul 1359, privind pe preoţii români ortodocşi din comitatele Cuvin şi Caraş, care dispune:

„Noi, Ludovic, regele Ungariei, vă poruncim cu tărie vouă nobililor şi proprietarilor oraşelor şi satelor, care ţineţi preoţi schismatici, ca să-i duceţi... pe toţi preoţii de la voi împreună cu copii, soţiile şi toate lucrurile lor... la magistrul Benedict... şi acesta sau fratele său, să-i lege din porunca noastră... şi să-i păstreze spre a face din dânşii ce li se va porunci".[7]

Ordinul a fost dat în baza dispoziţiei primite de rege de la papa *Inocenţiu III* (1352—1362) *ca să alunge din regatul său pe toţi schizmaticii.*

Urmare acestui ordin majoritatea preoţilor români ortodocşi din Banat şi o parte din Transilvania au fost alungaţi din ţară.

— un alt decret al aceluiaşi rege, din anul 1466, dispune ca românii în special să fie urmăriţi ca răufăcători şi *exterminaţi sau nimiciţi* (ad exterminandum et delendum) cu motivarea că pricinuiesc nobililor tot felul de neajunsuri şi pagube, în cuvintele:

„Am dat acestor nobili... *dreptul de a stârpi şi a nimici* din pomenita ţară (Transilvania) *pe răufăcătorii de rele de orice neam şi mai ales pe* români"[8].

Urmare a fost alungarea din ţară a unui mare număr de preoţi cnezi.

— cea mai aspră acţiune de prigonire a românilor a fost declanşată din porunca regelui *Sigismund de Luxemburg* (1387—1438) printr-un decret din anul 1428, în care dispune:

„În districtul Sebeşului s-au găsit oameni schismatici... care au avut în posesiune până acum unele moşii cu titlul de nobleţe... care au adăpostit şi ţinut preoţi schizmatici, din care cauză mulţi catolici au trecut la ritul lor schizmatic...".

„*De aceea, decidem din nou* (se referă la o decizie mai veche a regelui Ludovic, care dispunea la fel n.n.) *şi statonicim ca lege:* că în întreg ţinutul Sebeşului... *nimeni să nu poată poseda şi stăpâni nici o proprietate,* nici cu drept de nobil, nici cu drept de cneaz, *decât*

6 *Tripartitum,* I, 1, 14, 22.
7 Hurmuzaki, *op. cit.,* I, 1, p. 132.
8 Friedrich Schuler von Libloy, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte,* vol. I, Sibiu 1855, p. 277—279; Ştefan Pascu şi Vladimir Hanga, *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului R.P.R.,* Bucureşti 1958, vol. II, p. 217.

dacă va fi adevărat catolic... și interzicem... sub pedeapsa confiscării moșiei ca vre-un nobil sau cneaz... să țină și să adăpostească vre un preot schismatic... mai ordonăm... ca pe toți preoții schizmatici... să-i dețină, și, privându-i de toate averile să nu le permită așezarea nicăieri".

„Mai hotărâm apoi ca *nici un catolic să nu se poată căsători cu vreo schizmatică, și invers, decât după ce au primit botezul* (catolic)".

„Dispunem în fine, și *poruncim* de-a dreptul, *ca fiecare cneaz, nobil și chiar țăran aparte, să-și boteze copiii numai la preot catolic și nu la schizmatic... sub pedeapsa confiscării moșiei... și interzicem preoților schizmatici să boteze pe cineva*".

„În fine... *am priceput că unii catolici au trecut la religia schizmaticilor* și trăiesc cu ei... *de aceea poruncim... ca pe toți aceștia să-i priveze de toată averea lor mișcătoare, iar dacă sunt găsiți nobili sau cnezi moșiile unor ca aceștia să le sechestreze pentru majestatea noastră*"[9].

Urmare acestui decret mulți cnezi și preoți își pierd credința sau cad în iobăgie, fără nici un sprijin și nici un drept.

În acest proces crud a fost decapitată de fapt clasa conducătoare a poporului român. Acțiunea a fost sprijinită și de alianța numită „unio trium nationum" de la 1437 dintre conducătorii unguri, secui și sași, cu vădit caracter antiromânesc și antiortodox. Formarea uniunii e o dovadă că pătura românească era puternică și mare încât a fost nevoie de unirea tuturor celorlalte pături sociale a naționalităților conlocuitoare pentru a supune pe cea de a patra națiune.

Procesul de asuprire a românilor odată început continuă în forme noi peste veacuri. Merite în această acțiune și-au făcut doi dintre închizătorii trimiși în Transilvania: Iacob de Marchia și Ioan Capistran.

Înăsprirea măsurilor a provocat în principal declanșarea răscoalei de la 1437 condusă de Gheorghe Doja. Urmare răscoalei a fost unirea celor trei națiuni și elaborarea codului de legi al lui Werbötzi. Tripartitum-ul de la 1515, legea de fier a Ungariei.

— În Tripartitum românii sunt pomeniți numai printre iobagi care urmează rătăcirile grecilor și care „deși s-au bucurat până acum de privilegii... *au pierdut cu desăvârșire acest fel de libertăți din pricina răscoalei... și din această cădere a lor în vina trădării, au fost supuși la o deplină și veșnică șerbie*"[10].

— În urma pătrunderii reformei și printre locuitorii Transilvaniei se iau aceleași drastice măsuri și împotriva acestora. Astfel *Ludovic II* (1516—1526) emite două decrete (1523, 1526) prin care dispune pedeapsa cu moartea împotriva luteranilor.[11]

Înfrângerea Ungariei de către turci la Mohacs (1526) și transformarea ei în pașalâc a determinat o nouă etapă în istoria Transilvaniei.

---

9 Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria până la anul 1556*, Cernăuți 1929, p. 74—76.

10 *Tripartitum*. III, 25, 1—2.

11 *Corpus Juris Hungarici*, vol. I, anii 1000—1526, ed. Markus D., Budapest 1896, p. 824, 828—830.

Voievodatul Transilvaniei devine principat autonom sub suzeranitate turcească începând cu anul 1541.

B. — *Măsuri luate prin hotărârile Dietei Transilvaniei*

Printre primele măsuri luate de Dietă au fost cele de răzbunare împotriva catolicilor asupritori, dispunând la 1542 şi 1556 secularizarea şi desfiinţarea episcopiilor catolice, averile acestora trecând pe seama protestanţilor calvini şi luterani.[12]

Dieta întrunită la Turda în anul 1557 acordă libertate religioasă însă numai pe seama celor trei naţiuni (unguri, saşi şi secui) şi celor patru religii recepte adică admise legal (calvină, luterană, romano-catolică şi unitariană). Românii rămân ca naţiune tolerată şi religia lor neadmisă. Împotriva românilor se iau apoi o serie de măsuri de oprimare şi exterminare;

— Dieta din 1566 hotărăşte trecerea Bisericii ortodoxe sub controlul celei calvine, dispunând:

„Erezia mai vârtos să se lepede dintre români, ai căror păstori orbi fiind, îi conduc pe orbi, şi tot astfel şi pe sine, şi duc poporul la peire“, „Aceştia să discute cu episcopul *Gheorghe*, superintendentul... şi dacă nu acceptă adevărul (calvin), *unii ca aceia, fie episcopi valahi, fie preoţi sau călugări, să fie îndepărtaţi (din ţară) şi cu toţii să asculte numai de episcopul superintendent...*“[13]

— Dieta din 1573 ocupându-se de cele patru religii recepte precizează că: *„între acestea nu trebuie să-i socotim însă pe aderenţii sectei valahe sau greceşti, care vor fi toleraţi provizoriu până la vremea când vor binevoi principii şi dregătorii ţării“*[14].

— Dieta din 1571 dispune acordarea titlurilor de nobleţe numai celor ce aparţin uneia din cele patru religii recepte.[15]

— Dieta din 1600 întrunită sub Mihai Viteazul îi scuteşte pe *„popii româneşti... de slujbele iobăgeşti pe care le face poporul“*. Dieta imediat următoare, după moartea principelui român, revine în octombrie acelaşi an hotărând: *„popii româneşti să nu poată intra în Ardeal niciodată din cele două ţări româneşti, iar călugării să fie izgoniţi cu totul din toată ţara“*[16].

— Dieta din 1639 dispune ca: *„preoţilor români nu li se cuvin prerogativele de care se bucură predicatorii maghiari, că ei sunt obligaţi a plăti daruri domnilor feudali, şi fiii preoţilor care au fost iobagi de origină să rămână tot iobagi“*.[17]

---

12 L. Makkai, *Histoire de Transylvanie*, Budapest 1946, p. 164, 166; G. D., Teutsch, *Urkundenbuch*, Sibiu 1862, vol. I, p. 86.

13 G. D. Teutsch, *op. cit.*, p. 93—94; Pascu Şt., Vl. Hanga, *op. cit.*, vol. II, p. 370.

14 *Approbatae Constitutiones*, ed. 1662, I, I, III; A. Herlea, V. Sotropa, I. N. Floca, *Vechi e legislaţii transilvane Approbatae Constitutiones* (1653) Sibiu 1976, „Mitropolia Ardealului“ 1976, 7—9, p. 425—615; Teutsch, *op. cit.*, p. 121—122; Fr. Schuler von Libloy, *Die richtig ten Verfersgrundgeschtze Siebenbürgens*, Sibiu 1861, p. 50.

15 Teutsch, *op. cit.*, p .146—147.

16 I. Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 53—54.

17 *Ibidem*, p. 87.

— În colecţia *Approbatae Constitutiones* au intrat următoarele hotărâri ale Dietelor cu privire la români:

„Deşi în ţara aceasta, naţiunea valahă nu se socoteşte nici între statusuri şi nici religia acelora între religiile recepte, totuşi, pentru folosul ţării, cât timp sunt toleraţi, preoţii Bisericii valahe să se ţină de următoarele:

„Să ceară de la principe ca episcop o astfel de persoană... potrivită... căreia principele să-i dea confirmare“[18];

— „Fiii preoţilor valahi, dacă nu sunt preoţi, să fie trataţi ca iobagi, după ce se căsătoresc“[19];

— „Este interzisă şi acea tagmă a călugărilor“[20];

— „Valahii să nu îndrăznească a purta puşcă, tolbă, etc.“[21].

Paralel cu aceste măsuri legale s-au intreprins şi unele presiuni administrative pentru a converti pe români la calvinism, impunându-le mitropoliţilor români o serie de condiţii cu ocazia confirmării lor.[22]

Încercarea principelui Gabriel Bethlen (1613—1629) de a converti în masă pe români la calvinism a eşuat datorită rezistenţei românilor din Transilvania şi împotrivirii celor din Principate şi a patriarhului ecumenic Ciril Lucaris (1612, 1623—1630) a cărui scrisoare în această chestiune către principele Transilvaniei ni s-a păstrat.[23]

În colecţia de legi *Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae* (1654—1669) se cuprind la fel legi prin care se favorizează cele trei naţiuni privilegiate şi cele patru religii recepte şi se iau măsuri de îngrădire şi pedepsire a iobagilor şi preoţilor români, dispunându-se:

„*Preoţii valahi* au introdus neorânduieli încât nobilii au luat asupra lor unele măsuri, *şi vlădica* încă se amestecă în astfel de lucruri... pentru a-l judeca (pe vlădică) să se adreseze la comitat sau la tabla judecătorească[24]“.

„Întrucât *în comitatul Maramureş şi Hunedoara* pedepsirea iobagilor stătea în dreptul proprietarilor, care *nu sunt supuşi domnitorului, ca şi toţi locuitorii acelor comitate, hotărâm*...“[25].

C. — Măsuri luate de stăpânirea austriacă (1691—1848)

Leopold I al Austriei prin Diploma din 1691 asigură drepturi pe seama celor trei naţiuni şi cele patru religii recepte şi exclude cu totul pe români pe care îi socoteşte printre „neindigeni“.[26]

---

18 *Approbatae Constitutiones*, I, VIII, I, 1.
19 *Ibidem*, I, VIII, III.
20 *Ibidem*, I, VIII, I, 1; I, VIII, III; III, LIII, 1.
21 *Ibidem*, V, XLIV.
22 I. Lupaş, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu 1918, p. 67—76.
23 I. Lupaş, *Lecturi din izvoarele istoriei române*, Cluj 1928, p. 161—4.
24 *Compilatae Constitutiones*, Cluj 1816, I, I, II.
25 *Idem*, III, XI, I.
26 Teutsch, *op. cit.*, p. 334—340.

După unirea de la 1700 a unor românii cu Biserica Romei se iau o serie de măsuri legale împotriva celor în rezistenţă, şi anume:

— Prin Diploma lui *Carol III* (VI) din 1731 se dispune ca toţi *„acatolicii sunt obligaţi a plăti preotului catolic taxe stolare... să se cunune la acesta şi să respecte sărbătorile catolice“*[27].

— Prin Diploma din 1732 acelaşi împărat acordă unele privilegii clericilor şi credincioşilor români greco-catolici, dispunând ca: *„Toţi valahii uniţi după rânduială... să fie socotiţi în starea celor din Statusul catolic transilvănean, iar nu ca până acum numai toleraţi“*.[28]

Unele privilegii pe seama greco-catolicilor mai cuprind şi hotărârile incluse în colecţia de legi *Novellares Articuli*, începând cu anul 1740; unde se spune: *„Înţelegem că ei sunt socotiţi fără a se constitui şi a se ridica la a patra naţionalitate, şi că* (privilegiile lor) *nu pot fi şi nici nu trebuie să se refere şi să se extindă la plebei sau la fiii popilor ieşiţi din plebe... şi nici ca plebea valahilor sau a altor venetici să se numere între naţiuni“*[29].

Abia la 1759 împărăteasa *Maria Tereza* a recunoscut printr-un *decret de toleranţă* existenţa legală a religiei ortodoxe în Transilvania[30] ca la scurt timp să trimită forţa armată sub comanda generalului *Bukov* ca să distrugă în anii 1761—1762 toate mânăstirile şi schiturile ortodoxe române — în număr de peste o sută — din Transilvania.

— La 1774 aceeaşi împărăteasă prin decret prevede *„pedeapsa cu moartea în caz de trecere în masă de la confesiunea romană şi greco-catolică la cea ortodoxă sau la protestantism“*[31].

— La anul 1781 împăratul *Iosif II* publică *edictul de toleranţă* prin care li se acordă şi românilor ortodocşi libertate religioasă, fără a i se recunoaşte prin aceasta religiei ortodoxe calitatea de religie receptă... şi fără a fi ridicat poporul român între naţiunile recepte[32].

La anul 1791, ca urmare a cererii românilor cunoscută sub numele de *Supplex libellus valachorum* împăratul Francisc II dispune prin lege ca *„Religia orientală neunită de rit grecesc, care până acum după legile provinciei a fost socotită între religiile tolerate, se confirmă, prin puterea legii de faţă în liberul exerciţiu...* şi toţi aderenţii acestei religii să depindă de episcopul designat de sacra sa majestate...“[33].

Cu toate acestea poporului român nu i s-au recunoscut drepturi egale cu celelalte naţiuni privilegiate şi nici Biserica ortodoxă n-a fost tratată ca celelalte confesiuni. Acest lucru l-au refuzat până şi revoluţionarii burghezi maghiari de la 1848 în frunte cu Kossuth.

---

27 Ordinationes Regiae... in negotio... Agriae, 1770, p. 8—10.

28 Arhivele Statului Sibiu, *Actele Dietei din 1736*.

29 *Novellares Articuli*, an. 1744, art. 7, p. 34 din partea III; col. Erdely Orszganak Harom Torvenyes Konyve, Cluj 1779.

30 *Din Istoria Transilvaniei*, Bucureşti 1960, vol. I, p. 166.

31 R. Csallner, *Quellenbuch zur vaterlandischen Geschichte*, Sibiu 1905, p. 223.

32 Sammlung der Gezetze... in Publico-Ecclesiasticis von Jahre 1767 bis zum 1782, Cienan 1784, p. 137—140.

33 Fr. Schuler von Libloy, *op. cit.*, p. 158.

D. — *Măsuri luate de stăpânirea austriacă după 1848 și austro-ungară după 1876 până la 1918*

Deși Dieta Transilvaniei la 1848 recunoaște egala îndreptățire religioasă a românilor cu celelalte religii totuși românilor nu li s-au recunoscut drepturi și libertăți de națiune egală cu celelalte. Abia Dieta întrunită la Sibiu în 1863 și 1864 fără participarea deputaților maghiari hotărăște: *„Națiunea română, religia greco-catolică și religia greco-orientală* (ortodoxă) *se recunoaște prin lege, în înțelesul Constituțiunii Transilvane, întocmai ca și celelalte trei națiuni și patru confesiuni recunoscute ale Transilvaniei“*[34]. Legea aceasta a fost însă abrogată la stăruința maghiarilor printr-un rescript imperial, așa încât situația legală a românilor ca națiune ca și a Bisericii ortodoxe ca religie nu se schimbă decât după ridicarea cu forme legale a Episcopiei ortodoxe din Sibiu la rangul de mitropolie, prin art. 9 al legii din anul 1868.

La anul 1892 românii alcătuiesc un „memorandum“ prin care cer egala îndreptățire cu celelalte națiuni arătând tratamentul nedrept și discriminatoriu la care sunt supuși. Urmarea a fost încriminarea semnatarilor.

La puțină vreme însă, la 1895, prin art. 6 al legii nr. XLIII s-a recunoscut și Bisericii ortodoxe din Transilvania calitatea de religie receptă[35]. Practic însă acest drept a fost nesocotit și în continuare. Astfel, prin legi de stat ca legea Appony din 1907 prin care s-au desființat școlile confesionale și au fost înlocuite cu școli de stat cu limbă de predare exclusiv maghiară; legea din 1912 prin care se înființează în baza Bulei papale „Christifideles graeci“ episcopia greco-catolică maghiară de la *Hajdudorog*[36]; proiectul de lege din 1916 prin care se prevede înființarea unei episcopii ortodoxe maghiare, și altele, stăpânirea de stat maghiară continuă politica sa de deznaționalizare a românilor.

Concluzii. Din scurta schițare a principalelor acte, concretizate mai ales în legi de stat, prin care s-a stabilit statutul juridic al poporului român și a Bisericii sale ortodoxe din Transilvania, de către stăpânirile străine împilatoare, se poate vedea, că până în pragul celui dintâi război mondial, aceste stăpâniri nu numai că au refuzat să recunoască cele mai elementare libertăți și drepturi pe seama poporului român din Transilvania, ci au încercat toate metodele de luptă pentru exterminarea prin forță, sau pentru asimilarea și deznaționaliza-

---

34 *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București 1961, p. 182.

35 *Corpus Juris Hungarici*, vol. V, Budapest 1896, p. 305—307. Stephanus Sipos, Enchiridion Juris Canonici, ed. II, Pecs 1931, p. 541.

36 Theodor V. Păcățean, *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Vol. VI, Sibiu 1900. A se vedea și I. N. Floca, *Forme de organizare statală autonomă a românilor în Transilvania*, în „Mitropolia Ardealului“ 1978, 4—6, p. 231—241; Idem, *Primele forme de organizare bisericească în Transilvania*, în „Telegraful Român“ 1978; Idem, *Poziția și rolul pravilelor românești în Transilvania, în epoca feudală*, „Telegraful Român“ 1978.

rea lui pe toate căile, folosind mijloace care erau la îndemâna autorității de stat și anume: legile de drept, acțiunile de prozelitism religios prin care s-a ajuns la despicarea unității religioase a românilor din Transilvania prin unirea de la 1700 și apoi măsuri care au dus la deznaționalizarea unui mare număr dintre românii greco-catolici prin acțiunile Episcopiei greco-catolice maghiare de la Hajdudorog, creată în 1912, și care continuând acțiunea a desăvârșit în bună parte acest proces pe seama românilor rămași pe teritoriul Ungariei după 1918.

Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Floca

„FIE ȚIE DUPĂ CUM AI CREZUT"

(Duminica a IV-a după Rusalii — Matei 8, 5—13)

Sf. Evanghelie ne istorisește că într-o zi un sutaș s-a apropiat de Iisus și L-a rugat să vindece un slujitor al său, care se chinuia cumplit. Văzând credința sutașului, Mântuitorul i-a spus: „Fie ție după cum ai crezut. Și s-a însănătoșit sluga lui în ceasul acela" (Matei 8, 13).

Ne impresionează puterea dumnezeiască cu care Iisus Hristos săvârșește minunea. N-a intrat în casa unde zăcea bolnavul, căci sutașul, în smerenia și credința sa, I-a spus că nu este vrednic de atâta cinste ca Domnul să intre în casa lui, ci un singur cuvânt va fi de-ajuns să vindece pe acel suferind.

Iisus simte și înțelege puterea credinței celui care Îl roagă. Se minunează mai ales pentru faptul că sutașul nu este de neam iudeu, ci un militar roman. De aceea zice către cei de față: „Adevărat grăiesc vouă: la nimeni, în Israel, n-am găsit atâta credință". Iudeii se mândreau cu credința lor, dar din cuvintele Mântuitorului rezultă că fiecare om poate fi capabil de credință, indiferent din ce neam face parte. Iisus deschide ușile Împărăției cerurilor tuturor credincioșilor, care se aseamănă cu sutașul milostiv și credincios: „Și zic vouă că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă . . . în împărăția cerurilor" (v. 11).

Dacă Mântuitorul s-a exprimat atât de frumos despre sutaș, înseamnă că ni se cuvine și nouă să privim cu mai multă atenție la persoana acestuia. Ce fel de om este? Ce caracter are?

În primul rând vedem la el bunătatea. El se roagă pentru vindecarea unui slujitor. Nu intervine pentru sine, sau pentru cineva din familia sa, nici pentru cineva de neam mare. Se roagă pentru un nenorocit, care se chinuia greu. Câtă omenie, cât bun-simț, câtă grijă pentru viața aproapelui avea acest sutaș. El nu cunoștea învățătura Evangheliei, nu era nici israelitean, auzise doar despre Iisus și ținea cu orice preț să-L roage pentru bietul bolnav. Credea cu tărie în puterea și sfințenia lui Iisus, care vindecase atâția neputincioși, ba înviase chiar și morții. Numai Dumnezeu are această putere.

Sutașul a preferat să se adreseze Celui care avea putere dumnezeească. El a căutat pe Iisus cu credință. Subliniind această trăsătură de caracter a sa, ne gândim la acei creștini, care îi urmează exemplul: adică nu ocolesc pe Dumnezeu, nu-L îndepărtează pe Dumnezeu, din preocupările lor, din viața lor cu toate problemele ei. Asemenea credincioși, în bucurii și în necazuri, apelează în primul rând la ajutorul, la iubirea și la purtarea de grijă a Celui de sus. Ei se încred în lumina înțelepciunii Sale și cu ajutorul acestei lumini pot găsi soluții adevărate în toate îm-

prejurările vieţii. În bucurii — mulţumesc lui Dumnezeu. În suferinţe primul ajutor îl caută în spovedanie, în împărtăşirea cu Sf. Taine şi rugăciunea stăruitoare.

Spre deosebire de această cale către Iisus Hristos, unii oameni merg pe alte drumuri. Ei vor să rezolve totul numai cu puterile lor şi mai ales după interesele lor proprii, fără a ţine seama de drepturile şi de interesele altora. Ei nu se sfiesc să folosească, în urmărirea scopului lor, nedreptatea, prefăcătoria, lăcomia, răzbunarea, intrigile, minciuna şi alte mijloace poate şi mai lipsite de omenie. Pentru ei credinţa e un cuvânt gol, pe care-l folosesc, fără a se gândi la urmările păcatelor. Pe ei nu-i preocupă drumul spre Iisus, ci drumul spre satisfacerea poftelor egoiste. Cu facultăţile lor sufleteşti deteriorate ei trăiesc departe de caracterul sutaşului din Evanghelie.

Şi totuşi Dumnezeu, fiind îndelung răbdător şi milostiv, e mereu gata să primească întoarcerea celor rătăciţi sau înşelaţi în valurile vieţii. Prin glasul Bisericii El cheamă mereu pe fiecare şi bate la uşa conştiinţei tuturor.

Cei ce nu aveţi credinţa sutaşului ascultaţi această chemare şi veţi afla odihnă şi lumină în sufletele voastre.

Nu uitaţi că sutaşul avea multă iubire faţă de oameni. Omenia lui trăieşte şi astăzi în viaţa credincioşilor.

Priviţi la aceia care poartă în inimă grija pentru bolnavi. Ei îi caută în spitale sau în case, ca să le aducă o rază de mângâiere, să-i întărească în încercările prin care trec, să le dea şi un ajutor material în nevoile vieţii de suferinţă.

Priviţi la cei care nu întorc spatele orfanilor sau copiilor părăsiţi, ci le dăruesc căldura dragostei părinteşti şi nu-i lasă să guste din amarul sărăciei şi nici să plece în viaţă pe drumuri greşite.

Priviţi la cei care se preocupă şi de sufletele celor mici şi celor tineri, vorbindu-le despre Hristos, despre cinste şi muncă, despre virtuţile vieţii creştineşti şi orientându-i în alegerea viitorului.

Luaţi seama la cei care dăruiesc respectul lor celor vârstnici şi le oferă sprijin atunci când povara anilor le micşorează puterile vieţii.

Şi tabloul cu aceste exemple de înaltă ţinută morală se poate mări şi cu alte mărturii ale generozităţii. Luaţi aminte la aceste mărturii şi trăiţi după învăţătura Sf. Biserici.

Dar, vai, alături de acest tablou luminos, în care stăpâneşte iubirea şi credinţa, vedem un tablou întunecat de negura păcatului. În el privim la oameni care nu cunosc drumul bisercii, care nu simt milă faţă de bolnavi, n-au dragoste faţă de copiii lor, faţă de părinţii lor, nici faţă de cei mai apropiaţi din familie. După cuvântul Sf. Apostol Pavel „pântecele este dumnezeul lor" (Filip. 3, 19). Nu le pasă de învăţătura Sf. Evangheliii, de exemple minunate din vieţile sfinţilor, de idealurile care cuceresc atâtea suflete creştine.

Din inima lor a pierit mila şi dreptatea. Uneori vedem întâmplări care ne cutremură: părinţii bătrâni sau bolnavi sunt alungaţi din case proprii; fraţii se duşmănesc şi se judecă; soţii se despart pentru că unul din ei s-a îmbolnăvit şi cel sănătos nu-l mai poate suferi pe cel bolnav şi al-

tele, şi altele. Mai bine să nu mărim acest tablou, care dezgustă şi ne alarmează conştiinţele. În ce prăpastie morală pot cădea oamenii, care au pierdut omenia, dragostea şi credinţa!

Ce ar zice sutaşul din Evanghelie, dacă ar privi în conştiinţa acestor oameni?

Şi totuşi nu putem şi nu trebuie să rămânem nepăsători în faţa păcatului, ca păcatul să nu se înmulţească. De aceea e necesar ca fiecare credincios şi toată Biserica să se roage pentru îndreptarea şi ridicarea celor căzuţi. La rugăciune trebuie să adăugăm cuvântul nostru de chemare către cei care rătăcesc în fapte rele. Stăruitor şi energic să-i chemăm la îndreptare, la omenie, la Hristos. Să le deschidem ochii că Dumnezeu va judeca toate faptele omeneşti şi va pedepsi cu munci veşnice nelegiuirile, iar faptele bune cu fericirea veşnică.

Să pornim cu încredere la această muncă grea şi să nu ne descurajăm în faţa rezistenţei din partea răului. Ceaţa păcatului poate fi risipită. Dumnezeu va fi mereu cu noi în această lucrare sfântă.

Cu puterea exemplului, cu bunătatea şi faptele vieţii noastre, bunul Dumnezeu ne va ajuta ca măcar pe unii să-i aducem la calea mântuirii.

Să ne amintim de cuvintele Sf. Ap. Petru: „Dar mai presus de toate, ţineţi din răsputeri la dragostea dintre voi, pentru că dragostea acoperă mulţime de păcate“ (I Petru 4, 8).

Pr. Mihail Colotelo

PREDICĂ LA DUMINICA A VI-A DUPĂ RUSALII

Sănătatea

„Iată te-ai făcut sănătos de acum să nu mai păcătuieşti, ca să nu-ţi fie ceva mai rău".

(Ioan 5, 14).

Sf. Evanghelie de astăzi ne înfăţişează cazul unui paralitic din Capernaum, care este adus înaintea Mântuitorului, spre a fi vindecat. Văzând credinţa celor ce l-au adus înaintea Lui, Mântuitorul i-a iertat acestuia — mai întâi — păcatele, apoi l-a tămăduit pe loc, trimiţându-l sănătos la casa sa.

Pericopa Evangheliei ne spune că după ce Mântuitorul a plecat din ţinuturile gherghesenilor s-a întors în oraşul Său, Capernaum. Pe când propovăduia Evanghelia şi oamenii sorbeau învăţătura sfântă de pe buzele divinului Învăţător, iată au adus la El un paralitic, un slăbănog. Mântuitorul văzând credinţa lor a zis slăbănogului: „Îndrăzneşte fiule, iartă-ţi-se păcatele tale".

Şi de faţă fiind nişte cărturari au zis în sinea lor: „Acesta huleşte“. Şi văzând Iisus gândurile lor, a zis: „Pentru ce cugetaţi cele rele

în sufletele voastre? Ce este mai bun a zice: Iartă-ţi-se păcatele sau a zice: „Scoală-te şi umblă?".

Dar ca să ştiţi că putere are Fiul Omului pe pământ a ierta păcatele, atunci i-a zis slăbănogului: „Scoală-te, ia-ţi patul tău şi te du la casa ta". Şi sculându-se slăbănogul şi-a luat patul său şi s-a dus la casa sa. Iar noroadele văzând acestea se mirau şi slăveau pe Dumnezeu, care a dat o putere ca aceasta oamenilor.

Prin cuvintele „Iertate sunt păcatele tale", Mântuitorul dă vindecare sufletului şi apoi vindecă şi trupul, când zice: „Scoală-te şi mergi la casa ta". Aşa a procedat şi cu alte ocazii. Ne gândim la vindecarea slăbănogului de la Vitezda, pe care-L întâlneşte Mântuitorul în templu după un timp şi-i zice: „Iată, te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai păcătuieşti".

Observăm iubiţi credincioşi că, de cele mai multe ori cauza bolii este păcatul.

Potrivit învăţăturii creştine, pierderea sănătăţii poate să fie:

a) O încercare a tăriei credinţei. Exemplul dreptului Iov care a fost lăsat în ispită cu condiţia să nu i se atingă de suflet şi cunoaştem rezultatul. În suferinţă putea să zică: Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat.

b) Prilej de vădire a puterii lui Dumnezeu: în cazul vindecării orbului din naştere, ucenicii l-au întrebat pe Iisus: „Învăţătorule, cine a păcătuit acesta sau părinţii lui, de s-a născut orb? Iisus a răspuns: Nici el n-a păcătuit, nici părinţii lui, ci ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu" (Ioan 9, 2—3).

c) Ca un mijloc de terapeutică sufletească, care duce la îndreptare. Cazul din urmă îl învederează un personaj din Vechiul Testament, Iezechia care în urma păcatelor „s-a îmbolnăvit de moarte". Atunci a trimis Dumnezeu pe Isaia proorocul, care i-a spus: „Aşa grăieşte Domnul: Fă testament pentru casa ta, căci nu te vei mai însănătoşi, ci vei muri". Iezechia s-a rugat fierbinte lui Dumnezeu, să nu fie pedepsit, că se va îndrepta. Din nou, a fost trimis proorocul Isaia să-i spună din partea Tatălui ceresc: „Am auzit rugămintea ta şi am văzut lacrimile tale; te vei vindeca şi a treia zi te vei duce în casa Domnului" (Regi, 20, 1—5).

Şi Iezechia — ne spune cartea a IV-a a regilor — a mai trăit încă cincisprezece ani împlinind poruncile.

În majoritatea cazurilor, *boala* — implicit suferinţa — este urmarea păcatului, a patimilor ce robesc fiinţa noastră. Şi nu numai a păcatului, ci şi o mică nebăgare de seamă, o vină uşoară sau o greşeală se răscumpără cu timp îndelungat de durere. Din moment ce nesocotim legile firii, deci depăşim măsura în mâncare, în băutură şi în satisfacerea plăcerilor simţurilor, păcătuim, devenim sclavii patimilor. Păcatul repetat devine viciu şi viciul este buruiana cea rea înrădăcinată în ogorul vieţii noastre, care ne lipseşte de cea mai preţioasă comoară: sănătatea, trupească şi sufletească — deopotrivă — despre care vom vorbi astăzi.

*

Mare dar e sănătatea și păstrarea ei. Când suntem sănătoși nici nu ne dăm seama cât este ea de scumpă și câtă deosebire este între omul sănătos și bolnav. Sunt oameni care își cheltuiesc averi întregi ca să-și asigure sau să-și redobândească sănătatea pierdută, dar nici unul nu este în stare să o poată prețui deajuns. Numai cine a fost bolnav mai multă vreme pe pat, sau cine a vizitat un spital, un azil sau o casă de nebuni își poate da seama ce lucru mare e sănătatea.

Un tânăr se plângea mereu de sărăcie. Într-o zi învățătorul său îi zice: „Nu ești tu atât de sărac, după cum îți închipui. Tu ai o mână sănătoasă. Pentru cât a-i da-o? — Pentru nimic. — Dar un picior, pentru cât îl dai? — „Nici pentru o mie de galbeni", — Dar un ochi? „Nici acesta nu l-aș da pentru nimic în lume". — Vezi așadar, — încheie învățătorul, că nu ești așa sărac cum crezi. Ai bunuri pe care nici un ban nu le poate prețui". Ai sănătate; grijește-o și prețuiește-o! Așa spune și înțelepciunea lui Isac Sirul (30, 14—16). „Nici o bogăție nu e mai presus de sănătatea trupească. Este mai bine să fii sărac, dar sănătos și cu trup de fier, decât bogat și împovărat de suferințe. Sănătatea și buna tărie prețuiesc mai mult decât aurul și un trup sănătos și cu putere prețuiește mai mult decât avuții nenumărate".

Învățătura creștină pune foarte mare preț pe sănătatea sufletească și trupească a oamenilor.

Cercetând mai deaproape motivele pentru care noi trebuie să prețuim și să ne îngrijim propriul nostru trup, învățătura creștină ne arată următoarele:

1. Trupul nostru nu e numai o creatură a lui Dumnezeu ci e și locaș al sufletului și ca atare Duhul lui Dumnezeu locuind în el, trupul este templu al lui Dumnezeu (cf. I Cor. 3, 16 u). Fiind un locaș al Duhului lui Dumnezeu, trupul trebuie îngrijit, prețuit, păzit să nu devină un mădular al păcatului (I Cor. 6, 19).

2. Deși muritor după natura lui, trupul este sortit să învieze la judecata de apoi și să primească răsplată sau pedeapsă împreună cu sufletul, deoarece împreună au viețuit și împreună au făcut cele bune cât și cele rele (I Cor. 15, 53—54).

3. Precum însuși Mântuitorul Hristos a săvârșit mântuirea neamului omenesc în trup, tot așa și pentru noi trupul este mijloc de sfințire și un organ necesar al vieții morale. În numeroase rânduri, Mântuitorul a atras atenția celor care îl ascultau să lucreze până este ziuă, „că vine noaptea când nimeni nu poate să lucreze" (Ioan 9, 4; 11, 9); aceasta înseamnă că numai viețuind în trup, omul credincios își poate câștiga mântuirea. Curățit prin Taina Sf. Botez, trupul nostru devine mădular al trupului lui Hristos (I Cor. 6, 15). Datoriile față de trup se cuprind în îngrijirea și apărarea vieții și sănătății.

Cel mai mare doctor al omenirii este Mântuitorul Iisus Hristos. El a venit în lume să vestească Evanghelia și să vindece toată boala și neputința (Matei 4, 23), să scape oamenii de pricina durerilor, care sunt păcatele (Ioan, 5, 14), să întemeieze Biserica, cel mai sgur „spi-

tal" de mântuire și să rânduiască cele mai bune „leacuri" tămăduitoare, care sunt virtuțile creștine și Sfintele Taine. În numeroase icoane Mântuitorul e zugrăvit ca Învățător, Mare-preot și ca Doctorul Doctorilor. El este de-a pururi Doctorul sufletelor și trupurilor noastre.

Sfintele Evanghelii ni-i prezintă pe Sf. Apostoli tămăduind și scoțând duhurile necurate din oameni, daruri date și urmașilor lor (Marcu 6, 13, Iacob 6, 14—15). Iar Faptele Apostolilor ne spun că: diaconii la fel aveau misiunea să viziteze bolnavii și să îngrijească de văduve (Faptele Apostolilor).

Morala creștină, plină de învățături și precepte care previn bolile trupești și sufletești, are un capitol deosebit despre datoriile omului față de trup nu numai față de suflet — pentru a-l feri de poftele rele și de patimile aducătoare de boală, nefericire și moarte.

Noi credem cu tărie că trupul este chemat la înviere și nemurire, ca împreună cu sufletul să se bucure de viața și fericirea veșnică. Are deci și el prețuire, căci unde nu este sănătate nu este nici virtute și unde nu este virtute nu este nici fericire deplină.

Pentru sănătatea oamenilor bolnavi, Biserica a rânduit rugăciuni și slujbe deosebite: Sf. Taină a Pocăinței, Sf. Împărtășanie și Sf. Taină a Maslului.

Între faptele milei trupești, cercetarea și îngrijirea bolnavilor este una dintre cele mai importante datorii ale creștinilor (Matei 25, 36—42).

Sf. Scriptură și Sf. Biserică ne îndeamnă să mergem mai degrabă la casa unde este durere decât la bucurie, căci așa se asigură iubirea lui Dumnezeu (ne îndeamnă Isus Sirah, 7, 35).

Tot în vederea sănătății este așezată căsătoria și sunt oprite căsătoriile între rudeniile apropiate; sunt rânduite posturile, poruncile, înfrânările.

Nu lipsește în creștinism nici îndemnul de a cinsti pe doctori, căci și pe ei i-a făcut Dumnezeu (cum ne spune Isus Sirah (38, 1—7). Acei doctori creștini care au dus o viață sfântă „doctorii fără de arginții" au fost trecuți în rândul sfinților și dați de model pentru toți doctorii.

Iată atâtea temeiuri pentru grija de sănătate pe care le aduce învățătura creștină și atâtea îndemnuri morale pentru a ne îngriji sănătatea. Viața morală asigură cea mai bună sănătate. Morala este cea dintâi igienă. Prin igienă se înțelege totalitatea regulilor prin care omul își menține sănătatea trupească, apărându-se împotriva bolilor. De prescripțiile igienice țin:

a) curățenia trupească (spălarea corpului, ferirea de infecții, apărarea împotriva bolilor).

b) curățenia îmbrăcămintei;

c) curățenia locuinței;

d) curățenia mediului în care trăim.

Având în vedere că prin curățenia trupească se manifestă adeseori curățenia sufletească, iar prin sănătatea trupească, se manifestă

sănătatea sufletească, ne putem da seama ce mare adevăr exprimau cei vechi în dictonul: „Mens sana in corpore sano" (minţi sănătoase în corpuri sănătoase) (Juvenal) iar noi creştinii am spune: „Suflete sănătoase în corpuri sănătoase".

Un bun creştin trebuie să ştie că trupul este *„templu al Duhului Sfânt"* (I Cor. 6, 19—20), biserică a Duhului Sfânt, care se cuvine să fie „sfântă şi fără prihană" (Ef. 5, 27).

Sănătatea este un dar ales şi una dintre condiţiile fericirii. Trupul cel mai sănătos şi mai viguros se poate ruina când se lasă robit de patimi ca: desfrâul, lăcomia la mâncare şi băutură şi orice murdărie. În schimb, un suflet curat şi bun face trupul sănătos şi frumos.

De aceea păstrarea sănătăţii este şi trebuie să rămână una dintre datoriile noastre de buni creştini, aşa după cum ne dă şi Biserica îndemnul când, la toate slujbele, se roagă pentru sănătatea şi mântuirea noastră a tuturor.

Vrei să fii sănătos?... Să nu mai păcătuieşti, pentru că „plata păcatului este moartea", iar harul lui Dumnezeu este viaţa veşnică în Iisus Hristos Domnul nostru" (Rom. 6, 29).

AMIN.

Pr. Gh. Streza

PREDICĂ LA SF. PROOROC ILIE TESVITEANUL

În plin miez de vară, când soarele dogoreşte pământul iar holdele se pleacă în bătaia vântului, Biserica Creştină prăznuieşte pe unul dintre cei mai mari şi mai cunoscuţi prooroci ai Vechiului Testament, pe Sfântul Ilie Tesviteanul.

Dacă unii dintre proorocii Vechiului Testament au lăsat scrieri ce sunt incluse în Canonul biblic, alţii însă şi-au îndeplinit misiunea lor de vestitori şi apărători ai legii dumnezeieşti fără a scrie mesajul lor. Aceştia sunt „proorocii acţiunii" şi unul dintre ei este şi Sf. Ilie cel prăznuit astăzi.

Născut în localitatea Tesvic din Galaad, în familia preoţească a lui Sovah, Sf. prooroc Ilie a trăit cu peste 800 de ani înainte de Hristos, pe timpul necredinciosului rege Ahab.

Acesta ajunsese un instrument docil în mâinile soţiei sale Isabela, originară din Fenicia, şi care de la început a susţinut cultul idolatru al zeului Baal pe care apoi prin teroare l-a impus întregului popor evreu.

Când credinţa într-un singur Dumnezeu aproape dispăruse şi majoritatea poporului îmbrăţişase idolatria, Ilie s-a prezentat în faţa regelui Ahab şi a anunţat o perioadă de trei ani de secetă drept pedeapsă din partea lui Dumnezeu.

Pentru a dovedi falsitatea idolilor şi puterea adevăratului Dumnezeu, Ilie cheamă pe muntele Carmel pe regele Ahab şi pe oamenii trimişi din toate triburile lui Israel, ca să participe la o probă a focului. A zis Ilie către popor: „Până când veţi şchiopăta de amândouă picioarele? Dacă Dom-

nul este Dumnezeu, urmaţi-l pe El; şi dacă este Baal, urmaţi-l pe acesta... Prooroc al Domnului am rămas numai eu singur, iar prooroci ai lui Baal sunt patru sute cincizeci de oameni şi prooroci ai dumbrăvilor Astartei patru sute. Daţi-ne doi junci; ei să-şi aleagă unul, să-l taie în bucăţi şi să-l pună pe lemne, dar foc să nu aprindă; iar eu voi găti pe celălalt viţel şi-l voi pune pe lemne şi foc nu voi aprinde. Apoi voi să chemaţi numele dumnezeului vostru, iar eu voi chema numele Domnului Dumnezeului meu. Şi Dumnezeul care va răspunde cu foc, acela este Dumnezeu. Şi a răspuns tot poporul: „Bine ai grăit" (III Regi cap. 18, 21—25); Proorocii lui Baal au pregătit primii altarul şi au început să strige către cer... „şi strigau cu glas tare şi se înţepau după obiceiul lor cu săbii şi cu lănci până ce curgea sânge. Trecuse de amiază şi ei tot s-au zbuciumat mereu până la timpul jertfei, dar n-a fost nici un glas, nici răspuns, nici auzire" (III Regi 18, 27—29). Ilie pregăteşte şi el un altar, cere să se toarne apă pe lemne, şi în jurul altarului, şi apoi se roagă: „... auzi-mă, Doamne, auzi-mă acum cu foc, ca să cunoască astăzi poporul acesta că tu singur eşti Dumnezeu în Israel... Şi s-a coborât foc de la Domnul şi a mistuit arderea de tot, şi lemnele şi pietrele, şi ţărâna, şi a mistuit şi toată apa care era în şanţ. Şi tot poporul, când a văzut aceasta, a căzut cu faţa la pământ şi a zis: „Domnul este Dumnezeu, Domnul este Dumnezeu!" (III Regi 18, 36—39).

Poporul entuziasmat a îndepărtat pe slujitorii cultului păgân şi a reînnoit legământul de credinţă faţă de Iahve, iar foametea a încetat printr-o ploaie binecuvântată la rugăciunea proorocului. Ilie considera că a sosit ceasul triumfului definitiv, dar nu peste mult timp cu amărăciune şi nedumerire în suflet s-a văzut nevoit să fugă în pustiu, pentru a scăpa de furia Izabelei... „Vai mie — zice Sf. Ioan Gură de Aur, Proorocul Ilie se teme de o femeie! Cel ce ploaia a toată lumea o purta pe limba sa şi foc din cer a pogorât şi morţi a înviat — fuge din faţa unei femei nebune!".

Urmărit ca un animal de pradă, energicul profet a trecut printr-un moment de descurajare. Munca depusă până atunci şi însăşi viaţa lui i s-au părut zadarnice şi a rugat pe Dumnezeu să-i rupă firul care-l mai ţinea legat de pământ. Dar un înger al Domnului îl încurajează, oferindu-i o pâine coaptă în vatră şi un ulcior cu apă; apoi îi apare însuşi Dumnezeu care îi redă curajul neînfricat de altădată. Ilie a înţeles că Dumnezeu nu realizează triumful binelui prin gesturi spectaculoase, dar lucrează cu îndelungată răbdare, deoarece El este Cel veşnic şi timpul îi este supus lui.

Profetul cu forţe reîmprospătate îmbrăcat într-o manta de piele se reîntoarce în mijlocul poporului lui Dumnezeu, dar nu va asista la triumful deplin al credinţei faţă de Iahve. Opera de refacere spirituală, începută cu atâta trudă, va fi dusă la bun sfârşit de către ucenicul său, Elisei căruia Ilie i-a transmis chemarea divină şi spiritul său, aruncându-i pe spate mantaua. Elisei a fost martorul unic al sfârşitului tainic al lui Ilie, întâmplat în anul 850 î.d.Hr., prin urcarea lui la ceruri într-un car de foc.

Proorocul Ilie a săvârşit multe alte minuni: a înviat pe fiul văduvei din Sarepta Sidonului, a văzut pe Dumnezeu la muntele Horeb „în adiere de vânt subţire" pe cât este omului cu putinţă a-L vedea, a despărţit apele Iordanului, a stat înaintea Mântuitorului Hristos la Schimbarea la Faţă pe muntele Tabor. Sf. Scriptură şi Tradiţia Bisericii ne spun că Sf. Ilie va veni iarăşi pe pământ la sfârşitul veacurilor ca Înainte Mergător la cea de a doua venire a lui Hristos când va judeca viii şi morţii.

Numele de Ilie se tălmăceşte „Dumnezeul meu este Iahve". La rostirea acestui nume, creştinul îşi aminteşte crezul pe care proorocul Ilie l-a trăit şi l-a apărat: „Domnul Dumnezeul nostru este singurul Domn".

Arhid. Visarion Bălţat

MOARTE ŞI ÎNVIERE LA MÂNĂSTIREA „BRÂNCOVEANU" DE LA SÂMBĂTA DE SUS

Istorie şi confesiune cu prilejul sfinţirii

Istoria mânăstirii „Brâncoveanu" începe din secolul al XVII-lea. La mijlocul acestui secol satul şi moşia Sâmbăta de Sus au intrat în stăpânirea lui Preda Brâncoveanu, boier din sudul Carpaţilor. Actul de proprietate poartă data de 28 mai 1654. Moşia a revenit apoi lui Papa Brâncoveanu, tatăl domnitorului Constantin Brâncoveanu.

Parcă urmăriţi de un blestem, şi Preda şi fiul său Papa au avut sfârşit tragic, fiind asasinaţi. De altfel tot un sfârşit tragic va avea şi Constantin Brâncoveanu care va fi decapitat de turci, la Constantinopol, în 15 august 1714.

Tradiţia ne spune că cel dintâi care a făcut o bisericuţă de lemn pe locul unde domnitorul Constantin Brâncoveanu va zidi mânăstire de piatră, a fost bunicul său Preda Brâncoveanu.

Mânăstirea, chiar pe locul unde este astăzi, a fost zidită de Constantin Brâncoveanu în jurul anului 1796. El era domn al Ţării Româneşti încă din 1688. Locul e minunat. În fundul văii, la o distanţă care pare mult mai apropiată decât este în realitate, se profilează pe cerul crestat al Carpaţilor, „Fereastra Mare", peisaj mirific deasupra munţilor împăduriţi cu brazi, şi poartă de trecere spre fraţii din sudul Carpaţilor.

Bisericuţa zidită de domnitor, ca şi întreaga mânăstire de altfel, cu chilii şi călugări, n-au atins în bună stare nici măcar vârsta de o sută de ani. Transilvania vremii abia scăpase, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, de încercările principilor calvini de a o calviniza. Poate că şi pentru a întări ortodoxia, s-a gândit Brâncoveanu să întemeieze aici mânăstire ortodoxă. Desigur a făcut-o şi pentru a da mărturie despre unitatea de neam şi de credinţă a românilor de pe ambele părţi ale Carpaţilor.

După instalarea habsburgilor în Transilvania (1683), a încetat pericolul calvin, dar salvarea a venit sub forma unui pericol nou pentru românii ortodocşi: catolicizarea.

Încă din 1437, când s-a proclamat *Unio trium nationum* (unguri, saşi, secui), românilor nu li s-a recunoscut nici existenţa legală ca neam, nici credinţa ortodoxă ca religie. Erau numai toleraţi. Numai Dumnezeu ştie dacă, în istorie, pe undeva, a fost popor mai nedreptăţit decât poporul românesc din Transilvania.

Marginalizaţi, oprimaţi, persecutaţi din toate punctele de vedere, românii erau totuşi în Transilvania cei mai mulţi, cei mai vechi, şi puteau fi incomozi, cum s-au şi dovedit a fi de atâtea ori. Mereu s-a urmă-

rit deznaționalizarea lor. Atacurile s-au îndreptat asupra punctului central de rezistență: credința ortodoxă. Dacă li s-ar fi schimbat credința, ar fi urmat ușor și schimbarea ființei lor naționale, românești. Acest lucru l-au știut bine și l-au încercat mereu toți stăpânitorii străini, vremelnici, ai Transilvaniei. De aceea religia lor nu era recunoscută printre religiile legale. Li se spunea mereu că dacă vor să aibă pace și drepturi, trebuie să treacă la una din religiile (confesiunile) recepte: catolică, luterană, calvină sau unitariană. Toate erau credințe ale maghiarilor și sașilor. Speranța era că așa, românii vor fi nu numai ușor de deznaționalizat, ci și mai lesne de stăpânit.

După încercările de calvinizare, în jurul anului 1700 au urmat încercările de catolicizare prin uniatism.

Calvinismul a fost refuzat. Nu fără victime. Doi mitropoliți ortodocși, Ilie Iorest și Sava Brancovici, au fost schingiuiți, închiși, brutalizați, dar au rezistat. Tot așa a rezistat marea masă a preoților, călugărilor și a credincioșilor. Cei care au acceptat calvinismul, au fost maghiarizați. Nu avem calvini români, urmași ai românilor care s-au calvinizat. S-au topit în masa celor care le-au impus religia lor.

Uniatismul, cu ajutorul Habsburgilor, i-a „salvat" pe români de calvinism, — dacă e să admitem această pretenție — dar nu redându-le libertatea religiei lor ortodoxe, ci obligându-i să treacă la catolicism, pe vremea aceea sub forma greco-catolicismului. Românul zice: mulțumim de așa „salvare"!

Românii ortodocși au încercat să reziste. Mânăstirile în primul rând. Așa a început calvarul distrugerii mânăstirilor din Transilvania.

Mai mult de o sută cincizeci de mânăstiri au fost distruse cu tunurile de către generalul vienez Bukow. Multă vreme nu s-au atins de mânăstirea Brâncoveanu. Chiar și după decapitarea domnitorului de către turci, la 15 august 1714, au ținut seama mai întâi de moștenitoare, care a fost doamna sa Marica, și apoi de faptul că pe linie bărbătească mai rămăsese un Constantin Brâncoveanu, fiul lui Constantin, unul din fiii decapitați împreună cu tatăl lor la Constantinopol. Pe la 1785 însă, pentru scurt timp, moșia de la Sâmbăta de Sus a trecut din mâinile Brâncovenilor în mâinile unui negustor, Dumitru Marcu, care le împrumuta bani, și acesta a cerut moșia drept despăgubire.

În acest an, profitând de împrejurare, Viena, la cererea uniților, a trimis pe generalul Preiss, bun urmaș al lui Bukow, și au dărâmat mânăstirea ctitorită de voievod. Chiliile au fost rase pur și simplu, iar din biserică a rămas o ruină pe care, cu vremea, au crescut arbori, mușchi, iarbă. Mai apoi moșia a fost răscumpărată dar ultimul urmaș, banul Grigore Brâncoveanu, prin 1823 a înstrăinat-o în favoarea grecilor din Brașov.

De dărâmarea mânăstirii, evident, alții sunt vinovați. Nu Brâncovenii. Mânăstirea Sâmbăta rămăsese un ultim mare bastion al apărării Ortodoxiei în părțile Făgărașului.

Zidită cam prin anul 1697—1698, a fost așadar distrusă în 1785. Ultimul stareț a fost Visarion. Există o fotografie a ruinei bisericii, ruină care a stat descoperită până în 1926, în bătaia ploilor, zăpezilor, vântu-

rilor, pustiită de călugării care vor fi fugit peste munţi. În acel an Mitropolitul Nicolae Bălan a început restaurarea bisericii. Ar fi vrut să restaureze şi incinta, dar a venit al doilea război mondial aşa că, în 1946, a sfinţit bisericuţa aşa cum a restaurat-o el, în interior mai păstrându-se încă pictura veche despre care există o însemnare la proscomidiar, descifrată de Iorga.

Andrei Şaguna ne-a lăsat o însemnare despre o vizită a sa la mânăstire. Jalnică privelişte s-a arătat ochilor lui. Reţinem totuşi că la vremea aceea — jumătatea secolului al XIX-lea — el a putut constata că „împrejurul acestei mânăstiri au fost multe chilii". Acelaşi lucru îl spune şi Ilarion Puşcariu, vicar la Sibiu în secolul trecut. A văzut urmele caselor, ale gropilor din care se vor fi scos pietrele, cărămizile, de către ţăranii din jur, căci au existat în jur şi case ţărăneşti, dar pustiindu-se mânăstirea, ţăranii s-au tras mai spre vale. Când a fost Nicolae Iorga la Sâmbăta, casele din jur erau „cu totul sfărâmate" (Pagini alese, Buc., 1965, p. 176—177; cf. Nicolae Stoicescu, „Mitropolia Ardealului", nr. 2, 1986, p. 218; v. şi nr. 1, 1986 de acelaşi).

Episcopul Petru Pavel Aron de la Blaj, după cum arată Ştefan Meteş, a distrus peste 37 de mânăstiri aşezate la poalele Făgăraşului, el fiind acela care l-a chemat pe generalul Bukow în ajutor. Sâmbăta a rezistat însă pe vremea lui Petru Pavel Aron. Prin 1768, episcopul unit Atanasie Rednic scria că toată Ţara Făgăraşului rezista uniaţiei din cauza sprijinului dat de călugării de la Sâmbăta (v. Cultura creştină, 1936, p. 97). Ei erau şi o mare verigă de legătură cu călugării din Ţara Românească, de unde aduceau cărţi pe care le difuzau în toată Transilvania, cum arată chiar istoricul unit, canonicul Augustin Bunea.

Când s-a distrus Sâmbăta, în 1785, era episcop unit Grigorie Maior. El i-a scris la 26 aprilie 1779 generalului Preiss despre „virusul schismatic", cerând dărâmarea din temelie a mânăstirii de la Sâmbăta. Grigorie Maior învăţase de la înaintaşul său Atanasie Rednic să apeleze la armată împotriva ortodocşilor. Petru Maior, marele om de cultură unit, scria despre Rednic că „pe neuniţi cu cătane îi silea să se adune a auzi propovăduirea lui" (Cf. Stoicescu, *loc. cit.*, nr. 2, p. 215).

În afară de profesorul Nicolae Stoicescu a scris o monografie a Sâmbetei şi actualul stareţ Arhim. Veniamin Tohăneanu. Părintele D. Stăniloae crede că o primă încercare de dărâmare a Sâmbetei a avut loc în anul 1761, de către Bukow (Telegraful român, supliment, nr. 9, 1935). Dărâmarea definitivă a fost însă cea din 1785, cum arată prof. N. Stoicescu, la un an după tragerea pe roată a lui Horea şi Cloşca, ambii ortodocşi, răscoala şi jertfa lor înfricoşându-i pe uniţi că ar putea însemna şi o reîntărire a ortodoxiei, care apăra nu numai drepturile românilor, ci şi fiinţa lor naţională.

Sâmbăta a fost ultima redută monahală căzută sub furia tunurilor, pornite să facă operă de mântuire spirituală în Transilvania! Se urmărea oare mântuirea, sau deznaţionalizarea prin catolicizare? Prof. N. Stoicescu crede în această din urmă raţiune a tunurilor (*op. cit.*, nr. 2, p. 221) şi nu ştiu cine şi cum l-ar putea contrazice. Stăpânitorii politici urmă-

reau să-i stăpânească pe români mai uşor, potrivit devizei: *divide et impera*, adică *„împarte-i, ca să-i stăpâneşti mai uşor"!*

AŞA A MURIT în 1785 mânăstirea de la Sâmbăta de Sus a voievodului martir, acum canonizat (1992), Constantin Brâncoveanu!

*

ÎNVIEREA PARŢIALĂ, dar esenţială s-a datorat mitropolitului Nicolae Bălan, începând din anul 1926. El a restaurat bisericuţa. Eu aşa am cunoscut-o, încă din anii '46, din vremea studenţiei. A venit războiul şi mitropolitul Nicolae Bălan nu i-a mai putut face incită. Aşa că biserica a rămas mulţi ani, vie dar singură, stingheră. Fără apărare. Noaptea complet părăsită. Nici un călugăr nu locuia în jurul ei. Mai jos de ea, tot mitropolitul Nicolae Bălan a zidit o clopotniţă, în care a adus cinci clopote de la Viena. Există şi astăzi. El a dat totuşi viaţă mânăstirii. A făcut câteva case la vreo 7—800 m vest de biserică, şi a adus acolo călugări. Puţini dar buni, în general cu bune studii teologice. Când am cunoscut-o eu, mânăstirea avea călugări şi fraţi şi se bucura de o prezenţă harismatică deosebită, care aduna acolo nu numai toată Ţara Făgăraşului, ci toată Ţara. E vorba de părintele Arsenie Boca, cel care m-a călugărit mai apoi, când a fost mutat la Prislop, în 1949, şi care se bucură până azi, printre cei care l-au cunoscut, sau doar au auzit de dânsul, de cinstire ca de om sfânt, plin de har, clarvăzător, înţelept. Aşa îi păstrez şi eu amintirea.

*

* *

Ales în 1982 mitropolit al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului, mi-am încercat puterile mai întâi prin zidirea, din temelie, a unei aripi noi adăugate reşedinţei şaguniene din Sibiu, restaurării Schitului Păltiniş şi zidirii sau terminării zidirii a vreo zece biserici noi. Mai înainte (1980—1982) descoperisem la Buzău că aşa-zisa casă arhierească fusese de fapt un palat brâncovenesc şi l-am restaurat ca atare, cu foişor şi scară exterioară sculptată în piatră, şi i-am retransformat pivniţa într-o mare sală de recepţie, cum am dedus că va fi fost. La Sibiu mi-am îndreptat gândul spre Sâmbăta lui Constantin Brâncoveanu, în momentul în care am reuşit să consolidez economia eparhiei.

Nu mi-a şoptit nimeni gândul restaurării. Poate Duhul Sfânt, sau duhul Voevodului martir. Ştiam că în 1985 se vor împlini două sute de ani de la „opera" de ruinare a generalului Preiss. M-am gândit să încep refacerea din temelie a incintei şi restaurarea picturii vechii biserici, pe care părintele Stareţ Veniamin Tohăneanu o şi angajase. Din motive care au ţinut de timpul pictorului, restaurarea picturii a durat zece ani! Slavă Domnului că în 1992 s-a terminat!

Gândul rezidirii din temelie a incintei mai întâi m-a speriat, mai apoi m-a îndârjit. Trebuia făcută. Am simţit că Dumnezeu m-a adus în Transilvania pentru aceasta. Dar cum s-o faci? În Bucureşti se dărâmau biserici şi se zidea un mastodont guvernamental, prezidenţial, şi acesta nu admitea nici o concurenţă, şi mai ales una bisericească. Am gândit să pretextez o restaurare cu scopul de a aduna şi expune la Sâmbăta obiecte de patrimoniu bisericesc: icoane, veşminte, cărţi vechi. Încă nu

mărturisisem nimănui ideea. La translatarea bisericii Olari (în 1984) din București, întâmplându-mă acolo cu patriarhul Iustin, am întâlnit un domn care s-a recomandat a fi un fel de ministru la Consiliul Culturii, d-l Gălăteanu. I-am aruncat ideea restaurării Sâmbetei și scopul cu care aș face-o. *„Mi-ați da o aprobare?"*, l-am întrebat. I-am făcut și puțină istorie, spunându-i și de împlinirea celor două sute de ani de la demolarea barbară din 1785. Dânsul s-a uitat împrejur, semn că îmi înțelesese gândul, și apoi mi-a spus: *„Faceți un proiect de principiu. Devizul să nu ajungă la 5 milioane, că atunci are nevoie de un Decret prezidențial și nu-l veți obține. Eu în șase luni mă pensionez. Îl aprob. Las să se înțeleagă că am și eu aprobări, și începeți imediat lucrarea. Ziceți că faceți un Așezământ pentru expunere de obiecte de patrimoniu. Nu Mănăstire"!* I-am mulțumit pentru spontana complicitate și, atât mi-a trebuit!

Întors la Sibiu, apoi la Sâmbăta, am început să împrăștii vestea că am aprobarea rezidirii incintei. Așa trebuiau să știe toți oficialii din Brașov, din Făgăraș, din Sibiu, și de oriunde. M-am sfătuit cu Vasile Drăguț, l-am invitat pe arhitectul Nicolae Diaconu, vechi restaurator de monumente istorice, pe inginerul de rezistență Em. Tițaru, fiecare însoțit de un mic grup de colaboratori, mai târziu beneficiind de competența d. profesor Răzvan Theodorescu, d. arhitect Cristian Moisescu, d. arhitect Mircea Mihai și alții, și am pus la cale executarea de îndată a unui proiect de principiu și a unui deviz sub 5 milioane. Le-am spus tuturor: Facem mânăstire, dar lumea să știe că facem Așezământ pentru expunere de obiecte de patrimoniu. Le-am desenat personal totul, rugându-i să transforme desenele mele rudimentare (le păstrează arhitectul Diaconu) în desene tehnice, fiecare după specialitatea lui. În 1984 ne-am apucat de lucru. Făceam proiecte de azi pe mâine. Le aprobam eu cu avizul arhitecților. Când se strângeau mai multe, le trimiteam și la Consiliul Culturii. Dar în momentul acela lucrările erau aproape terminate. Chemam din când în când câțiva specialiști la mânăstire și hotăram ce și cum e de făcut sau de îndreptat. Totul se făcea cu acte în regulă și cu mare rapiditate. Ne temeam să nu treacă „cineva" cu helicopterul spre orașul Victoria și să vadă șantierul. Am fi fost terminați.

Ne-a apărat Dumnezeu. Lucram cu sute de lucrători pe zi, care ar fi trebuit să lucreze la Marea Casă din Capitală. E marele merit al Părintelui Stareț Veniamin că ne-a putut adăposti și hrăni, în acele vremuri, câteva sute de lucrători zilnic. Inginerii I. Sinu, N. Bidilică, P. Stareț Veniamin, P. Arhim. Dionisie Dan, P. Romulus Bar ș.a. ne-au asigurat materiale și muncitori. În ultima vreme P. Cons. Ezechil Oancea, Ing. Pătroiu, contabilul șef Eneotescu, au asigurat asistența din partea Centrului eparhial, evident cu prezența permanentă a ctitorului. În ultimul an ne-au fost de mare ajutor părintele egumen Irineu Duvlea și monahii mânăstirii. De altfel ,deoarece părintele Arhim. Veniamin a cerut să se retragă din stăreție din motive de sănătate și vârstă, din 15 august 1993 l-am numit stareț pe părintele Arhim. Irineu Duvlea. Părintelui Veniamin i-am conferit titlul de „stareț onorific pe viață", având pentru aceasta și dezlegare de la Sfântul Sinod.

Rezidirea incintei a fost așadar o lucrare conspirativă. Toți știam că facem mânăstire, cu o mare biserică înscrisă în noua clădire dinspre nord, dar tuturor le spuneam: aici va fi sală de expunere, aici atelier de icoane, aici paznici etc., și nimeni nu ne-a reclamat. Sălii „de expunere" i-am făcut trei bolți, cu trei mari candelabre lucrate de arhit. Constantin Popescu din București, cu oale de rezonanță ascunse în zid, cu găurile vizibile, cu altarul mascat de un perete de o cărămidă care să poată fi demolat îndată după dispariția dictaturii, cu cafas mascat care urma de asemenea să fie descoperit. A doua zi după revoluție altarul a și fost descoperit și în locul zidului s-a făcut, provizoriu, o catapeteasmă din icoane pe sticlă. Biserica e de atunci în funcție.

* * *

AȘA A ÎNVIAT ÎN 1993 mânăstirea „Brâncoveanu" după 208 ani de la dărâmarea ei în 1785.

* * *

Să ne aducem aminte acum, la sfințirea ei, cu prilejul refacerii ei precum va fi ieșit din gândul Sfântului martir Constantin Brâncoveanu, de marele ei ctitor.

Să ne aducem aminte și de „coconii" lui martiri împreună cu Dânsul, în aceeași zi de 15 august 1714, Constantin, Radu, Matei, Ștefan și sfetnicul Ianache, ginerele Brâncoveanului, martirizat și el.

Să-i rugăm să vegheze de acolo de Sus, asupra Mânăstrii, asupra noastră, asupra Transilvaniei și asupra neamului românesc.

Să mulțumim S. S. Patriarhului ecumenic BARTOLOMEOS I, Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, și însoțitorilor S. Sale, pentru că a binevoit să participe la sfințirea Mânăstirii „Brâncoveanu" și a paraclisului închinat *„Sfinților Martiri Brâncoveni"*. Un patriarh ecumenic n-a mai fost la o astfel de sfințire de mânăstire domnească din anul 1517, când Patriarhul Teolipt a sfințit Mânăstirea lui Neagoe Basarab, „Curtea de Argeș".

Să mulțumim Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST I al României și însoțitorilor P. F. Sale pentru cinstea ce a făcut Transilvaniei, de a oficia sfințirea Mânăstirii Brâncoveanului.

Să mulțumim tuturor celor care au cinstit prin prezența lor această zi a sfințirii mânăstirii și tuturor celor care au ajutat la zidirea ei.

Dumnezeu să ne ocrotească pe toți și rugăciunile sfântului martir Constantin Brâncoveanu, ctitorul cel mare al mânăstirii, și cu rugăciunile celor împreună martiri cu dânsul, să ne ajute în toată ziua și în tot ceasul, pe noi și mânăstirea aceasta în vecii vecilor.

15 august 1993

† ANTONIE
Arhiepiscop al Sibiului și
Mitropolit al Transilvaniei,
Crișanei și Maramureșului

La intrarea în Mânăstire s-a gravat în marmură următoarea Pisanie potrivit tradiției

Sfântă Mânăstirea aceasta „Brâncoveanu" din Sâmbăta de Sus „Țara Făgărașului" cu hramul „Adormirea Maicii Domnului". A fost zidită de Io Constantin Basarab Brâncoveanu, Voievodul Țării Românești de peste munți în anul 1696.

A fost dărâmată din temelie cu tunurile de către Habsburgii catolici, în anul 1785, pentru că monahii ortodocși de aici nu au vrut să treacă la uniație. Biserica a fost restaurată în anul 1928 de către Mitropolitul Nicolae Bălan, devenind al doilea ctitor. Incinta în stil brâncovenesc așa cum se vede azi, cu chilii și cu paraclis închinat „Sfinților Martiri Brâncoveni" canonizați în anul 1992, a fost zidită din temelie, cu ajutorul lui Dumnezeu din inițiativa și sub îndrumarea permanentă a Înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului ANTONIE PLĂMĂDEALĂ al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, al treilea ctitor, între anii 1985—1993, Stareț fiind Arhim. Veniamin Tohăneanu, care cu râvnă a ostenit pentru ridicarea noii zidiri împreună cu toată obștea călugărilor.

Sfințirea s-a făcut la 15 august 1993 de către S. Sa Patriarhul Ecumenic Bartolomeos I al Constantinopolului, Noua Romă, de către P. F. Patriarh Teoctist I al României, de către Î. P. S. Mitropolitul ANTONIE al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, împreună cu alți înalți ierarhi din Patriarhia română.

Concepția arhitecturală a incintei și a paraclisului aparține mitropolitului ctitor, arhitectului Nicolae Diaconu și altor colaboratori, ale căror nume, ca și ale tuturor ostenitorilor și donatorilor, ne rugăm să fie scrise și în ceruri.

AMIN.

RUGĂCIUNE DE MULȚUMIRE LA SFÂRȘITUL LUCRULUI

„Să fie ochii Tăi deschiși și ziua și noaptea spre lăcașul acesta... și să asculți din cer, din locul șederii Tale, și să miluiești..."

Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Dumnezeule a toată milostivirea și îndurarea, care ai nemăsurată milă, nespusă și neajunsă iubire de oameni, căzând acum către a Ta slavă, cu frică și cu cutremur, aducem Ție mulțumire pentru binefacerile de care ne-ai învrednicit pe noi, nevrednicii robii Tăi. Te slăvim, Te lăudăm și Te cântăm ca pe un Domn, Stăpân și Făcător de bine. Și iarăși, căzând înaintea Ta, îți mulțumim cu smerenie, ne rugăm nemăsuratei și negrăitei Tale milostiviri, ca de acum înainte să ne dăruiești faceri de bine, ca să sporim în dragostea Ta și a aproapelui nostru. Izbăvește-ne de tot răul și necazul. Dăruiește-ne liniște. Și ne învrednicește, în toate zilele vieții noastre,

totdeauna mulţumire să-ţi aducem Ţie şi să grăim şi să cântăm Treimii celei prea bune, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor.

AMIN.

CUVÂNTAREA DE ÎNTÂMPINARE A S. SALE BARTOLOMEOS I AL CONSTANTINOPOLULUI ROSTITĂ DE Î. P. S. MITROPOLIT ANTONIE

Sanctitatea Voastră şi onoraţi membri ai delegaţiei Constantinopolitane, Î. P. S. Mitropolit APOSTOLOS al Miletului, GREGORIOS al Tiatirei şi Marii Britanii, MELITON al Philadelphiei, GHERMANOS al Teodoropolei, KIRIL al Seleuciei,

Prea Fericirea Voastră şi iubiţi membri ai Sf. Sinod ai Bisericii Ortodoxe Române,

Onorate autorităţi civile locale, P. C. Preoţi,

Iubiţi credincioşi, cărora vă mulţumesc pentru prezenţă.

Bucurie mare în Sibiu şi Transilvania! Este cu noi aici acum pentru prima oară un Patriarh Ecumenic, din oraşul Sfântului Constantin cel Mare, restauratorul libertăţii creştinilor.

Suntem încărcaţi de emoţie: este aici cu noi urmaşul Sf. Ioan Gură de Aur, a cărui Liturghie o săvârşim zi după zi. Cele două Biserici, Română şi Constantinopolitană, au în comun pe Sf. Andrei, apostolul cinstit cu deosebire la Constantinopol şi în România.

Sanctitate,

Ştim că iubiţi România, şi vă mulţumim pentru că aţi acceptat şi invitaţia noastră a celor din Transilvania de a fi cu noi aici, şi la Mânăstirea „Brâncoveanu", la Alba Iulia, Râmeţ şi Cluj-Napoca. Mulţumim P. F. Patriarh Teoctist că, precum întotdeauna, şi acum e cu noi şi că iubeşte Transilvania. De altfel eu pe P. F. Sa l-am urmat aici, unde a fost aproape doi ani Locotenent de Mitropolit al Transilvaniei.

Transilvania românească şi ortodoxă, leagănul de formare al poporului român — popor născut ortodox — vă primeşte cu bucurie şi vă salută cu dragoste şi respect, şi vede în această vizită dorinţa S. Voastre de a întări unitatea ortodoxă şi a da mărturie despre puterea şi adevărul ortodoxiei.

Bine aţi venit!

Şi noi vrem să vă oferim o mărturie despre ortodoxia noastră vie şi lucrătoare.

Vă prezint un popor credincios, cu tradiţii ortodoxe puternice bimilenare. Au umplut întotdeauna această catedrală, sub cel mai aspru regim anticreştin, de aproape o jumătate de secol. Biserica şi familia au fost factorul real de educaţie morală, timp de jumătate de secol, sub opresiune. Asemenea factori de educaţie creştină şi morală au fost preoţii de aici şi din toată ţara.

Şi astăzi, facem la fel, în şcoli, şi spitale, în azile, la penitenciare. Biserica e prezentă şi vrea să fie tot mai prezentă în lumea de azi, activă în reînsănătoşirea morală a poporului nostru greu încercat.

Sanctitate, P. F. Patriarh, Vă aflaţi în Sibiu.

Sibiul este un oraş vechi, cu o populaţie de cca 170 000 locuitori, cu remarcabile şi vechi tradiţii culturale.

E un fel de Heidelberg răsăritean.

Are o Universitate, o Facultate de Teologie cu 3 secţii, Pastorală, Litere şi Asistenţă Socială, 11 Licee şi 26 alte şcoli, şi câteva şcoli superioare militare de înaltă specialitate.

Sanctitatea Voastră,

Transilvania a fost martirizată zeci de secole. Cine voia să ne distrugă sufletul, limba şi neamul, ne ataca religia. În sec. XVII au încercat să ne calvinizeze principii calvini. Ortodoxia a dat în vremea aceea 2 mari martiri Sfântul Mitropolit Ilie Iorest şi Sfântul Mitropolit Sava Brancovici.

În sec. XVIII — rezistenţa faţă de catolici a dat mulţi alţi martiri ortodocşi. Mitropolia Transilvaniei a fost desfiinţată de Habsburgii catolici în anul 1700.

În sec. XIX, un mare mitropolit, Andrei Şaguna, a restaurat-o, în anul 1864, aici la Sibiu şi Ortodoxia transilvană şi-a reluat suflul cu forţe noi, şi şi-a îndeplinit misiunea ei creatoare şi mântuitoare.

Prea Fericitul Patriarh Teoctist aprecia la Bucureşti că faceţi un pelerinaj pe urmele martirilor Ortodoxiei româneşti pentru apărarea credinţei, a neamului şi a libertăţii. Aţi depus coroane şi aţi făcut rugăciuni la mormintele eroilor din 1989. Vă mulţumim. Sunteţi deci şi aici în pelerinaj. Biserica noastră şi-a cinstit martirii prin canonizări, ultimele în 1992, printre ele şi pe marele Domnitor şi ctitor al Mânăstirii de la Sâmbăta, Constantin Brâncoveanu.

Să ne daţi binecuvântare să fim în continuare tari în credinţă şi să ne-o apărăm. Să facem eforturi de a restabili *unitatea* de credinţă, de a cultiva toleranţa, dragostea, dreptatea, acolo unde mai avem şi azi probleme. Le cunoaşteţi.

Nu le mai evoc. Vă asigur doar că aici cultivăm un ecumenism în cadrul legilor dialogului, un ecumenism realist, şi că dorim pacea şi buna înţelegere, între toţi creştinii. Hotărârea de la Balamand din anul acesta e un bun punct de pornire. O vom difuza peste tot, şi vom dialoga potrivit principiilor ei, stabilite în comun de ortodocşi şi de catolici, inclusiv de uniţi.

Mâine veţi continua pelerinajul la Mânăstirea Brâncoveanu, martir, cu cei patru fii ai săi şi cu ginerele său, care nu şi-au lepădat credinţa, lepădare care le-ar fi salvat viaţa. *Uluitoare credinţă!*

El ne-a inspirat şi ne-a condus gândul şi fapta rezidirii din temelie a incintei Mânăstirii şi a unei noi biserici, pe care aţi binevoit a veni spre a o sfinţi mâine, împreună cu Prea Fericitul nostru Patriarh. Rezidirea Mânăstirii a fost un act de curaj şi îndrăzneală, căci a fost fără

aprobarea statului ateist din vremea aceea, 1985, de a reface acolo Mânăstirea.

Ultima sfinţire de mânăstire domnească în Ţările Române de către un Patriarh Ecumenic a fost în anul 1517, când pe vremea domnitorului Neagoe Basarab şi a Mitropolitului Macarie al Ţării Româneşti a venit Patriarhul Constantinopolului Teolipt. Vă mulţumim pentru că veţi încununa cinstirea Martiriului Brâncovenilor prin rugăciunile Sanctităţii Voastre şi ale Prea Fericitului Părinte, în marea zi a creştinătăţii „*Adormirea Maicii Domnului*" chiar în ziua în care, în 1714, s-au tăiat la Ediculé capetele Brâncovenilor, eroi ai credinţei cu preţul vieţii.

Sanctitate,

Cine nu cunoaşte atât de minunat găsita sintagmă a lui Nicolae Iorga despre Ţările Române, ca un „*Bizanţ după Bizanţ*", pentru tot ce am păstrat aici din Bizanţ, după cucerirea lui: cultura, pictura, arhitectura, muzica, teologia ca şi pentru tot ce au făcut Ţările Române pentru Ortodoxia Răsăriteană după căderea Constantinopolului în 1453, ortodoxia căzută şi ea într-o zodie de suferinţă şi pătimiri îndelungate. Se ştie cât au ajutat Ţările Române Bisericile Orientului, Athosul, Antiohia, până la muntele Sinai.

Nu mă voi opri la toate acestea. Eu vă voi ruga respectuos doar un lucru: să priviţi în sus şi în părţi şi să remarcaţi această cupolă şi balcoanele. Cel care va deveni în 1925 Patriarhul Miron Cristea, consilier la Sibiu la sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului nostru a fost trimis de Mitropolitul local din Sibiu, Ioan Meţianu, să caute modele pentru această catedrală ce urma a fi zidită.

Ei bine, a fost şi la Bizanţ, şi a venit cu planul Sfintei Sofii. O aveţi aici în miniatură. Iată, vă aflaţi într-un mic *Bizanţ, după Bizanţ*, viu, care vă primeşte ca în casa Domnului şi a Sanctităţii Voastre, în care dorim să vă simţiţi bine şi să binecuvântaţi acest popor credincios şi bun care vă primeşte cu iubire.

Întru mulţi ani!

† ANTONIE
al Transilvaniei

CUVÂNTAREA P. F. PĂR. PATRIARH TEOCTIST

Înalt Prea Sfinţite Părinte Mitropolit Antonie,
Prea şi Înalt Prea Sfinţiţi,
Prea Cucernici Părinţi,
Iubiţi credincioşi,
Iubiţi tineri şi binecredincioase creştine ale sfintei noastre Biserici Ortodoxe strămoşeşti.

În mijlocul nostru se află Patriarhul Ecumenic, Sanctitatea Sa Bartolomeos I. Este un popas şi un act unic în istoria Bisericii noastre strămoşeşti, şi mai ales în viaţa Bisericii transilvănene. Dumnezeu ne-a încercat

de multe ori în istoria noastră, spre a ne face mai buni, mai credincioşi, spre a vedea mai limpede puterea Sa dumnezeiască, dar acelaşi Dumnezeu a hărăzit Bisericii noastre Ortodoxe Române şi mai cu seamă Bisericii Transilvaniei, de atâtea ori martirizată şi crucificată, cu credincioşii, cu slujitorii, mitropoliţii şi episcopii ei, şi bucuria învierii. Căci nu poate să existe jertfă fără înviere. Aşa ne învaţă Sf. Părinţi. Deci, dacă am avut multe încercări, supărări, nedreptăţi şi suferinţe de-a lungul istoriei, n-au lipsit nici mângâierile, bucuriile şi alinările pentru că după cum ştiţi Biserica nu se află în purtarea de grijă a oamenilor, ci este călăuzită de Duhul Sfânt. Nu oamenii pot să o apere şi să o conducă ci Duhul Sfânt o conduce. Nu oamenii pot să-i dea lumina harului, ci Duhul Sfânt îi dă această lumină şi însuşi Mântuitorul nostru Iisus Hristos, care s-a întrupat ca Fiu al omului, fiind Dumnezeu adevărat, ca să mântuiască neamul omenesc. Am îndurat într-adevăr multe, cum a arătat şi Înalt P. S. mitropolit Antonie, dar Dumnezeu nu ne-a uitat ci şi-a arătat bunătatea şi iubirea faţă de noi. Aşa s-a întâmplat şi în decembrie 1989, când libertatea ne-a venit de Sus, ca urmare a jertfei, lacrimilor şi durerilor care ne-au copleşit. Din păcate, a trebuit să plătim încă odată un preţ atât de scump pentru libertatea dobândită, preţ pe care l-au plătit, mai ales acele familii care şi-au pierdut vlăstarele dragi, tineri în floarea vârstei, căzuţi pe străzile capitalei şi în celelalte oraşe ale ţării. Unele din aceste familii, încă îndurerate şi încă cernite ne-au întâmpinat când, împreună cu Sanctitatea Sa, Patriarhul ecumenic, am poposit la cimitirul tinerilor eroi şi martiri din Bucureşti, unde mamele, văduvele şi orfanii îşi tânguiau pe cei iubiţi ai lor, acei oameni minunaţi care au înfruntat urgia cu piepturile lor şi cu cântările: „*Cu noi este Dumnezeu*" şi „*Tatăl nostru*", pe buze. Pentru îndelunga noastră răbdare, pentru rugăciunile pe care le-am înălţat permanent spre cer, pentru Sfintele Liturghii oficiate zilnic în biserici şi mănăstiri, şi mai ales pentru preţul de sânge ce l-am plătit, n-am fost daţi uitării.

Iată deci, că peste tot unde a poposit, şi în chip aparte, aici în Transilvania, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic păşeşte pe urmele sfinţilor şi martirilor. Urmează ca mâine să sfinţim un nou altar, care a fost înălţat alături de cel vechi, zidit în secolul al XVIII-lea la Sâmbăta de Sus, de domnitorul martir Constantin Brâncoveanu, martirizat chiar în Constantinopol, locul de unde vine Sanctitatea Sa, însoţit de ierarhii tronului ecumenic.

Ne-am bucurat nespus văzând venind spre noi, adusă parcă de o corabie fermecată, înalta delegaţie constantinopolitană, solitoarea Sfintei şi Marii Biserici a Constantinopolului, spre care-şi îndreaptă şi azi privirile creştinătatea europeană şi chiar omenirea întreagă, întru căutarea celor mai bune căi de renaştere spirituală.

Spre această Biserică şi spre nesecatele ei izvoare ale credinţei care sunt învăţăturile Evangheliei şi ale Sfinţilor Părinţi, priveşte cu respect şi aleasă preţuire şi Biserica autocefală Ortodoxă Română, care a primit de la ea în secolul al XIV-lea, recunoaşterea şi binecuvântarea.

. . . .

Referindu-mă la cele ce urmează să le săvârşim mâine, aş dori să-i spun Î. P. S. Mitropolit Antonie, că prin jertfa pe care a făcut-o, împreună cu toţi slujitorii şi credincioşii, pentru înălţarea şi rectitorirea Mănăstirii Brâncoveanu, s-a făcut şi pricinuitorul acestor momente înălţătoare din viaţa Ortodoxiei noastre româneşti. A sosit acum pentru Î. P. S. Sa şi toţi cei care s-au ostenit, sorocul răsplătirii, pentru că, aşa cum ne învaţă Biserica, orice osteneală este răsplătită drept şi la timp de către Cel care cunoaşte şi gândurile şi nădejdile noastre, Mântuitorul Iisus Hristos. Împodobind această mânăstire ca pe o mireasă prea aleasă a neamului nostru românesc, vrednică de cinstea acestui domnitor român şi sfânt în acelaşi timp, şi el şi copilaşii lui, este drept să i se facă această bucurie Î. P. S. Mitropolit Antonie, credincioşilor, monahilor şi celor care mâine vor fi prezenţi acolo.

Dar, deocamdată, să ne rămână în suflet şi în inimi ziua de astăzi, clipele acestea de comuniune în lumina lină a Sfântului Duh, a acestei vecernii, a acestei întâlniri; să ne rămână în cugete învăţămintele acestea atât de frumoase ale Ortodoxiei noastre. Să fim mângâiaţi iubiţi fraţi şi surori că slujim altarul părinţilor noştri, altarul Bisericii Ortodoxe, altarul care nu de puţine ori a fost stropit cu lacrimi şi atins de suferinţe care încă ne copleşesc uneori, dar să avem credinţa că Dumnezeu este cu noi, că atunci când sunt doi sau trei adunaţi în numele Lui, El este cu ei. Aşa şi astăzi, şi mâine, şi în zilele următoare ca şi în zilele care au trecut, şi cu mulţimile de credincioşi ce ne-au înconjurat, Mântuitorul Hristos a fost cu noi, şi în aceste clipe este cu noi, cu fiecare dintre Dv., cu fiecare tânăr.

Mâine, 15 august, este sărbătoarea jertfei dar este şi sărbătoarea vieţii: „Adormirea Maicii Domnului". Dumnezeu i-a rânduit acestui credincios domnitor Constantin Brâncoveanu, ca să-şi dea viaţa chiar în ziua „Adormirii Maicii Domnului", ca un simbol că moartea nu este nimicnicie, că după moarte este înviere şi este biruinţă. Să avem şi noi, iubiţii mei, orice am întâmpina şi vom întâmpina, „căci zilele grele sunt", cum ne învaţă Sf. Apostol Pavel, dar, să avem credinţă în El, să fim convinşi că El este la cârma corabiei Ortodoxiei noastre strămoşeşti. Nu noi, ci Mântuitorul Hristos se află la cârmă. Noi suntem doar vâslaşii acestei corăbii, fiecare din noi deopotrivă, nu numai patriarhul, nu numai mitropolitul, nu numai ierarhii, nu numai preotul de parohie sau călugărul, ci toţi împreună suntem vâslaşi. Vâsla este personală şi individuală. Efortul pentru a depăşi greutăţile, efortul pentru a te pocăi, pentru a spori viaţa duhovnicească este personal şi trebuie să fie personal şi individual, dar împreună cu Mântuitorul şi unii cu alţii. Bucuria mântuirii este obştească. Intrarea în bucuria Domnului este obştească. La sfârşitul veacurilor Domnul ne va chema pe toţi spunând: „Veniţi binecuvântaţii Părintelui Meu".

Având această convingere, iubiţi fraţi şi surori în Domnul Hristos, să ne bucurăm de prezenţa Sanctităţii Sale Patriarhul Bartolomeos I, un mare ierarh al Ortodoxiei, tânăr ca vârstă, dar înţelept şi plin de răspundere.

Noi Bisericile Ortodoxe totdeauna vom fi împreună, vom aduce mărturie lumii, Europei, creştinătăţii că Ortodoxia păstrează neştirbită legătura de credinţă, că Ortodoxia nu vine în lume triumfalist ci vine cu martiri, vine cu suferinţe, vine cu smerenie, vine cu pocăinţă. Pentru toate acestea Mântuitorul ne va răsplăti. Să ne ajute bunul Dumnezeu, să ne ajute Maica Domnului pe care mâine o vom slăvi împreună cu sufletele sfinţilor Brâncoveni ca şi noi la rândul nostru să mărturisim credinţa cea adevărată, să păstrăm Ortodoxia, în ciuda multor ispite şi încercări care ne asaltează din toate părţile.

Dumneavoastră fiilor duhovniceşti, vrednici preoţi ai Transilvaniei, care ne-aţi arătat în aceşti ani pildă de statornicie, de credinţă şi de iubire faţă de toţi, vă împărtăşesc iubirea mea părintească şi vă fac urarea să vă înmulţească bunul Dumnezeu bucuriile şi să vă dea tărie să puteţi sluji cu aceeaşi dăruire Biserica şi neamul.

Bine v-am găsit sănătoşi!

CUVÂNTUL S. SALE BARTOLOMEOS I AL CONSTANTINOPOLULUI

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Î. P. S. Mitropolit,
Domnilor reprezentanţi ai autorităţii locale,
Iubiţi şi luminaţi fii credincioşi ai acestei Mitropolii.

Laudă multă şi doxologie aducem Domnului Celui ce ne-a învrednicit, în cadrul vizitei noastre patriarhale oficiale efectuate în Sfânta Biserică a României şi la Dv. acasă, să aducem cu noi binecuvântarea şi îmbrăţişarea dragostei Sfintei şi Marii Biserici a lui Hristos.

Aflându-ne lângă Dv. ne simţim ca la noi acasă şi aceasta nu numai pentru faptul că această măreaţă şi venerabilă catedrală Mitropolitană a Sfintei Treimi imită, în forma ei, Biserica Sf. Sofii, această veche slavă a Constantinopolului şi a întregului neam al ortodocşilor, cum a observat şi Î. P. S., dar, mai ales, pentru că avem comune credinţa, spiritualitatea, cunoaşterea şi simţirea ca fraţi adevăraţi, din aceeaşi mamă şi cu acelaşi suflet.

Ştim că istoria Ortodoxiei în binecuvântata Transilvanie a fost o istorie plină de jertfe. Începând chiar cu sec. al XI-lea şi după aceea binecredinciosul popor al lui Dumnezeu a fost greu încercat de acţiunea prozelitistă şi violentă a Occidentului. Sângele sacru de martir a înroşit altarele Bisericii Ortodoxe cu deosebire în sec. al XVI-lea şi al XVII-lea când au fost martirizaţi pentru credinţa lor, şi cei doi mari ierarhi mărturisitori: Ilie Iorest şi Sava Brancovici, luptători neînfricaţi împotriva prozelitismului celor de altă credinţă, care şi-au pus în pericol viaţa pentru păstoriţii lor, ca păstori buni ce au fost, făcându-se adevăraţi următori ai Arhipăstorului Hristos. Iar numele cuvioşilor martiri Visarion şi Sofronie şi al Sfântului Mucenic Oprea, constituie slava şi cinstea veşnică pentru Biserica acestor ţinuturi.

Aceste rădăcini ale martirilor au făcut să crească un copac mare, umbros şi roditor, cel al credinţei şi al evlaviei. Tăria credinţei şi evlavia vie a generosului popor al Transilvaniei sunt cunoscute în toată lumea. Îndrumat de vrednici ierarhi, păşind pe urmele paşilor sfinţilor Ilie Iorest şi Sava Brancovici, acest popor ţine cu străşnicie sfintele tradiţii ale Ortodoxiei, iubeşte nespus predicarea cuvântului lui Dumnezeu şi cântarea sfântă, cultivă cu zel dragostea şi toate celelalte virtuţi evanghelice, înconjoară cu deosebit respect şi evlavie pe preoţii Bisericii.

În istoria bisericească a acestor locuri, un popas de o deosebită însemnătate l-a constituit, în secolul trecut, prezenţa în scaunul mitropolitan al Ardealului a mult luminatului mitropolit Andrei Şaguna, pomenit deja de arhipăstorul Dv. Înfiinţarea în timpul păstoririi sale a numeroase şcoli bisericeşti, ridicarea multor biserici, înfiinţarea unei foarte însemnate tipografii bisericeşti şi în fine reorganizarea Seminarului Teologic şi Pedagogic din Sibiu, înfiinţat la 1786 şi care este prima formă a foarte cunoscutei Facultăţi de Teologie de astăzi, au contribuit într-o mare măsură la întărirea evlaviei poporului din întreaga Românie şi la întărirea conştiinţei sale ortodoxe. În felul acesta când s-a lăsat groaznica noapte a ateismului roşu, poporul binecredincios a putut să-şi păstreze nestinsă flacăra credinţei, spre lauda lui şi a vrednicilor săi păstori, între care astăzi se numără Î. P. S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, iubit frate în Hristos şi împreună slujitor al nostru. Cunoaştem foarte bine eforturile sale neobosite pentru educarea şi pentru procesul duhovnicesc al păstoriţilor săi şi mai ales eforturile pentru progresul teologiei, cărora le acordăm cuvenita apreciere.

Mulţumim din adâncul sufletului pentru strălucita primire pe care ne-aţi rezervat-o. Mulţumim Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist şi Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Antonie pentru cuvintele generoase şi Dv. tuturor pentru toate manifestările pe care ni le-aţi rezervat şi care arată respectul şi dragostea Dv. atât faţă de mine personal cât şi faţă de Sfânta Biserică a Scaunului Ecumenic, apostolic şi patriarhal al cărui cârmuitor am fost rânduit de Dumnezeu să fiu eu.

Vă asigurăm că vă vom avea întotdeauna în rugăciunile noastre cu dragoste fierbinte şi vă transmitem tuturor, alesului cler, şi poporului binecredincios, binecuvântare părintească, cerând pentru toţi ajutorul şi acoperământul Prea Curatei Stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria al cărui Praznic al Adormirii îl sărbătorim mâine.

Harul Domnului cu voi cu toţi, AMIN.

Duminică, 15 august, ziua praznicului „Adormirea Maicii Domnului" cei doi Patriarhi, împreună cu ceilalţi ierarhi şi clerici prezenţi, au oficiat slujba de sfinţire a noii biserici din incinta zidită din temelie de către Î. P. S. Mitropolit Antonie. S-a citit Hrisovul care a fost îngropat în piciorul Sf. mese.

După sfinţirea noii biserici cu hramul „Sf. martiri Brâncoveni" a fost oficiată Sf. Liturghie arhierească pe un podium special amenajat în

faţa Mănăstrii la care a participat o imensă mulţime de credincioşi din Ţara Făgăraşului, Braşov, Sibiu şi din întreaga ţară.

Î. P. S. Mitropolit Antonie a adresat un cuvânt de bun venit celor doi Patriarhi, oferindu-le apoi câte o icoană pe sticlă a Maicii Domnului şi a sfinţilor martiri Brâncoveni.

Au rostit de asemenea cuvântări P. F. Patriarh Teoctist al României şi S. Sa Bartolomeos I, Patriarhul Constantinopolului.

Predica zilei a fost ţinută de către Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei.

La ceremonia de sfinţire au luat parte ca invitaţi reprezentanţi ai Preşedinţiei, ai Guvernului, senatori, deputaţi, autorităţi civile şi militare, oameni de cultură ş.a.

HRISOV

CE S-A CITIT CU PRILEJUL SFINŢIRII MÂNĂSTIRII „BRÂNCOVEANU" ŞI S-A ÎNGROPAT ÎN PICIORUL SFINTEI MESE A ALTARULUI BISERICII CU HRAMUL „SFINŢII MARTIRI BRÂNCOVENI", ÎN ZIUA DE 15 AUGUST 1993

În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. AMIN.

Nu departe de cetatea lui Negru Vodă-Descălecătorul, în această gură de rai, sub „Fereastra mare" a Munţilor Făgăraş, poartă de trecere spre fraţii de dincolo de munţi, şi în apropierea palatului său de la Sâmbăta de Sus, în anul Domnului 1696 Constantin Vodă Brâncoveanu a ridicat *„cu toată cheltuiala Măriei Sale"*, cum glăsuieşte inscripţia ce se păstrează până astăzi, Sfânta Mănăstire, pe locul unde cu patruzeci de ani înainte unchiul său, Vornicul Preda Brâncoveanu, construise o bisericuţă de lemn.

Binecredinciosul Voievod, trecut în rândul sfinţilor în anul 1992 împreună cu cei patru coconi ai săi: Constantin, Ştefan, Radu, Matei şi sfetnicul Ianache, a aşezat la ctitoria sa de la Sâmbăta de Sus obşte călugărească, înzestrând-o cu toate cele necesare luminării şi întăririi în dreapta credinţă a românilor transilvăneni, apăsaţi şi primejduiţi în multe chipuri. A înfiinţat aici o şcoală de „grămătici", şcoală de zugravi, învăţând călugării şi alte îndeletniciri, atât de trebuincioase ridicării neamului nostru.

Mânăstirii însă, bisericii şi chiliilor care o înconjurau, aşa cum le-a ridicat Sf. Voievod Constantin Brâncoveanu, nu le-a fost dat să vieţuiască nici un secol, căci în anul 1785 tunurile generalului catolic Preiss au dărâmat această ctitorie voievodală. Chiliile au fost dărâmate până în temelii, iar biserica, având zidurile groase, a fost decapitată de vârful turlei,

aşa cum va fi decapitat şi ctitorul ei de către turci, la Constantinopol, în 1714, într-o zi de sărbătoare ca aceasta, la 15 august, când Doamna sa Marica îşi serba ziua numelui.

Deşi rănite şi moarte, zidurile bisericii şi o parte din pictura originală au învins intemperiile vremii timp de peste 150 de ani când, între anii 1926—936, *„cu jertfa de bunăvoie a întregului popor român"*, mitropolitul de pioasă amintire Nicolae Bălan a restaurat biserica voievodală, aducând aici vieţuitori cu înaltă formaţie teologică şi cu multă râvnă spre cele ale lui Dumnezeu, reînviind astfel viaţa mânăstirească de altă dată, cu viaţă duhovnicească aleasă, cu şcoală de pictură pe sticlă, cu buni predicatori şi mari duhovnici.

În anul 1982 în scaunul de Arhiepiscop al Sibiului şi Mitropolit al Transilvaniei, Crişanei şi Maramureşului a fost ales şi instalat Î. P. S. Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ care, după o seamă de lucrări înnoitoare săvârşite în eparhie şi la Centrul eparhial din Sibiu, a avut şi gândul, îndrăzneţ, ţinând seama de contextul materialist-ateu al vremii, de a reface din temelie incinta Mânăstirii „Brâncoveanu" de la Sâmbăta de Sus.

Gândul a devenit repede fapt. Nu exista însă nici un punct de plecare. S-a apelat astfel la unii dintre cei mai buni specialişti în arta brâncovenească. Arhitectul Nicolae Diaconu a fost numit de Î. P. S. Sa Mitroplit Antonie şef de proiect, iar partea de rezistenţă a fost încredinţată inginerului Emilian Tiţaru. S-a beneficiat şi de ştiinţa multor altor specialişti, printre care prof. Vasile Drăguţ, prof. Răzvan Theodorescu, arhitect Mircea Mihai şi alţii.

S-au făcut planurile şi, în anul Domnului 1984, au început lucrările, urmărite şi supravegheate pas cu pas de către Î. P. S. Mitropolit Antonie, ajutat îndeaproape de P. Cuv. Arhim. Veniamin Tohăneanu, stareţul Sf. Mânăstiri, iar de la Centrul eparhial de P. Cuv. Arhim. Dionisie Dan, dl. Ing. Octavian Pătroiu şi P. C. Arhid. Consilier Ezechil Oancea şi de Dl. Contabil şef Paul Eneotescu. Lucrările de construcţii au fost conduse de d. ingineri I. Sinu, N. Bidilică şi C. Băditoiu.

S-a lucrat intens. S-a depus o muncă uneori peste puterile fireşti, adesea aflându-se pe şantier sute de oameni pentru ca mânăstirea să se ridice cât mai repede, spre a nu fi oprită construcţia de către conducătorii atei ai statului din vremea aceea, care nu-şi dăduseră aprobarea pentru un Aşezământ de asemenea dimensiuni şi cu destinaţie de Mânăstire. Voia lui Dumnezeu şi Duhul Sf. Constantin Brâncoveanu au vegheat însă ca totul să se termine cu bine.

Până la Revoluţia română din decembrie 1989, cheltuielile au fost suportate numai de către Centrul eparhial Sibiu, cu contribuţii ale ierarhului şi ale unor preoţi şi credincioşi din Arhiepiscopia Sibiului, iar după Revoluţia română, lucrările au continuat din resursele Mânăstirii, din ajutoare acordate prin Secretariatul pentru Culte, din contribuţii ale credincioşilor şi din substanţiale donaţii aduse de Î. P. S. Mitropolit Antonie de la donatori de peste hotare.

La această colectare de contribuţii s-a făcut simţit ajutorul D-lui

N. Stoicescu, ambasador, fost ministru al Cultelor, al P. C. Arhid. Prof. Constantin Voicu, al P. C. Pr. Ion Bria şi al altora, la cererea Î. P. S. Antonie.

Mânăstirea numără cu recunoştinţă printre ctitori şi donatori pe S. S. Patriarhul ecumenic BARTOLOMEOS I-ul şi pe P. F. Sa Patriarhul TEOCTIST I-ul al României. Alţi donatori, persoane şi instituţii, au fost trecuţi în Cartea de Aur a Mânăstirii şi pe plăci speciale spre pomenire.

Mai întâi s-au făcut reparaţii capitale şi s-a restaurat pictura de la vechea biserică brâncovenească. Împrejurul ei s-a ridicat apoi din temelii incinta în stil brâncovenesc, în formă de patrulater, potrivit tradiţiei ortodoxe româneşti, compusă din două corpuri masive de clădiri cu două nivele, unul spre nord şi altul spre sud, unite prin două pergole, la est şi la vest. Patru foişoare sculptate în piatră împodobesc incinta în exterior şi în interior.

Corpul de clădiri de la nord cuprinde, între altele, la parter stăreţia, chilii pentru călugări etc. iar la etaj turnul clopotniţă şi o nouă, monumentală şi spaţioasă biserică, de care mânăstirea avea atâta nevoie. Biserica poartă hramul „Sfinţilor Martiri Brâncoveni" şi în cel mai scurt timp urmează a fi pictată şi înzestrată cu catapeteasmă şi strâni de stejar sculptat.

Corpul de clădiri de la sud cuprinde, între altele, la parter o trapeză încăpătoare, bucătărie şi chilii, iar la etaj, Casa domnească brâncovenească are alături o mare bibliotecă şi arhondaric, toate aceste spaţii mărturisind intenţia de a face din Mânăstirea „Brâncoveanu" un centru de spiritualitate ortodoxă şi de cultură românească.

Sfinţirea bisericii noi şi a întregii mânăstiri zidite din nou a avut loc astăzi *Duminică, 15 august 1993,* la sărbătoarea „Adormirea Maicii Domnului", şi a fost săvârşită de către Sanctitatea Sa BARTOLOMEOS I, Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, Patriarh Ecumenic, însoţit de cinci înalţi ierarhi, de preoţi şi diaconi ai Tronului ecumenic, alături de Prea Fericitul Părinte TEOCTIST I, Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei şi Patriarh al României, de Î. P. S. Mitropolit Antonie al Transilvaniei, Crişanei şi Maramureşului, de Î. P. S. Mitropolit Daniel al Moldovei şi Bucovinei, Î. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, înconjuraţi de un mare sobor de ierarhi, preoţi şi diaconi.

Au fost de faţă oficialităţi guvernamentale din Bucureşti şi din Transilvania, şi o foarte mare mulţime de preoţi şi credincioşi, veniţi din toate colţurile ţării şi de peste hotare.

Bunul nostru Părinte ceresc să răsplătească cu darurile Sale cele bogate tuturor celor ce au ostenit sau au contribuit într-un fel sau altul la construirea, împodobirea şi înfrumuseţarea acestei mânăstiri, prin care este cinstită grăitoarea jertfă a Brâncovenilor.

Şi acum, Dătătorule de viaţă trimite darul Prea Sfântului Tău Duh peste Mânăstirea aceasta. Binecuvintează pe vieţuitorii ei de astăzi şi din viitor, şi pe toţi cei care cu gând bun o vor cerceta, dăruindu-le mântuire, întru toate cele ziditoare bună sporire, şi îi păzeşte întru dragostea

cea către Tine şi către semeni, către dreptmăritoarea noastră Biserică Ortodoxă şi către pământul sfânt al Ţării noastre, acum şi pururea şi în vecii vecilor. AMIN.

BARTOLOMEOS I
Arhiepiscop al Constantinopolului
PATRIARH ECUMENIC

† APOSTOLOS
Mitropolit al Miletului

† GRIGORIOS
Mitropolit al Tiatirei şi M. Britanii

† GHERMANOS
Mitropolit al Theodoropolei

† MELITON
Mitropolit al Philadelphiei

† KIRIL
Mitropolit al Seleuciei

P. Cv. MELETIOS SAKKULIDES
Mare Iconom

P. Cv. CHRISTOTOMOS KALAITZIS
Arhidiacon

P. Cv. GEORGOS MARINIS
Diacon

P. Cv. SINGHLITIKIA
Maică Stareţă a Sf. M-ri Irina — Creta

Dl. MANOLIS GIANNITOPOULOS,
Marele arhondar

Dl. MICHALIS BITZIS,
Aghiotant

TEOCTIST I
Arhiepiscop al Bucureştilor,
Mitropolit al Munteniei şi Dobrogei
PATRIARH AL ROMÂNIEI

† ANTONIE
Mitropolit al Transilvaniei

† DANIEL
Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei

† NESTOR
Mitropolit al Olteniei

† PETRU, Episcop,
Locţiitor de Mitropolit al Basarabiei

† EPIFANIE,
Episcop al Buzăului

† GHERASIM,
Episcop al Râmnicului

† CALINIC,
Episcop al Argeşului

† IOAN,
Episcop al Oradiei

† NIFON PLOIEŞTEANUL
Episcop-vicar patriarhal

† SERAFIM,
Episcop-vicar,
Arhiepiscopia Sibiului

† CASIAN,
Arhiereu-vicar, Galaţi

CUVÂNT LA SFINȚIREA MÂNĂSTIRII „BRÂNCOVEANU" SÂMBĂTA DE SUS, 15 AUGUST 1993

Bine este cuvântat Dumnezeu, Tatăl-Fiul și Sfântul Duh!

Bine este cuvântată Născătoarea de Dumnezeu, a cărei Adormire o prăznuim astăzi!

Bine este cuvântat Sfântul martir Voievod Constantin Brâncoveanu, ctitorul acestei sfinte Mânăstiri, voievod care, împreună cu fiii săi, Constantin, Matei, Radu și Ștefan și ginerele său Ianache Văcărescu, au suferit tăierea capului într-o zi ca aceasta, 15 august a anului 1714, pentru că nu s-au lepădat de credința lor ortodoxă.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu rugăciunile Maicii Domnului și a marelui ctitor, s-a început refacerea din temelie a acestei Mănăstiri chiar în anul în care se împlineau 200 de ani de la dărâmarea ei, adică în anul 1985.

Constantin Brâncoveanu, om de mare cultură, evlavios și iubitor de neam a zidit Mânăstirea aici în Transilvania pe culmea dintre sec. XVII și XVIII în momente în care și neamul românesc de aici și credința lui ortodoxă erau sub amenințări cumplite.

Veacul al XVII-lea a însemnat încercarea de calvinizare a transilvănenilor, din partea principilor calvini. La sfârșitul secolului s-au instalat în Transilvania Habsburgii catolici. Ziceau că vor să ne scape din mâinile calvinilor, dar nu ca să ne redea libertatea credinței noastre ortodoxe, ci să ne treacă sub o altă înstrăinare, să ne facă pe toți catolici.

Mulți martiri a dat Transilvania atunci, și în rezistența față de calvinism, și în rezistența față de catolicism.

De dincolo de munți, din Țara Românească a venit atunci ajutorul lui Constantin Brâncoveanu, pe care balada îl cântă până astăzi:

Brâncoveanu Constantin
Boier vechi
Și domn creștin!

La intervenția lui a fost eliberat din închisoare sf. mitropolit Sava Brancovici, chinuit de calvini, și tot el, Constantin Brâncoveanu, a dat moșii mitropolitului Atanasie Anghel ca să nu se lase ispitit de darurile materiale ale catolicilor. Din păcate s-a lăsat și, urmele lăsate de el în istorie, mai tulbură și azi liniștea bunului și credinciosului popor român din Transilvania.

Atunci a zidit Constantin Brâncoveanu Mânăstirea aceasta, ca să fie mărturia ortodoxă, loc de rugăciune, cerere către Dumnezeu de apărare a credinței.

Transilvania a rezistat și asalturilor calvine și celor catolice. Habsburgii, prin generalul de tristă amintire Bukow, au trecut atunci la un asalt cu tunurile. Acest general a dărâmat 150 de mânăstiri. Ultima mânăstire dărâmată însă de un alt general catolic, tot atât de zelos, Preiss, a fost chiar această Mânăstire a lui Brâncoveanu, în anul 1785.

Era ultima cetate de rezistență ortodoxă. Toți călugării și călugărițele celor 150 de mânăstiri dărâmate — adică toate câte existau în Transilvania — n-au acceptat trecerea la catolicism.

Sanctitatea Voastră,

În anul 1517 a venit la sfințirea Mânăstirii Curtea de Argeș, zidită de Neagoe Basarab, patriarhul ecumenic al Constantinopolului Teolipt. După 475 de ani veniți Sanctitatea Voastră în fruntea unei importante delegații a Tronului ecumenic pentru ca, împreună cu P. F. Patriarh Teoctist, să sfințiți această Mânăstire voievodală pe care, în afară de bisericuța din incintă care a fost restaurată de predecesorul nostru, marele Mitropolit Nicolae Bălan, noi am restaurat-o din temelie, pe iarbă, zidindu-i chilii, trapeză și un paraclis închinat „Sfinților Martiri Brâncoveni", paraclis pe care l-ați sfințit astăzi, sfințind și construcțiile noi ale Mânăstirii.

Vă mulțumim din inimă.

E o lucrare a Providenței divine. Am rezidit această Mânăstire în vremuri grele, fără aprobarea de a rezidi mânăstire, cu riscuri și cu mare teamă. A fost o lucrare de curaj și îndrăzneală a inițiatorului, a arhitecților, a consultanților artistici, a inginerilor, a călugărilor și a tuturor constructorilor, în cea mai mare parte prezenți astăzi aici și scriși sub bolta de intrare, tot așa cum sunt scrise și numele celor care ne-au ajutat după revoluție. Printre aceștia vă numărați și S. Voastră și P. F. Patriarh Teoctist și mulți alții.

Numele lor e scris sub bolta de intrare și în ceruri.

Până la revoluția din 1989 nu am primit nici un ban de nicăieri. Totul s-a făcut dintr-o bine organizată economie a eparhiei Sibiului cu preoții și credincioșii ei.

Zidirea aceasta nouă pe care ați sfințit-o astăzi împreună cu P. F. Patriarh Teoctist, vorbește de la sine, așa că nu voi mai spune eu nimic despre ea. Ar fi deajuns de spus doar atât: că tot ce vedeți acum aici, acum câțiva ani (1985), nu exista.

Și voi mai adăuga:

Mânăstirea Brâncoveanu redevine stâlp, mărturie și candelă aprinsă care să lumineze Ortodoxia din Transilvania în continuare, cu aceeași putere ca și în vremea Brâncoveanului.

Ortodoxia a fost aici păstrătoarea limbii române, a credinței strămoșilor, și a ființei neamului nostru.

Vrem să trăim în pace cu toți, în dragoste, în respect reciproc, fără ură și fără să ne mai temem unii de alții.

Transilvania Ortodoxă vă spune *Bine ați venit* și, prin mine, vă mulțumește S. Vostre și P. F. Patriarh Teoctist pentru binecuvântarea și sfințirea acestei zile istorice și a acestei Mânăstiri.

Mulțumim tuturor participanților, reprezentanților statului de la București și din Transilvania.

Mulțumim P. C. Preoți prezenți și Dv. iubiților credincioși, și celor de peste hotare.

Tuturor să vă numere Dumnezeu și Maica Domnului și Sfântul Constantin Brâncoveanu și fiii săi, pașii care v-au adus astăzi aici, și să vă ierte păcatele.

Şi acum vă rog să îngăduiţi ca P. C. decan al Facultăţii de Teologie Prof. Dr. Mircea Păcurariu să dea citire *Hrisovului* tradiţional care a fost îngropat în piciorul Sfintei Mese din altarul nou sfinţit astăzi.

Lui Dumnezeu să-i mulţumim pentru toate.

† ANTONIE
Mitropolitul Transilvaniei

CRÂMPEIE DIN CUVÂNTAREA P. F. PĂRINTE TEOCTIST, PATRIARHUL ROMÂNIEI, ROSTITĂ CU PRILEJUL SFINŢIRII MÂNĂSTIRII „BRÂNCOVEANU"

PELERIN LA MÂNĂSTIREA SÂMBĂTA DE SUS

Am venit la Mânăstirea Sâmbăta ca un pelerin, cu aceeaşi evlavie şi cu aceeaşi dragoste dintotdeauna, conducându-l pe Sanctitatea Sa ca pe un frate şi Părinte al Bisericii Constantinopolului, pe acest drum cunoscut de mine cu decenii înainte. Nu văzusem încă lucrările acestea atât de frumoase, lucrări descrise în hrisovul care va dăinui peste veacuri. Ceea ce vedem în mânăstirea aceasta este darul lui Dumnezeu! La zămislirea acestei frumuseţi au contribuit nenumăraţi meşteri, asemeni acelor meşteri pe care-i căutau voievozii noştri şi care ne-au lăsat înscrise în piatră vrednicia, credinţa şi evlavia neamului românesc. Ca şi la Mânăstirea Putna, când l-am canonizat pe Sfântul Ştefan cel Mare, se întâmplă şi astăzi, aici, un lucru minunat: totul pare nou — munţii, brazii, mânăstirea şi credincioşii veniţi în număr atât de mare. Totul este nou, totul se pregăteşte să primească şi primeşte pe Împăratul cerului şi al pământului. În anii de până acum am lucrat mereu, fără să ştim că pregăteam momentul descoperirii dumnezeieşti, clipele taborice ca cele de azi. Toate marile descoperiri dumnezeieşti s-au săvârşit pe munte: pe Muntele Tabor, pe Muntele Sinai, pe Muntele Nebo, iar astăzi revelaţia se petrece pe munţii neamului nostru.

Suntem Biserici Ortodoxe şi mulţi ne-au bârfit că nu putem păstra unitatea de credinţă, având Biserici naţionale. Dar viaţa a dovedit că tăria Bisericii locale, integritatea de credinţă, de învăţătură şi de viaţă face tăria Bisericii întregi. Tăria din Biserica locală înseamnă tăria Ortodoxiei, iar în zilele noastre legăturile nu se exprimă numai prin vizite ca acestea, care valorează foarte mult, ci şi prin conferinţele şi întâlnirile pan-ortodoxe; dar o întâlnire ca aceasta de astăzi, cu mii de credincioşi ortodocşi, înseamnă foarte mult, pentru că reprezintă dimensiunea cea mare a Trupului Lui Hristos, Trup din care facem parte cu toţii.

Aveţi în faţă, Sanctitatea Voastră, clerul Bisericii Ortodoxe Române de la mânăstirile şi bisericile parohiale din Transilvania, un cler încercat, dar apărător până la sacrificiu al credinţei noastre dreptmăritoare. Sunt de faţă credincioşii care au păstrat şi în vremurile dictaturii ateiste, şi păstrează şi acum, valorile eterne ale credinţei, fiind apără-

torii Ortodoxiei în Transilvania. Nu sunt vrednic să mă plec în faţa lor, să le aduc cuvinte de laudă pe măsura sacrificiului pe care l-au făcut şi-l fac credincioşii români. Chiar şi sub dictatură, ei s-au rugat şi au ascultat cuvântul lui Dumnezeu în mânăstirile şi bisericile noastre. Forţa Bisericii sunt aceşti credincioşi, cum de altfel mărturiseau patriarhii apostolici la 1848. Vrednicia credincioşilor, slava lor, ţin Bisericile Mântuitorului Hristos.

Să fiţi, iubiţi fraţi şi surori, curajoşi şi mângâiaţi că sunteţi fiii unui neam de martiri şi voievozi care au dăruit Europei valori izvorâte din sfânta şi dreapta noastră credinţă strămoşească. Nu întâmplător ne aflăm la una din mânăstirile martir, cu ctitori şi călugări martiri, pentru că monahismul, în Ortodoxie, are o dimensiune specială. Când Dumnezeu ne va ajuta ca toate Bisericile locale, Ortodoxia, să aibă un monahism cerut de vremurile atât de crâncene în căutarea adevărului astăzi, noi vom avea curaj să intrăm în Europa cu mai multă îndreptăţire, pentru că vom intra cu cultura noastră, cu dimensiunea noastră spirituală înscrisă în cea a popoarelor chemate de Dumnezeu să-şi aducă slava lor.

În numele acestor credincioşi minunaţi, care ne-au întâmpinat cu atâta dragoste, rugăm pe Dumnezeu să Vă dea puterea să ne împărtăşiţi şi nouă, celorlalte Biserici, din grijile şi din amărăciunile pe care în mod firesc le aduce slujirea lui Hristos, ca şi noi, la rândul nostru, să Vă împărtăşim multele dureri, necazuri şi piedici pe care le întâmpinăm în slujirea creştină. Am găsit şi în trecut, nădăjduim că şi în viitor vom afla înţelegerea şi dragostea de care Ortodoxia are astăzi atâta nevoie.

DIN CUVÂNTUL DUHOVNICESC AL SANCTITĂŢII SALE BARTOLOMEOS I AL CONSTANTINOPOLULUI

Unitatea Ortodoxiei este unitate a dragostei în egalitate, după cuvintele Domnului: „În aceasta vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste între voi" (Ioan 13, 15). Această unitate are însă nevoie de un centru pentru coordonarea conlucrării Bisericilor Ortodoxe.

De aceea, sfânta noastră Ortodoxie din lumea întreagă a avut întotdeauna şi are un centru de unitate. Nu a avut însă şi nici nu are un centru de autoritate, aşa cum este Roma pentru Occident. Acolo unitatea reclamă autoritatea unei singure persoane, centrul de unitate a devenit centrul autorităţii unei singure persoane. De aceea se socotesc a fi uniţi cei care se supun autorităţii acestei unice persoane a episcopului Romei.

Recunoştinţă publică a Tronului Apostolic şi Ecumenic al Constantinopolului, faţă de toţi domnitorii Ţării Româneşti şi ai Moldovei, faţă de poporul ortodox român, în general.

Simţim nevoia să exprimăm recunoştinţa noastră faţă de ctitorul acestei mânăstiri, Constantin Brâncoveanu, binefăcător şi al multor biserici şi mânăstiri din întreg Răsăritul Ortodox.

Cu acest prilej, participând astăzi la sfinţirea unei mari mănăstiri româneşti, facem publică recunoştinţa Tronului nostru Apostolic şi Ecumenic faţă de toţi domnitorii Ţării Româneşti şi ai Moldovei, care în repetate rânduri s-au arătat generoşi binefăcători ai sfintelor noastre mănăstiri ajunse în trecut la gradul cel din urmă al sărăciei şi distrugerii. Ne referim în mod special la mânăstirile din Sfântul Munte, care se află sub directa noastră grijă episcopală.

Aducând deci, în această slăvită mănăstire românească îmbrăţişarea de pace a mânăstirilor aghiorite, fericim şi suntem recunoscători marilor binefăcători ai acestora, domnitori români: Ştefan cel Mare, al Moldovei, pentru Mânăstirile Vatoped, Zografu, Sfântul Pavel şi Grigoriu, Neagoe Basarab al Ţării Româneşti, pentru Mânăstirea Dionisiu, Bogdan al Moldovei, pentru Protaton, Petru Rareş al Moldovei, pentru Dionisiu şi Caracalu, Alexandru Lăpuşneanu al Moldovei, pentru Dohiariu, Xiropotamu şi Grigoriu, Roxana Lăpuşneanu, pentru Dionisiu şi Caracalu şi tuturor celorlalţi ale căror nume sunt pomenite cu recunoştinţă de mânăstirile care au beneficiat de ajutorul lor.

În general, poporul ortodox român se poate mândri în Domnul Hristos deoarece în timpuri de mare sărăcie pentru Patriarhiile ortodoxe ale Răsăritului, binecredincoşii şi slăviţii domnitori ai Ţării Româneşti şi Moldovei au fost stâlpi şi sprijinitori nu numai mânăstirilor şi bisericilor, ci chiar şi scaunelor patriarhale. De aceea, Patriarhia Ecumenică, Biserica mamă, recunoscătoare faţă de fiii săi buni, a dat acelor generoşi voievozi cea mai înaltă cinste. În locul unde altădată se afla tronul patriarhal, în timpurile de care vorbim, se aflau tronurile domnitorilor Ţării Româneşti şi ai Moldovei.

MEDITAŢIE LA SFINŢIREA CTITORIEI BRÂNCOVENILOR DE LA SÂMBĂTA DE SUS (15 august 1993)

„Doamne, Doamne, mult zic, Doamne!
Dumnezău pare că doarme,
Cu capul pe-o mănăstire
Şi de nime' n-are ştire...".

Dacă n-ar durea această metaforă pentru amara ei actualitate, ne-ar copleşi desigur prin geniala forţă de sugestie.

Dacă am gândi numai că „aşa-i place lui Dumnezeu să se odihnească", ne-am putea mândri, noi, românii, că ţara noastră — toată! — e un loc bun de sfânt repaos pentru Creator, căruia îi este, probabil, destul de greu să aleagă între Voroneţ şi Tismana, între Putna şi Rohia, între Moldoviţa şi Râmeţi, ori Dintr-un-lemn... Astfel, legănat cosmic, în dangăt de clopote, Dumnezeu „se reface" după efortul Creaţiunii, nu într-un cer vag — prin necuprinderea mentală —, nu într-un Eden legendar ori simbolic, ci la noi, la români.

Dar metafora doare prin însăşi concluzia conţinută în cel de-al doilea vers: „Dumnezeu pare că doarme“, un somn al uitării de toate, de însuşi „lucrul mâinilor Sale“. O uitare voită, profundă, ca o plecare-de-tot! Iar sub somnul Lui, noi, oamenii am rămas singuri, neputincioşi în lupta cu stihiile, sau cu dezlănţuirea unui „Rău la puterea infinit“, eliberat fără control din propria noastră alcătuire care, virtual, îl conţine, după cum conţine şi un „Bine la puterea infinit“. De ce nu scapă controlului cuantic tocmai acest Bine şi să inunde viaţa, lumea, până la saţietate, este o întrebare la care se poate medita îndelung, dar fără şansa prea mare a unui răspuns.

Şi totuşi, într-o zi, Dumnezeu s-a trezit aici, la noi, la români. L-a trezit toaca de vecernie şi de priveghere, L-au trezit stihurile Prohodului Adormirii Maicii Domnului, cântate în foişor, sub umbrarul de fagi, în incinta Mănăstirii Brâncoveanu, de la Sâmbăta de Sus. Popor mult, necăjit dar plin de evlavie şi credinţă, sobor de preoţi şi monahi, adunaţi ca-ntotdeauna la hramul acestui stâlp de ortodoxie din Transilvania, au fost învredniciţi să trăiască şi, poate, să înţeleagă, minunea trezirii lui Dumnezeu din somnul uitării, tocmai la Praznicul Adormirii Maicii Domnului, din 15 august 1993.

„Pentru orice lucru este o clipă prielnică şi vreme pentru orice îndeletnicire de sub cer (...), vreme este să te naşti şi vreme să mori; (...), *vreme este să dărâmi* şi *vreme să zideşti*“, spune Eclesiastul.

Ctitorie a marelui voievod Constantin Brâncoveanu, dăruită de acesta fraţilor de-un neam şi o credinţă din Transilvania, mănăstirea de la Sâmbăta de Sus, de la poalele Făgăraşilor, a cunoscut „vremea“ ei de zidire voievodală, dar şi „vreme“ de dărâmare duşmănoasă, după cum însuşi neamul românesc a cunoscut în mai multe rânduri, „vreme“ de naştere şi de moarte.

În ultimul timp, din ctitoria Brâncoveanului mai rămăsese bisericuţa, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, ocrotită (de fapt dărâmată cu tunul şi rezidită de mai multe ori) tocmai de simbolica legătură între acest mare praznic creştin şi chiar ziua în care ctitorul de ţară şi de cultură românească plătea cu viaţa lui şi a celor patru coconi nevârstnici tăria de a nu-şi trăda credinţa.

Canonizaţi de către Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, voievodul şi pruncii săi au luat chip de sfinţi, într-o reprezentare iconografică de cea mai frumoasă tradiţie bizantină, îmbogăţită totodată prin inefabila amprentă de spiritualitate românească. Şi astfel, gătiţi de sărbătoare, sub irizări de culoare şi foiţă de aur, au fost şi ei prezenţi la marea bucurie a bisericii celei noi, închinată lor, precum şi a noii aşezări monahale înălţată în jurul vechii ctitorii brâncoveneşti. Astfel, cuprinsă într-un patrulater de clădiri monumentale, dar păstrând cel mai autentic stil brâncovenesc, cu foişoare strălucind în horbota florilor de acant, care împodobesc, stâlpii şi balustradele, cu arcadele ca nişte repetate mirări ale ochilor de sfinţi şi de îngeri, micuţa ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, cu pictura recent şi impecabil restaurată, în tonurile şi nuanţele originale — nu le cunoaştem, dar frumuseţea şi armonia cromatică pe

care o vedem acum nu poate fi decât „de atunci!" — pare un giuvaier nepreţuit închis spre păstrare într-un sipet pe măsură.

Rostuit să fie acelaşi centru monahal, cu faimă demult trecută peste fruntariile ţării, noul aşezământ de la Sâmbăta de Sus a fost gândit, conceput şi, iată, desăvârşit, prin strădania şi râvna ziditoare a Î. P. S. Sale Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, deopotrivă şi ca un centru de efervescentă cercetare şi studiu teologic, de fructuoase întâlniri şi dezbateri cu caracter ecumenist, de intensă trăire ortodoxă.

Născut în „vreme" de dărâmări, sub constelaţii atee, visul şi gândul Î. P. S. Antonie Plămădeală a străbătut, până în clipa dumnezeieştii bucurii a împlinirii, apele învolburate ale unui paradox: în vuietul rănind auz şi mai ales suflet, cu care se prăbuşeau în praf, smulse brutal de macarale, turle de biserici, amuţite de clopote, Î. P. S. Antonie „zidea", în nopţi de nesomn, pregătind — filă cu filă — cărţi, care aveau să devină cărămizi la noua ctitorie. Va fi avut, desigur, voia şi ajutorul Maicii Domnului, dar poate că, în liniştea tainică a miezului de noapte, se vor fi aplecat peste umărul său chiar ei, Brâncovenii, cerându-şi biserică nouă. Sub raze de lună plină, vor fi privit prin „fereastra de la Sâmbăta", cum este numită valea dintre munţi care lega Ţara Românească de Transilvania, să afle ce se întâmplă cu zidirea care se înfiripa aici, în mare taină şi sub apăsătoare frică.

Şi iată, minunea s-a petrecut, în vremuri în care miracolul este negat prin imposibila cuprindere cu o minte mărgnită de imediatul concret.

14 august, 1993 — ajun de Praznic al Adormirii Maicii Domnului, hram la Mânăstirea Brâncoveanu. Se aşteaptă oaspeţi de seamă: Sanctitatea Sa Bartolomeu I, Patriarhul Constantinopolului ne vizitează ţara, la invitaţia Prea Fericitului Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Împreună şi înconjuraţi de arhierei, români şi greci, arhimandriţi şi preoţi vor oficia slujba de târnosire a noii ctitorii, întru pomenirea şi cinstirea ctitorului celui dintâi şi a fiilor săi — martiri ai credinţei creştine ortodoxe.

Încărcată de taina bucuriei visului împlinit, seara — răcoroasă dar senină — cu cer spuzit de stele, freamătă de aşteptare. Adunată din toate colţurile ţării, mulţimea sosită pentru hram cântă psalmi şi imne de slavă către Maica Domnului.

La sosirea oaspeţilor, clopotele rup chinga, iar dangătul amplu, reverberat, ia forma munţilor, a văilor, a locurilor de minune din acest colţ de ţară.

Târziu mult după miezul nopţii, cântările Prohodului se sting, se pierd printre crengile fagilor bătrâni din jurul mănăstirii. Apoi, o sfântă linişte coboară peste pâlcurile de pelerini cuibăriţi pe iarbă, la adăpostul copacilor, nemaiîncăpând la arhondărie şi odăile de oaspeţi. Lumina lunii ajută închipuirea să nască privelişti onirice. Iată, albele foişoare ale noii zidiri sunt străbătute de cinci umbre, prelinse sfielnice pe lângă ziduri. Din loc în loc, sub arcade, se opresc să se uimească de frumuseţe. Pătrund lesne prin uşa grea de stejar, ghintuită cu ţinte mari de aramă, în biserica nouă. Paşii nu li se aud, pentru că umbrele calcă uşor, ca o părere. Se opresc şi îngenunche în faţa catapetesmei improvizate cu icoane pe

sticlă. Strădania şi harul protosinghelului Timotei Tohăneanu a perpetuat aici şcoala picturii pe sticlă, de veche tradiţie pe aceste meleaguri transilvane. Apoi, deodată, cele cinci năluci iscă glas, din umbra care le alcătuieşte. Patru sunt glasuri firave, de copii — sau de îngeri. Al cincilea, de bărbat, se străduie să nu le acopere. „Cuvine-se cu adevărat să te fericim, Născătoare de Dumnezeu ...", răsună, la început ca o şoaptă, apoi creşte, preluat de „oalele de rezonanţă" din cele patru colţuri ale încăperii, secret românesc al acusticii din bisericile medievale.

Şi astfel, Brâncovenii — ctitori şi martiri — şi-au luat în primire ctitoria pe care, peste veacuri, neamul românesc le-a închinat-o. Şi-au mai privit o dată chipurile din icoana care-i întruchipează, s-au smerit la vederea aureolelor de sfinţi şi, „mulţămiţi" de toate, luminaţi de Duhul, s-au întors în cer, „în rândurile drepţilor", să privegheze şi să se roage lui Dumnezeu ca ziua Praznicului, ale cărei zori albeau de-acum geana pădurii, să fie dăruită cu pace şi frumuseţe desăvârşită. Şi-a fost după voia lor!

De pe podiumul amenajat special, sub ghirlande împletite din cetină şi flori, protejat de scoarţe româneşti viu colorate, slujba Sfintei Liturghii umple văzduhul de cântări şi mireasmă de smirnă şi tămâie.

Poporul de credincioşi, în costume naţionale, sau „straie nemţeşti", dar de sărbătoare, preoţii în odăjdii, ascultă cu evlavie. Işi fac cu greu cruce, din pricina rândurilor strânse, compacte. De fapt, e un singur trup şi un singur suflet — trupul şi sufletul neamului românesc.

Între locul de slujire şi primul şir de credincioşi stă, îngenunchiat pe iarbă, un călugăr bătrân „ca vremea". Emblematic ca într-o icoană, în straie sărace, decolorate de soare şi ploi, dar curate, cu o tristă goală pe umăr şi un toiag noduros, în care se sprijină, cu barba albă şi pletele rare ieşind de sub potcapul ponosit, bătrânul pare un mag din cărţile cu poveşti. Stă chircit, adunat în sine, cum stau adesea călugării bătrâni, la mănăstiri, în stranele-nguste, cuprinşi ca-ntr-o raclă. Aici însă, cuviosul n-are strană, decât munţii din jur şi de aceea pare şi mai nevolnic, şi mai singur. Redus la esenţă! Aşa a stat toată slujba şi nimeni nu ştie când şi unde a plecat. N-a mai fost! Atât!

Înainte de sfârşitul Sfintei Liturghii, pe neaşteptate, glasul Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist adună, ca o mreajă nevăzută, suflet lângă suflet şi începe să citească rar, zguduitor de simplu, Molitva de dezlegare pentru toate păcatele pe care noi, oamenii le săvârşim. La mijlocul cutremurătoarei enumerări se opreşte şi spune: „rostiţi-vă fiecare numele, cu glas tare ...". Era pentru asumarea de către fiecare suflet, animat în acea clipă de glasul lui, a acelor păcate săvârşite, sau nu încă! A fost un vuiet greu, ca un vânt răscolind o pădure de brad. Câteva mii de nume rostite ca într-o spovedanie colectivă aduceau la suprafaţă adâncul poate numai în acea clipă autoexplorat, cercetat, al fiecăruia dintre noi cei prezenţi acolo. Suma rezultată a fost acea onomatopee, receptată cosmic de tăriile albastre şi care îl va fi trezit, poate, atunci, pe Dumnezeu ... Un suflu unic, scurt, dar adânc, absorbit îndată de verdele încă dens şi viguros al pădurilor.

Nu cred că Sanctitatea Sa Bartolomeu I va fi încercat o astfel de bucurie duhovnicească, o asemenea stare de adâncă trăire harică, în vreo altă țară ortodoxă. Este acesta doar unul din misterele care explică esența trăirii ortodoxiei românești și de aici rolul ei fundamental în salvarea ființei naționale.

Oricum, cred că va duce cu sine Înaltul Părinte icoana ctitorilor-martiri, canonizați de Biserica românească. În felul acesta — cum spunea, inspirat, Î. P. S. Antonie Plămădeală — miracolul s-a desăvârșit: de pe malul scăldat de apele Bosforului, acolo unde Cornul de Aur oglindește palatele sultanilor, sufletele celor cinci Brâncoveni s-au înălțat la cer, desprinse de trupuri prin securea gâdelui. Cei cinci — și cu ei credinciosul sfetnic Ianache — piereau atunci mărturisindu-L pe Hristos Cel răstignit și credința în Învierea Lui — și a noastră, după dreapta Judecată.

În dangăt de clopot, în cântări măritoare de Dumnezeu, ei se întorc acum în același loc, la Constantinopol, dar cu aureole de sfinți. Și nu într-o zi oarecare, ci în Ziua Praznicului Adormirii Maicii Domnului, aceeași în care, cu trei veacuri în urmă, au fost uciși . . .

. . . Mulțimile s-au scurs către casele și satele lor, lăsând în urmă zidurile albe, scăldate blând de Lumina lină a ceasului de vecernie.

În ziua aceasta, la Sâmbăta de Sus, Dumnezeu s-a odihnit „cu capul pe-o mănăstire" nouă. Dar mai ales, s-a odihnit cu capul pe mulțimea aceea îngenunchiată, pe cele câteva mii de nume rostite cu glas tare, printre lacrimi de pocăință.

În ziua aceasta, Doamne, Te-ai odihnit pe umărul neamului românesc drept-credincios. Dar să nu zăbovești mult în somn și-n uitare, Doamne, ca să-l poți auzi când Te strigă:

„Ia aminte spre rugăciunea mea, că m-am smerit foarte.
Izbăvește-mă de cei ce mă prigonesc, că s-au întărit
mai mult decât mine . . ."
(Psalmul 141)

Lidia Popița-Stoicescu

PE URMELE LUI IISUS
(Note de călătorie)

Încă din copilărie și adolescență, pe măsură ce izvoarele evanghelice îmi descopereau noi și noi sfinte amănunte despre petrecerea pe pământ și despre dumnezeieștile fapte și învățături ale Mântuitorului, în mintea mea a început treptat să se înfiripe un vis sau, mai curând, o aspirație. Dar o aspirație care, cu trecerea anilor, devenea comandament, sens al vieții: să pășesc și eu pe urmele pașilor divinului Crucificat. Dumnezeu mi-a ajutat ca în plan mistic să-mi împlinesc această aspirație insuflându-mi chemarea spre taina preoției. În plan real însă, vremurile erau atât de potrivnice încât totul rămânea un vis. Perspectiva de a urma pașii Lui acolo, pe pământul Țării Sfinte era iluzorie. Continua însă să mă stăpânească parcă mai intens, tocmai pentru că îmi era interzisă.

Și iată că „Galileanul" a învins din nou, așa cum învinsese mereu de două mii de ani și cum va învinge până la sfârșitul veacurilor. Ca ceara de fața focului s-au risipit vrăjmașii Lui. În lumina libertății împlinirea tuturor aspirațiilor și viselor a devenit din nou posibilă.

Dar drumul spre Țara Sfântă ar fi fost mai puțin neted fără sprijinul generos al luminatului și distinsului nostru ierarh Î. P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, căruia îi exprim întreaga mea recunoștință. Calde mulțumiri și tuturor celor care au ținut să dea contur mai limpede visului meu, pregătindu-mă spiritual — dar și practic — cu sfaturile și îndemnurile lor. Mi-au rămas, de asemenea, lipiți de suflet toți cei de la Căminul român din Ierusalim, în frunte cu superiorul așezământului P.C. Arhim. Vicențiu Grifoni. Atenția, grija și dragostea cu care au înconjurat pelerinii români — printre care ne-am numărat eu și soția — a fost de cea mai autentică sorginte creștină.

Rog pe bunul Dumnezeu să-i aibă pe toți în sfânta Sa pază și să-i răsplătească după noblețea sufletelor lor.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și mijlocirea Maicii Domnului, după încheierea tuturor formalităților — poate puțin prea complicate — în ziua de 3 aprilie 1993 conduși de copiii noștri Carmen și Dan Rădulescu am ajuns cu bine pe aeroportul Otopeni din București. Seara la orele 21,52 ultramodernul avion „Airbus" al companiei române TAROM a decolat, îndreptându-se spre Tel Aviv. Zborul a fost silențios și agreabil. După două ore și jumătate, curând după miezul nopții, avionul a aterizat pe aeroportul orașului Tel Aviv. Spre plăcuta noastră surpriză, prin grija părintelui Vicențiu aici ne aștepta un micro-

buz confortabil aparţinând aşezământului românesc din Ierusalim condus de fratele David care ne-a întâmpinat cu drag, mărturisindu-ne că a fost trimis să ne ducă la cămin. După mai puţin de o oră am ajuns la poarta căminului, unde deşi eram în plină noapte, am fost primiţi cu multă amabilitate de Maica Teodula, econoama Aşezământului ortodox de la Ierusalim, care cu o bunăvoinţă îndatoritoare ne-a cazat pe toţi foarte bine şi ne-a lăsat să ne odihnim trupurile dar mai ales sufletele încărcate de emoţia întâlnirii cu Ţara Sfântă. Apoi, a doua zi era duminică şi ni se întocmise un program extrem de dens. Trebuie să menţionez aici că însemnările le-am făcut pe zile şi voi păstra în această expunere succintă aceeaşi cronologie. De asemenea că în cele ce urmează mă voi feri de comentarii prea largi, preferând înşiruirea momentelor şi faptelor în desfăşurarea lor de zi cu zi, astfel ca ele înşile să provoace imaginaţia cititorului, adăugându-le propriul său comentariu mental.

Duminică, 4 aprilie 1993

Desigur, primul nostru drum nu putea fi decât la biserică. Am asistat la Sfânta Liturghie transfiguraţi de sentimentul că Dumnezeu este cu noi şi între noi. I-am dat slavă şi mulţumire pentru grija pe care ne-a purtat-o învrednicindu-ne să ajungem cu bine pe pământul sfinţit de El. Un adânc îndemn lăuntric ne-a grăbit apoi paşii spre a ajunge să ne închinăm cât mai curând la Sfântul mormânt al Domnului. Ne însoţeau şi trei măicuţe venite şi ele în pelerinaj de la Mănăstirea Ghighiu de lângă Ploieşti. (Monahiile Mihaela, Irina şi Fanuria).

*

Parcurgem câteva străzi din oraş până să ajungem la Vechiul Ierusalim, o autentică cetate cu ziduri groase de 3 m şi înalte de 10—12 m. Intrăm pe impunătoarea *„Poartă a Damascului"*, una din cele 7 porţi de acces în cetate şi ne găsim pe vestita „Via dolorosa" (Calea îndurerată) sau „Drumul Crucii". Păşim tăcuţi, adânc interiorizaţi cu Iisus în inimi şi cu sufletele copleşite de evlavie. Vizităm pe rând Biserica Sfântului Mormânt, Golgota, Piatra Ungerii, locul unde Maica Domnului a leşinat, Mormântul Domnului, Biserica Învierii, locul în care împărăteasa Elena, mama lui Constantin, a găsit Sfânta Cruce şi am întârziat lângă un butuc pe care se crede că a stat Mântuitorul.

Începând cu „Drumul Crucii" şi trecând prin celelalte locuri şi edificii sacre amintite, pentru mai buna orientare a cititorului sunt necesare câteva amănunte. Aestfel „Drumul" începe de la fosta cetate romană Antonia unde se găsea palatul lui Pilat şi măsoară cca: 1 km până la locul răstignirii Domnului de pe Golgota. Parcursul este împărţit în 14 popasuri corespunzătoare — după tradiţia Bisericii din Ierusalim — unor momente mai semnificative ale dramei Hristice:

1. Curtea palatului lui Pilat unde s-a pronunţat condamnarea la moarte;

2. Locul din faţă unde s-a pus crucea pe umerii Domnului şi s-a pornit spre Golgota;
3. Locul unde a avut loc prima cădere a Sa sub povara crucii;
4. Locul întâlnirii cu Maica Sa;
5. Punctul în care Simon Cirineanul a fost obligat să preia crucea de pe umerii Mântuitorului;
6. Locul în care a ieşit din mulţime Veronica şi I-a şters cu o năframă sângele şi sudoarea de pe faţă (Pe năframă s-a imprimat chipul Domnului);
7. Locul în care Iisus a căzut a doua oară;
8. Locul întâlnirii Domnului cu femeile care plângeau şi se tânguiau de mila Lui (Luca 23, 28—31);
9. Locul unde a căzut a treia oară;
10. Punctul de pe Golgota în care a fost dezbrăcat de hainele Sale;
11. Locul în care Iisus a fost întins pe cruce şi răstignit;
12. Moartea Sa;
13. Coborârea de pe Cruce;
14. Punerea Domnului în mormânt şi Învierea Sa.

Înainte de a porni pe acest „Drum al Crucii" am intrat într-o biserică romano-catolică situată chiar lângă reşedinţa lui Pilat şi numită „Ecce homo". Aici se crede că este locul în care Pilat L-a scos pe Iisus şi L-a arătat mulţimii îmbrăcat în hlamidă roşie, cu mâinile legate şi cu coroană de spini pe cap, prezentându-l cu cuvintele „Ecce homo", adică „Iată omul". Şi mulţimea i-a răspuns: „Ia-L, Ia-L şi răstigneşte-L!" La care Pilat a replicat: „Luaţi-L voi şi-L răstigniţi că eu nu aflu în El nici o vină" (Ioan, 19, 5—6).

Am păşit smeriţi şi îngânduraţi pe acest drum sfinţit de tălpile Lui. Mă întrebam câte dintre tălpile noastre se suprapun peste cele lăsate de ale Lui dar şterse în povara celor două milenii de milioanele de creştini care s-au scurs îndurerate pe aici ca să omagieze dumnezeescul sacrificiu? Noi înaintam doar cu lumânări în mâini, dar am aflat că au fost destui în trecut —şi sunt şi în prezent— care au parcurs acest drum purtând cruci grele pe umeri ca să simtă aievea suferinţa Lui. E un act, o dovadă de fervoare creştină, dar şi o exagerare. În nemărginita Sa bunătate şi iubire de oameni Iisus nu doreşte ca suferinţa Lui să fie preluată şi repetată de alţii fie ei muritori de rând. Dimpotrivă, El a suferit ca să înlăture suferinţa dintre oameni. Îi simţeam prezenţa în noi, deasupra noastră şi pretutindenea, dar o prezenţă caldă şi mângâitoare.

Şi iată-ne ajunşi la al treilea popas, aşa cum indica inscripţia de la intersecţia străzii care venea dinspre Poarta Damascului şi cea dinspre o altă poartă numită Poarta Sf. Ştefan. Prin ea a fost scos din cetate Arhidiaconul Ştefan şi ucis cu pietre, câştigându-şi astfel nimbul de primul mucenic al Bisericii lui Hristos.

Trecem de al patrulea popas şi urcăm pe o stradă îngustă cu trepte de piatră. Pe colţul străzii întâlnim inscripţia: „Al 5-lea popas". Deci aici Simon Cirineanul a preluat crucea de pe umerii lui

Hristos. Pe locul celui de al șaselea popas s-a ridicat Biserica Sf. Veronica. Celelalte popasuri se succed la mici distanțe. La capătul „Drumului Crucii" este Biserica Sf. Mormânt și Biserica Învierii. Suntem cutremurați la gândul că ne găsim în punctul nodal al veacurilor, la cumpăna adevărată a istoriei omenirii. Aici s-a încheiat o epocă de întuneric, o epocă tristă și fără speranțe pentru om, ca să înceapă o eră a luminii, a nădejdilor și perspectivelor mântuirii, a împlinirii unui ideal spre care omul a tânjit dintotdeauna: nemurirea. Învierea lui Hristos o exprimă, dând oamenilor certitudinea vieții în veșnicie.

Am intrat în biserică și după ce am coborât câteva trepte de piatră am simțit cu toții că ni se taie respirația. Conștiința că ne găsim în cel mai sfânt loc de pe pământ ne-a încremenit într-o adevărată stare de beatitudine, de extaz, un amestec de fericire și evlavie. Iți mulțumim, Doamne Iisuse, că ne-ai învrednicit să trăim prin Tine această stare de extaz.

Edificiul a fost construit de cruciați în secolul XI, pe locul unei alte biserici ridicată de Sf. Elena în sec. IV. Aici se găsesc cele mai sfinte mărturii creștine: Golgota, Piatra Ungerii și Sfântul Mormânt al Domnului. Tot aici este și o peșteră în care Sf. Elena a găsit crucea pe care a fost pironit Domnul.

Golgota este o stâncă mare din gresie albă inclusă între zidurile bisericii. În vârful ei a fost înfiptă crucea cu Divinul Răstignit. Am urcat câteva trepte mative până sus. Aici se află o încăpere cu două altare: unul catolic pe locul în care Domnul a fost dezbrăcat de hainele lui și pironit pe cruce, aceasta numindu-se „Fecioara Durerilor", iar altul ortodox numit „paraclisul Sfânta Golgota", pe locul în care a fost înfiptă crucea. Amândouă sunt foarte frumoase, dar cel ortodox este o adevărată bijuterie. Profund emoționați, cu lacrimi în ochi, ne-am apropiat sfioși de piatra pe care a curs sângele divin. Sub Sfânta Masă este o scobitură adâncă marcată de o rozetă de aur în formă de stea. Ea indică locul în care a fost înfiptă crucea cu trupul Mântuitorului țintuit pe ea. Deasupra veghează binecuvântarea și ofranda din veacuri, peste veacuri a nenumărate candele din metal prețios, care de care mai artistic lucrate.

Piatra Ungerii se află la cca 7—8 m între Golgota și Sf. Mormânt, în centru. Este dreptunghiulară — asemenea unei pietre funerare — și de culoare maro-roșcat. Am îngenunchiat și am sărutat lespedea aceasta pe care Iosif din Arimateea și Nicodim au așezat Sfântul trup al Domnului, l-au uns cu uleiuri, smirnă și aloe, înfășurându-L apoi în giulgiuri înmiresmate pentru a-l depune în mormânt.

Sfântul mormânt se găsește în partea de vest a Bisericii Învierii, în mijlocul unei rotonde uriașe susținută de 18 coloane de piatră. Ne-am alăturat nesfârșitului șir de credincioși veniți aici din toată lumea creștină. În fața noastră se găsea locul în care oameni de bine au așezat trupul sfânt al celui purces din Tatăl ceresc, fără să bănuiască faptul că în dimineața celei de a treia zi, trupul acesta se va reîncărca cu viață și se va ridica din mormânt, pentru că nu era trup de

om, ci Dumnezeu întrupat. E ușor să ne întrebăm astăzi de ce Iosif și Nicodim nu s-au gândit că Cel care înviase pe alții n-ar fi putut să se invieze și pe El însuși? Sau poate s-au gândit, dar n-au putut înțelege imboldul care i-a dus la stăpânitor să ceară trupul, suflul indefinibil care i-a îndemnat să-l pregătească după vechiul ritual evreesc și să-l așeze în mormânt. Suflul acesta nu era altceva decât o chemare prestabilită a Celui înmormântat.

Cu adâncă credință și cu sufletul copleșit de emoție și evlavie, când ne-a venit rândul am pătruns în încăperea propriu-zisă a Sf. Mormânt printr-o portiță scundă și îngustă, astfel că a trebuit să ne aplecăm pentru a putea intra. Aici au venit Maria Magdalena și celelalte temei cu miresme pentru ungerea trupului și au găsit piatra răsturnată și mormântul gol. Aici au pătruns Petru și Ioan și au găsit giulgiurile puse jos, iar năframa de pe cap făcută sul și pusă de-o parte. De pe această piatră îngerului Domnului le-a vestit femeilor Învierea. Înalță-te, suflete, spre dumnezeire pentru a fi vrednic de a săruta piatra aceasta care s-a dat la o parte ca să lase liber zborul, spre veșnicie al Celui ce-L acoperea! Îndoiți-vă genunchii lângă această piatră purificatoare, devenită piatră de hotar în istoria omenirii! Bucură-te, măruntă creatură umană, că ai fost învrednicită să-ți simți inima crescând și să-ți iluminezi fruntea rezemând-o de această piatră sfântă!

Ieșind în curte am văzut de-o parte și de alta a Bisericii Sf. Mormânt, lipite de zidurile ei, o serie de mici locașuri sfinte ridicate de-a lungul timpului, fiecare cu un istoric al lui, dar toate ortodoxe. Astfel:

— Biserica Sf. Iacob, fratele Domnului;
— Biserica Sf. Apostol și Evanghelist Ioan;
— Biserica Sf. 40 de Mucenici;
— Mânăstirea Sf. Avraam;
— Paraclisul Sf. Ioan Apostolul;
— Paraclisul Sf. Mihail;
— Metocul (mânăstire mică, subordonată alteia) Ghetsimani.

De aici suntem conduși peste drum în Biserica Învierii, o adevărată catedrală aparținând Patriarhiei Ortodoxe Grecești de la Ierusalim. Are trei altare iar în mijlocul ei un sfeșnic de piatră considerat a fi centrul pământului, după cuvântul proorocului David: „Mântuire ai făcut în mijlocul pământului ...". În afara celor trei mai sunt și alte altare comemorative: Altarul Maicii Domnului (unde a stat ascunsă în timpul răstignirii). Altarul Închisorii (unde a fost deținut Iisus), Altarul Sf. Loghin (cel care a fost martirizat pentru că văzând cele ce se petreceau la moartea lui Iisus pe cruce a spus: „Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta"), Altarul Împărțirii Veșmintelor (unde s-au tras sorți pentru cămașă), Altarul Încoronării cu cununa de spini și un paraclis dedicat lui Adam.

Am vizitat apoi Biserica Maicii Domnului, închinându-ne la mormântul ei, al logodnicului său Iosif și al părinților ei, Icoachim și Ana.

Luni, 5 aprilie 1993

A doua zi am fost conduşi în Grădina Ghetsimani, de unde am urcat vreo 200 m până în vârful Muntelui Măslinilor. Aici se găsea o mânăstire ortodoxă rusească închinată *Mariei Magdalena.* Ne-a deschis un arab masiv, arătându-ne drumul spre biserică. Cu cele cinci turle aurite ale ei biserica este cu adevărat impunătoare. În interior totul a fost lucrat în aur, inclusiv catapeteasma. Într-un preţios odor tot din aur se păstrau părticele de sfinte moaşte. Incinta mânăstirii cu vegetaţia ei luxuriantă — aici, în vârf de munte — dovedea mână de gospodar priceput şi harnic. Am întâlnit în incinta Mânăstirii o bătrână şi respectabilă maică numită Iustina. S-a bucurat mult de întâlnirea cu noi pentru că era originară din România şi venise aici cu mulţi ani în urmă. La cca 300 m de aceasta se află mânăstirea franciscană *„Dominus flevit"* (Domnul plânge) ridicată pe locul unde Mântuitorul a plâns pentru necredinţa Ierusalimului şi a proorocit apropiata lui dărâmare, şi sfârşitul lumii (Matei, 23, 37—38). Incinta întreagă este o grădină mare cu eucalipţi, curmali, măslini şi minunate boschete cu flori. Este locul în care se crede că a poposit Iisus cu ucenicii Săi în drum spre Betania.

Am mai urcat alţi 200—300 m, ca să vizităm mânăstirea catolică *„Pater noster"* Tatăl nostru), construită mai recent, prin 1920. Impresionantă aici este atmosfera de profundă austeritate care o caracterizează. Sunt în ea 50 de maici care rămân închise în chilii toată viaţa, hrana primind-o printr-o ferestruică. Pe pereţii faianţaţi este înscris „Tatăl nostru" în 35 de limbi, printre care şi româna.

Urcând în continuare la mică distanţă am ajuns la peştera şi mormântul *Cuvioasei Pelaghia,* cinstită de noi la 8 octombrie. Aici a trăit, s-a rugat şi a murit această adevărată mireasă a lui Hristos.

Pe acelaşi platou al Muntelui Măslinilor, nu departe de peşteră am ajuns la *Altarul Înălţării Domnului.* Ridicată pe locul unde Domnul s-a ridicat la cer. Aceeaşi adânc-credincioasă împărăteasă Elena a construit o impunătoare biserică, dărâmată însă de perşi în anul 614. Reclădită de pioşenia creştină, ea a fost din nou distrusă de musulmani. Pe aceste ruine s-a edificat mai târziu biserica de astăzi cu hramul Înălţării Domnului. Din vechile construcţii se mai păstrează o parte dintr-un mic altar şi o rotondă de piatră pe care se disting urmele tălpilor Mântuitorului. Acesta este locul de pe care s-a ridicat în văzduh. Mereu cu lumânări în mână, ne-am închinat şi aici cu adâncă evlavie, ca şi la o superbă icoană din biserică reprezentând pe Maica Domnului, icoană făcătoare de minuni. Ne-am aplecat apoi genunchii în faţa unui mic sicriu care adăposteşte părţi din moaştele sfinţilor Chir şi Ioan, Cosma şi Damian, Acachie, Ignatie, Eftimie, Pantelimon, Luca, Prohor, Grigorie, Haralambie, Sebastian, Macarie şi Alexandru. Tot aici se mai află un paraclis — cu un spaţiu îngrădit — unde o scobitură în pardoseală indică locul în care a fost ascuns capul Sf. Ioan Botezătorul.

Am mai urcat alţi 200—300 m şi am ajuns la *Mânăstirea Eleon,* şi ea ridicată pe locul altor construcţii creştine ale împărătesei Elena din

anii 326—333, dar distruse de aceiași invadatori. Este o Mânăstire ortodoxă de maici edificată la 1875 de Biserica Ortodoxă Rusă care a cumpărat terenul de cca 10 ha. Astăzi este una dintre cele mai bine organizate mânăstiri, cu un sobor de 80 maici, dintre care vreo 7—8 sunt românce. În special maicile Petronia, Salomea și Mihaela au fost extrem de bucuroase de întâlnirea cu conaționali de-ai lor. Ne-au servit cu ce-au avut mai bun: cafele, lipii de post și suc de portocale. Cea dintâi, Petronia, măruntică la trup dar mare la suflet, ne-a fost un ghid avizat și plin de căldură. Tot așa de cald am fost primiți de superiorul mânăstirii, părintele Nicolae, fost student teolog la Sibiu.

La vreo 500 m am vizitat biserica numită *Mica Galilee*, administrată de greci. În interior este o piatră de cca 1 m înălțime marcând locul unde Iisuș s-a arătat ucenicilor Săi după înviere, așa cum îi spusese îngerul Mariei Magdalena: „Mergând degrabă, spune ucenicilor Săi că s-a sculat din morți și va merge înainte de voi în Galileea; acolo îl veți vedea". Și aici ne-a impresionat plăcut o frumoasă livadă cu măslini și ronduri de flori.

Biserica Națiunilor se numește astfel pentru că a fost edificată — în secolul nostru, dar tot pe ruinele unei alte biserici din sec. IV — prin contribuția a 12 țări, printre care și România. Este o clădire monumentală cu 12 calote, reprezentând țările constructoare. Este catolică și are în grădina din față 8 măslini milenari răsăriți din tulpinile unor alți măslini bătrâni care au fost martori ai patimilor Mântuitorului. În interiorul bisericii se găsește o stâncă indicând locul unde Iuda l-a sărutat pe Iisus și L-a dat în mâna iudeilor. Deci de aici a pornit lupta răutății omenești împotriva bunătății nemărginite a lui Dumnezeu. Un loc trist, apăsător care ne-a umplut sufletele de mâhnire și de durere.

Tot aici în grădina Ghetsimani se află și *Biserica Sf. Arhidiacon Ștefan*, cam la 100 m de mormântul Maicii Domnului. E o biserică nouă — sfințită în 1972 — construită din piatră și administrată de Biserica Ortodoxă Greacă. Este impresionantă prin pictura ei și prin iconostasul sculptat în lemn de chiparos. Ieșind din biserică am coborât vreo 12 trepte și am intrat într-o grotă cu o piatră mare și colțuroasă la mijloc. Aici a căzut ucis cu pietre de iudei tânărul arhidiacon Ștefan, devenind primul martir creștin. Am îngenunchiat meditând la ultimele lui cuvinte: „Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta". Și acestea zicând a adormit (Fapte 7, 51—60). Iluminați de sacrificiul lui întru Hristos, am ieșit de aici mai hotărâți și mai puternici în credința noastră.

Am mai văzut în această binecuvântată zi, tot aici în Grădina Ghetsimani, *Grota* unde ucenicii au adormit așteptându-și Învățătorul care se retrăsese să se roage. Ni s-a arătat apoi casa în care s-a născut Maica Domnului din Ioachim și Ana și am încheiat ziua vizitând locul unde a fost închis Sf. Apostol Petru și a fost eliberat de îngerul Domnului.

Scăldătoarea oilor — Vitezda

— De la Biserica Sf. Ștefan am parcurs în continuare cam 300 m și am ajuns la zidul de răsărit al cetății Ierusalimului. Dincolo de acest

zid se află muntele Morea unde a fost cândva zidit Templul lui Solomon pe locul căruia în prezent este Moscheea lui Omar. Prin poarta Sf. Ștefan, cu ajutorul lui Dumnezeu am intrat în Sf. Cetate a Ierusalimului. Am vizitat lacul Vitezda, cu cele 5 foișoare unde Mântuitorul a tămăduit pe un slăbănog, bolnav de 38 de ani (Ioan 5, 1—15).

Înainte de a ajunge la ruinele celor 5 pridvoare ale lacului Vitezda, am traversat o curte largă în interiorul căreia se înalță o frumoasă biserică catolică numită „Biserica Sf. Ana", care a fost construită de cruciați în secolul XI. La subsolul acesteia există o criptă cu un mic altar — fixată în locul în care după tradiție — se presupune că s-ar fi născut Maica Domnului din părinții săi Ioachim și Ana. În incinta acestei impunătoare biserici (după informațiile primite) funcționează și un seminar teologic cu dimensiuni mai reduse. După ce am vizitat biserica și cripta de la demisol, ne-am îndreptat pașii spre fundalul curții spre a vedea îndeaproape milenarele ruine ale Vitezdei.

Acestea sunt situate în spatele bisericii într-o groapă adâncă, scobită în stâncă, având un diametru de 30—40 m, și în cadrul fiecărui pridvor există o oarecare cantitate de apă adunată, provenită din ploi și alte izvoare subterane.

Uitându-ne cu atenție la ruinele celor 5 foișoare ale lacului Vitezda, ne-am amintit că aici, cu multe secole în urmă, chiar și înaintea venirii lui Iisus — se spălau oile aduse ca jertfă la templu, fapt pentru care a primit denumirea de „Scăldătoarea oilor". — Potrivit unei tradiții locale odinioară apele subterane de aici comunicau direct cu cele ale Siloamului.

Marți, 6 aprilie 1993

— Dimineața, între orele 7—8,30 am participat la slujba săvârșită în biserica din incinta Căminului, aducându-mi și eu contribuția la strană. După o oră de la terminarea slujbei am răspuns invitației Părintelui Vicențiu de a vizita o expoziție cu obiecte de cult, bine organizată de reprezentanța Bisericii Ortodoxe Ruse, aflată în apropiere. Exponatele, măiestrit lucrate la filigram din metal prețios și poleite cu aur, au stârnit admirația tuturor. Pentru că în afară de micul nostru grup de români mai erau acolo și mulți alți vizitatori de diferite naționalități, expoziția fiind cu vânzare, aceștia au început să manipuleze dolari, pe când noi eram mulțumiți că le putem admira pe gratis. Restul zilei l-am petrecut la Cămin comentând cele văzute sau căutând să identificăm în textele biblice, locurile și instituțiile vizitate.

Miercuri, 7 aprilie 1993

Răspunzând amabilei invitații a părintelui Vicențiu, dimineața la ora 5,30, eu împreună cu soția și un grup de măicuțe venite din țară, am plecat într-o excursie la Nazaret. Mașina ne-a purtat vreo 200 km pe un drum încântător, de neuitat, până în fața bisericii, un locaș sfânt de o neasemuită frumusețe. O mare mulțime de credincioși se găseau în

fața bisericii, așteptând sosirea soborului de ierarhi. În curând acesta a apărut având în frunte pe Mitropoliții: Nazaretului, Cezareei, Palestinei și Ierusalimului, acesta ca locțiitor al patriarhului care era bolnav. Erau urmați de episcopi, arhimandriți, preoți, călugări și călugărițe, ca și de o mare mulțime de credincioși.

Nazaretul este orașul natal al Fecioarei Maria. Aici a fost binevestită de Arhanghelul Gavril că s-a învrednicit să zămislească din Duhul Domnului pe Mesia. Aici s-a făcut deci începutul mântuirii noastre. De aceea Nazaretul se mai numește și Orașul Buneivestiri.

Biserica este catedrală a Mitropoliei Ortodoxe din Nazaret. A fost construită pe locul unde se găsea casa lui Iosif și a Mariei și unde au locuit și părinții ei, Ioachim și Ana. Deci pe locul casei în care a copilărit Iisus. În interior este o mică fântână numită „Izvorul Maicii Domnului" din care credincioșii luau apă sfințită. Ne-am închinat, am spus în gând o rugăciune de cinstire a Maicii Domnului și am luat și noi apă. În dreapta izvorului ni s-a arătat o mică ferestruică în zid. Tradiția spune că prin ea ar fi intrat în vechea casă — ferestruica e tot ce a rămas din ea și s-a înglobat în zidul bisericii — Arhanghelul Gavriil ca să-i dea Mariei vestea cea bună (Luca 1, 26—38).

S-a săvârșit o impresionantă liturghie de către ierarhii amintiți, după care în alai solemn s-a făcut înconjurul bisericii pentru că era ziua hramului, Bunavestire după stilul vechi. Limba în care s-a slujit era cea greacă, dar în cugetele noastre traducerea era instantanee și înțelesurile purificatoare complete. Procesiunea în jurul bisericii a fost de o solemnitate unică. În ritmul sacadat și adânc răscolitor al câtorva fanfare — alcătuite în majoritate din elevi mici și mari instruiți la școala grecească din localitate — miile de credincioși cu lumânări aprinse pășeau cu gravitate și evlavie pe urmele ierarhilor. Gravitatea aceasta a tuturor cred că a imprimat procesiunii impresionanta disciplină în care s-a desfășurat.

Îmbogățiți sufletește, fericiți că am fost învredniciți să ne închinăm și să ne reculegem în localitatea de baștină a Mântuitorului, am pornit înapoi conduși de admirabilul nostru amfitrion, părintele Vicențiu, care a ținut ca mai întâi să ne ofere o masă de prânz — de post, dar delicioasă — în aer liber, într-un cadru încântător, la liziera unei păduri. Mașina a mai făcut un popas lângă apa sfântă a Iordanului, în care am ținut toți să intrăm cu picioarele goale, precum odinioară Domnul ca să primească botezul de la Ioan. Dacă te uitai la toți cei din jur le vedeai buzele mișcându-se pentru că fiecare ținea să șoptească rugăciuni de laudă și slavă lui Dumnezeu.

Lui Dumnezeu i-am mulțumit din tot sufletul nostru și când am ajuns la cămin în Ierusalim. El ne-a călăuzit, El ne-a purtat de grijă. El ne-a umplut cugetul și inimile cu aura sfântă a urmelor petrecerii Sale pe pământ, El ne-a ajutat să revenim cu bine. Făcusem un drum de peste 400 km în ziua aceea, dar nimeni nu se simțea obosit. Dimpotrivă, fiecare dintre noi se simțea mai senin, mai puternic, mai bun și mai convins că harul lui Dumnezeu stăruie peste noi.

Joi, 8 aprilie 1993

Ca în fiecare zi dimineaţa între orele 7—8,30 am participat la slujba din bisericuţa Aşezământului. Am avut mulţumirea de a fi invitat şi eu să slujesc. După slujbă soţia, şi un grup de măicuţe române au ţinut să răspundă invitaţiei maicii Petronia şi celorlalte maici de origine română de la Mânăstirea Eleon şi au plecat acolo. Am căutat să cunosc puţin oraşul, dar nu m-am îndepărtat prea mult de domeniul Aşezământului. După scurt timp m-am înapoiat şi am căutat să-mi strâng gândurile şi să-mi aştern impresiile şi simţămintele pe hârtie. Ca de obicei, seara la orele 19,00 am participat tot aici la Slujba Vecerniei.

Vineri, 9 aprilie 1993

Ne-am trezit cu o oră mai devreme ca să însoţim pe părintele Vicenţiu şi soborul de măicuţe de la cămin care programase participarea la liturghia ce se oficia în biserica unde se află mormântul Maicii Domnului. Se oficia în limba română liturghia Sf. Grigorie, a darurilor mai înainte sfinţite. Am făcut acest drum pe jos şi a fost foarte bine pentru că la înapoiere părintele Vicenţiu, cu permanenta lui amabilitate, cu competenţă şi cu lux de amănunte, ne-a dat pas cu pas, pe tot traseul bogate explicaţii istorico-religioase. I-am mulţumit exprimându-i toată recunoştinţa noastră, pe care, iată, o repet şi în aceste rânduri. La capătul amintitei străzi Via Dolorosa dânsul a plecat la Sediul Patriarhiei Ierusalimului, pentru a se informa în legătură cu programul slujbelor din zilele următoare. În locul său ne-a servit ca ghid maica Nicodima. Printre altele, dânsa a binevoit să ne conducă şi la Paraclisul de pe locul unde a murit în lanţuri Sf. Melania.

Dar să revenim la vizita de la Biserica *Mormântul Maicii Domnului*. Edificiul este ridicat de cruciaţi în secolul XI pe locul unei alte biserici construită în sec. IV tot de împărăteasa Elena, dar dărâmată de perşi după 200 de ani. La mormântul propriu-zis se ajunge coborând 48 de trepte din piatră. La jumătatea parcursului se găsesc două paraclise, unul închinat părinţilor Preacuratei, Ioachim şi Ana, iar celălalt dreptului Iosif, logodnicul ei. Coborâm în continuare şi intrăm printr-o uşă mică într-un spaţiu de 20×7 m. în formă de navă. Aici în adâncime este o altă biserică — deci biserică în biserică — uşa prin care am intrat ţinând loc de Sf. Uşi atunci când se slujeşte. În interior ca şi de-a lungul galeriei de coborâre sunt atârnate nenumărate candele — peste o sută — toate aprinzându-se doar la sărbători. Spre răsărit între naos şi altar, se află mormântul Sfintei Fecioare, săpat într-o piatră aproape albă, scobită deasupra. Aici, într-un spaţiu de 2×1,5 m a stat aşezat trupul sfânt al Maicii Domnului, conturul putând fi observat pentru că s-a imprimat în piatră. Peste această piatră şi alături sunt două bucăţi de cristal formând un mic jertfelnic pe care se oficiază în fiecare zi Sf. Liturghie. Mormântul este închis de jur împrejur, ca şi deasupra prin acea amintită cămăruţă de 2×1,5 m. În spatele Sf. Mormânt se află altarul

propriu-zis unde preoții fac Sf. Proscomidie. Ieșirea e pe partea nordică, tot printr-o ușă mică săpată în piatră. Aici slujirea are caracter interconfesional, ca și la Biserica Sf. Mormânt sau la Biserica Nașterii Domnului din Bethleem. Aceste biserici sunt deci unice pentru toate confesiunile. Ortodocșii au întâietate, slujind între 7—8 dimineața, urmați de Biserica Armeană, de cea coptă și de cea catolică.

De sus până jos am îngenunchiat în fața fiecărui loc sfânt și ne-am închinat cu adâncă evlavie. La mormântul Maicii Domnului am făcut metanii, ne-am lipit buzele de pietre și icoane și am rostit Troparul Adormirii. „Întru naștere fecioria ai păzit, întru adormire lumea nu ai părăsit, de Dumnezeu Născătoare. Mutatu-te-ai la viață, fiind Maică Vieții și cu rugăciunile Tale izbăvești de moarte sufletele noastre".

De ziua Adormirii Maicii Domnului — 15 august — suntem informați că aici au loc importante procesiuni.

Sâmbătă, 10 aprilie 1993.

Dimineața, după ce am participat la Sf. Liturghie, am plecat cu mașina căminului la Biserica Marta și Maria, surorile lui Lazăr, aflată la cca 6 km de Ierusalim. Aici sunt două mânăstiri de Maici, una ortodoxă — zidită pe locul pe care se găsea casa în care a locuit Lazăr și surorile lui și unde Domnul a dojenit-o pe Marta că se grijește prea mult de cele pământești — a doua catolic-benedictină situată la vreo 300 m de prima, alături de locul mormântului lui Lazăr. Așadar ne găseam în Betania, acum o așezare pe o pantă locuită mai ales de musulmani. Mormântul lui Lazăr pare din exterior o gură de peșteră amenajată din blocuri de piatră. Am urcat și am început să coborâm o serie de trepte până la vreo 5—6 m adâncime, unde am găsit un fel de încăpere de 2× 3 m. De aici am mai coborât alte 3 trepte și am ajuns lângă lespezile pe care a zăcut trupul lui Lazăr. Ne găseam deci pe locul pe care a stat Iisus când „a strigat cu glas mare: „Lazăre, vino afară!" (Ioan, 11, 43). Și Lazăr, mort de 4 zile, a înviat.

În Biserica Martei și Mariei am asistat la oficierea în limba greacă a Sf. Liturghii, după care ne-am alăturat mulțimii de credincioși — mii de oameni — într-o procesiune care reconstituia drumul Domnului de la Casa Martei și Mariei la mormântul fratelui lor Lazăr. În flacăra lumânărilor noastre întrezăream chipul blând al lui Iisus încrezător în dumnezeirea Lui mai puternică decât moartea. Ne întrebam dacă eram vrednici să călcăm țărâna pe care o călcase El. În sufletele noastre înfiorate de credință și evlavie se succedau rugăciuni de slavă Dumnezeului nostru.

Ne-am înapoiat la cămin spre prânz, cu toții — inclusiv grupul de măicuțe venite din țară — transfigurați de cele văzute, tăcuți, fiecare trăindu-și propriile lui meditații, în ciuda căldurii care părea că vrea să aprindă pământul. I-am mulțumit din nou părintelui Vicențiu pentru truda lui în a ne informa și în a ne alunga oboseala oferindu-ne adevărate ospețe cu mâncări alese de post.

Am regretat că o migrenă stăruitoare mi-a interzis prezența în după-amiaza aceleiași zile la o altă procesiune condusă chiar de patriarhul Diodor al Ierusalimului cu o impunătoare suită de mitropoliți, episcopi, preoți și mii de credincioși, așa cum am aflat ulterior. Procesiunea reconstituia drumul Domnului de la Betania la Ierusalim. Totuși, seara la orele 19,00 am putut participa la slujba vecerniei urmată de Litie.

— va urma —

Pr. Mihai Rusu

EUGEN DORCESCU — PSALMII ÎN VERSURI — TIMIŞOARA, 1993

Binecunoscutul poet şi literat Eugen Dorcescu ne dă o nouă lucrare, de data aceasta una de caracter religios, privind versificarea primilor 41 psalmi. Pentru a actualiza prezenţa în mijlocul nostru a poetului E. Dorcescu, menţionăm că cele mai recente lucrări ale dânsului sunt: Pax Magna, 1972; Metafora poetică, 1975; Arhitectura visului, 1982; Castelul de calcar, 1988; Epistole, 1988; Cărarea din insulă, 1991.

După cum se ştie Psaltirea este cea mai populară carte din lume. A fost tradusă în peste două mii de limbi şi dialecte, pentru că a fost solicitată, ea alcătuind un fel de mică Biblie, conţinând în sinteză problemele de interes general uman. Pentru a tâlcui pe înţelesul cititorilor textul psalmilor s-au produs numeroase comentarii, în multe limbi. În formă de poezie ideile înrâuresc mai captivant asupra cititorilor, pentru că vorbirea poetică îmbrăţişează o formă de expunere mai distinsă, foloseşte asonanţa, alternarea şi armonia şi alte forme de stil, care depăşesc vorbirea în proză. De aceea Psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei, din 1673, constituie un eveniment, iar Psaltirea în versuri se consideră cea mai importantă din toate cărţile sale. Nu-i vorbă a şi lucrat la ea: „Cinci ani foarte cu osârdie mare". O altă Psaltire în versuri este a lui Vasile Militaru, din 1937, lucrată la îndemnul patriarhului Miron Cristea, şi „chibzuind că în această formă minunaţii psalmi vor ajunge mai repede în inima credincioşilor, pentru ca astfel să înţeleagă drumul adevărat pe care să meargă . . .".

O altă versificare a psalmilor este care ne-a dat-o literatul Glonţescu, a primilor 40 de psalmi.

Cu titlul: „Dosoftei, mitropolitul Moldovei", arhim. Anania, azi arhiepiscopul Clujului, ne-a dat în 1991: Psaltirea, psalmii I—XXI. Tipărind Psaltirea în versuri, arhiepiscopul Clujului a făcut-o cu scopul de a răspândi raze de cultură şi de credinţă. A făcut şi adaptarea unor forme mai greoaie de exprimare din epoca mitropolitului Dosoftei. Prin aceasta n-a violat fondul de idei şi nici frumuseţea formei.

Cartea conţine un cuvânt înainte, în care autorul arată valoarea psalmilor care „au fascinat oricând şi oriunde spiritele însetate de abisul fecund al Cuvântului. Căci ei sunt poezie metafizică, poezie sublimă, nepieritoare".

Autorul face apoi un istoric al versificării psalmilor de la Calvin până la Vasile Militaru.

Eugen Dorcescu a avut ca punct de plecare Sfânta Scriptură a Bisericii noastre, din 1975 şi ediţii germane, franceze, engleze.

Sunt versificaţi 41 de psalmi, în care „a respectat întocmai sensul şi a pus de acord imboldul metafizic mereu actual cu gândul, închipuirea, afectivitatea şi graiul contemporanilor noştri, facilitând atât cât harul

îngăduie fuziunea dintre efemer şi eternitate".

Scrierile poetului Eugen Dorcescu se caracterizează prin elevaţie tematică, acurateţe stilistică, prin largă informaţie culturală şi elan metafizic. Aceste trăsături îşi găsesc încununare în recenta prelucrare în versuri. Această apreciere a profesorului universitar Dr. G. I. Tohăneanu este pur şi simplu adevărată pentru că E. Dorcescu este un fel de interpret al textului biblic. Iată câteva exemple:

În psalmul 2, 7 scrie pe fiul din fraza: „Fiul meu eşti Tu", cu majuscule pentru că are convingerea că-i vorba despre un caracter profetic al textului, e o trimitere la: Fiul dumnezeiesc, la Hristos, a cărui venire este anticipată.

Această idee despre demnitatea Fiului Omului este evidentă şi în modul cum versifică stihul 5 din psalmul 8, de unde rezultă că Fiul din vers e Hristos, făptura în care se găseşte desăvârşirea omenească în cel mai înalt grad. Din psalmul 16, 10 rezultă clar învierea din morţi. Pătruns de credinţă, poetul Dorcescu confirmă convingerea psalmului că dincolo de orice experienţă există o lume nouă.

Psalmul 22, 2 evidenţiază adevărul că Hristos pătimeşte „Vaietele celui nevinovat". Autorul lucrării de care ne ocupăm, facilitează acest înţeles. Cazul este identic şi cu psalmul 34, 20, care poate fi intitulat „Os nu va fi frânt". Versificarea intensifică sensul mesianic. Răbdarea şi resemnarea şi iertarea de sine a lui Mesia, din Ps. 38, 12 şi Ps. 40, 7 de asemenea accentuează structura mesianică a textelor.

În psalmul întâi autorul David zice: „Fericit este omul care nu se duce în sfatul celor răi". Dorcescu superlativizează fericirea, înţelegând că-i vorba despre eternizarea fericirii căci omul care se leapădă de cele rele devine „prea fericit".

Doctor în filologie, specialitatea română, autorul a ştiut utiliza termenii cei mai potriviţi temelor religioase. Partea cea din afară a lucrării este apreciabilă, hârtia e de calitate, tiparul select.

Prin cartea sa poetul Dorcescu participă la lucrarea Bisericii în calitatea de mirean. Dar un lucru trebuieşte: să ne dea întreaga Psaltire în dulcele grai al poeziei noastre.

Pr. prof. Dr. Nicolae Neaga

PREOT DR. IOAN CHIOARU, **BISERICA DIN MAIERII SIBIULUI, Sibiu, 1993**

În cultura românească postrevoluţionară a luat un avânt cartea religioasă. Constatăm cu bucurie că: „Arestarea cărţilor" de genul acestora rămâne doar o sintagmă metaforică a epocii despre care, de acum, se poate vorbi la perfectul istoric „a fost odată". — Cu o râvnă cu adevărat îmbietoare părintele Dr. Ioan Chioaru ne dă o carte în care dezvăluie frumuseţi istorice dureroase uneori, din trecutul apropiat şi mai îndepărtat al istoriei noastre. Volumul conţine teme variate şi importante, prin bogăţia ideilor şi prin frumuseţea cea dinafară. În calitate de preot la parohia Maierii Sibiului, vreme de o ju-

mătate de veac, şi-a îndeplinit cu plăcere datoria de a nota evenimentele legate de oamenii şi de instituţiile publice, urmărind ordinea cronologică a evenimentelor.

Cartea cuprinde următoarele capitole:

1) Începutul calvarului, 2) Actul unirii unei părţi a românilor ardeleni cu Biserica romano-catolică, 3) Urmările unirii, 4) Lupta românilor transilvăneni pentru apărarea dreptei credinţe, 5) Inochentie Micu (1732—1768), martir al neamului, 6) Urmările unirii pentru Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, 7) Umanism şi Ortodoxie, 8) Episcopul Ghedeon Nichitici, 8) Episcopul Gherasim Adamovici, 9) Biserica din Maierii Sibiului, 10) Preoţii slujitori, 10) Maierii şi Maierenii: Aspect economic, cultural, social, moral...

Autorul a selecţionat cele mai necesare teme legate de viaţa românilor, din istoricul cartier al Sibiului.

Obiect de atenţie este materialul edificator, care se desprinde din viaţa şi activitatea ierarhilor sibieni, ale personalităţilor marcante din Sibiul ortodox, din Transilvania, truda lor zilnică, a preoţilor, prin contribuţia adusă la mersul înainte al Ortodoxiei.

Autorul examinează atent şi stăruitor pe laicii marcanţi ai vremii, pe cei cu dragoste de Biserică şi de neam şi care s-au impus prin munca şi caracterul lor. Preoţii P. Bădilă, M. Voileanu, A. Nanu, I. Murezan, R. Bucşa, N. Petri, ca să mă refer numai la cei plecaţi dintre noi. Au săvârşit o activitate meritorie, familiile Stîngu, Moldovan, Proşca, Joandrea, Simtion, Chirilă, Infăruş, Duca, Simtion, Şoima, Urian, Iosif, şi au devenit avântaţi colaboratori ai părinţilor lor duhovniceşti. Vrednici, mândri de trecutul lor, cu succes material câştigat prin muncă, măierenii au avut totdeauna o stare moral-religioasă satisfăcătoare, prin care şi-au impus un mod de vieţuire propriе.

Cartea părintelui Chioariu dăinuieşte pentru că e scrisă cu talent istoric şi pentru că răspunde unei necesităţi. Considerăm această carte un fel de vademecum al măierenilor unde se pot vedea ca într-o oglindă, „pentru a fi iarăşi ce am fost şi mai mult decât atât".

Dăm expresia sentimentelor noastre de gratitudine pentru modul captivant cu care face excursul în lumea de altădată. Prin calitatea sa interioară şi prin înfăţişarea lui cea din afară, volumul este făcut să placă.

În epoca de viforniţă prin care trecem cartea pr. Dr. I. Chioariu este o trimitere a celor mai puţini interiorizaţi la Acela care este calea, adevărul şi viaţa.

Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga

JEAN-CLAUDE ROBERTI, LES UNIATES, LES EDITIONS DU CERF, PARIS, 1992, 127 p.

Problema uniatismului constituie motivul major al divergenţelor existente între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică şi un ade-

vărat regres în dialogul ecumenic.

Jean-Claude Roberti, născut în 1936, preot ortodox și profesor de limbi și literaturi slave la Universitatea din Rennes (Franța), încearcă să corecteze și să completeze cunoașterea „părtinitoare și parțială" a uniatismului. Elaborat de Biserica Catolică, într-o epocă (sec. XIII—XVI) în care, după părerea occidentalilor, „comuniunea cu Biserica romană era unicul criteriu de apartenență la Biserică, uniatismul consta în reatașarea canonică la Sfântul Scaun a unei comunități ieșită dintr-o Biserică orientală separată, aceasta păstrând, cel puțin teoretic, specificul său liturgic, spiritual și instituțional" (p. 7).

Pentru a ușura înțelegerea acestei probleme, destul de complexă, autorul se întoarce în timp la perioada „comună" a celor două Biserici surori, continuându-și relatarea istorică și după „catastrofa spirituală și politică" (p. 8) care a generat „consecințe funeste".

Autorul își organizează lucrarea în șase capitole.

I. DIVIZAREA BISERICII

Biserica lui Hristos, „una, sfântă, catolică și apostolică", a cunoscut de-a lungul secolelor trei mari rupturi: 1) criza din secolul al V-lea, în Orient, a dat naștere la Bisericile nestoriene și monofizite (necalcedoniene); 2) criza din secolele VIII—XI a produs în anul 1054 ruptura între Orientul bizantin și Occidentul latin, a cărei principală consecință a fost „explorarea eclesiologiei comuniunii elaborată de Biserica una, sfântă, catolică și apostolică și care respecta în același timp primatul de onoare al scaunului roman și egalitatea absolută a tuturor Bisericilor" (p. 121); 3) Criza din secolul al XVI-lea a avut loc într-o epocă în care „harta geopolitică a confesiunilor creștine era considerabil transformată" (p. 21), „fiind vorba atât de o eroare teologică cât și istorică" (ibid.) și care s-a produs în Occident. Aceste evenimente și puncte de hotar în istoria Bisericii și a Europei sunt sever prezentate în carte cu toate implicațiile lor.

II. UNIREA ÎNTRE CRUCIADĂ ȘI SINOD

Efectele „pseudo-schismei" din 1054 au fost grave. Acestea s-au multiplicat prin reforma, zisă gregoriană, făcută de papa Grigore VII (1073—1085) care „proclama caracterul divin al Bisericii romane, întâietatea succesorului lui Petru peste tot episcopatul, ca și puterea lui absolută, nelimitată și universală, atât asupra Bisericii cât și asupra Statelor" (p. 23). Ori această concepție nu putea fi acceptată de lumea orientală.

Problema cruciadelor și eliberarea Locurilor Sfinte a constituit începutul latinizării. În Antiohia „cruciații au înlăturat pe patriarhul ortodox pentru a-l înlocui cu un latin" (p. 25), în anul 1100. La Ierusalim „latinizarea clerului superior a fost totală și numeroase fundații occidentale au fost create alături de mănăstiri ortodoxe" (ibid.). Apogeul mișcării a fost instalarea unui patriarh latin la Constantinopol după luarea și cucerirea orașului de a patra cruciadă (în 1204). În această situație „Carta nașterii uniatismului" care tolera ritul oriental a fost semnată de papa

Inocenţiu IV în anul 1254 (p. 26). Următorul pas în latinizarea Orientului a fost acceptarea de către Biserica maronită a unirii cu Roma, ceea ce va rămâne „idealul de uniatism urmat fără întrerupere de latini în Orientul Apropiat“ (p. 28). Alte încercări de cucerire a unor teritorii orientale sunt făcute între 1214—1218 de expediţia latino-maghiară, a cavalerilor germani şi suedezi. Însă, în toată această perioadă „cruciada nu a fost unica strategie folosită de Roma pentru a ajunge la unirea Bisericilor, niciodată calea conciliară nu a fost abandonată“ (p. 29). Şi astfel, în 1274 s-a ţinut un sinod la Lyon, la care delegaţia bizantină, sosită cu întârziere, nu a participat la dezbaterile doctrinare ci numai la concluzii. Cu toate acestea acest „sinod“ a fost socotit de latini „o reuşită cel puţin pe hârtie“ (p. 31). Reacţia însă a venit prompt din partea lui Ioan Vekkos, care ajuns patriarh la Constantinopol a şters din diptice numele papei.

Biserica romană considerând Orientul ca „un pământ de misiune“ (p. 37) şi-a intensificat acţiunile. Nu toţi papii însă au avut aceeaşi atitudine faţă de catolicii orientali, unii interziceau trecerea de la ritul oriental la ritul latin, alţii dimpotrivă constrângeau spre latinizare.

III. UNIATISMUL ÎN AFARĂ DE EUROPA

Activitatea umanitară a misiunilor catolice a fost îndreptată la sfârşitul secolului al XV-lea spre statul turc, încât „activitatea clerului latin a putut, puţin câte puţin, să se extindă şi asupra creştinilor“ (p. 68), ceea ce a făcut ca în Orientul Mijlociu „fenomenul uniat să nu fie rezultatul unei mişcări populare, ci consecinţa misiunii latine“ (ibid.).

IV. MIŞCAREA UNIATĂ ÎN EUROPA

Întorcându-se spre Europa, autorul analizează situaţia ortodocşilor în statul polono-lituanist, „laboratorul“ polono-lituanian (p. 71), unde ortodocşii care au acceptat unirea de la Florenţa erau criticaţi de patriarhii ortodocşi şi dispreţuiţi de ierarhia catolică“ (p. 74).

În Europa balcanică comunităţile uniate „au fost implantate în secolul al XVIII-lea cu ajutorul armatei austriace. În Serbia, de exemplu, austriecii au creat câteva comunităţi uniate, iar Maria Tereza (1740—1780) a convins Roma să creeze aici o episcopie la Körös, în 1777 (p. 83).

În Transilvania, „eliberată de ocupaţia turcă, unde majoritatea populaţiei era ortodoxă şi a trăit numai ca tolerată“, s-a început o politică de latinizare. Prin decretul din 1692 semnat de împăratul Leopold I (1656—1705) în care „era stipulat că preoţii şi credincioşii ortodocşi care vor trece la uniatism se vor bucura de avantaje ca latinii“ şi prin semnarea lui de către mitropolitul Teofil de Alba-Iulia „multe parohii s-au văzut dependente de primatul latin din Ungaria (p. 84).

După statisticile publicate „provenind în exclusivitate de la episcopi uniaţi, care se cuvine să fie exploatate cu circumspecţie“, în 1733 Transilvania număra 22 494 preoţi uniaţi împotriva a numai 458 ortodocşi şi în anul 1750, din 596 722 români locuitori în această regiune 543 657 erau uniţi, iar ortodocşi numai 25 065. Autorul însă îşi pune întrebarea:

„Cum cu o astfel de majoritate s-a putut aici să aibă începând din 1739 o opoziție populară împotriva uniației încât a fost nevoie de intervenția armatei austriece?" (p. 84). După conciliul I Vatican latinizarea a fost foarte rapidă „chiar și la nivelul vocabularului cu schimbarea cuvintelor slave prin echivalentul lor latin" (p. 90). Recensământul din 1930 arată că din 18.126.000 de locuitori, ortodocșii reprezintă în România 72% și uniții 7,3%, și „este interesant de notat că Biserica Ortodoxă deși avusese posibilitatea să recupereze bunurile luate de uniați în cursul secolelor al XVII-lea și al XIX-lea, nu a făcut-o, și relațiile între cele două comunități au fost excelente" (p. 95).

Urmărind firul istoric al evenimentelor autorul prezintă specificul și evoluția uniatismului în fiecare parte a Europei până în zilele noastre.

V. UNIATISMUL NEROMAN

Dar oare Biserica Ortodoxă nu a desfășurat acțiuni de prozelitism? În ceea ce privește Biserica Ortodoxă, spune autorul, „istoricii se referă de obicei la armenienii Zath din Mica Armenie și din Crimeea", dar „studiile istorice nu ne permit să definim dacă este vorba de o politică inițiată de Biserica bizantină sau o derivație liturgică și religioasă de grupuri trăind în zone de influență bizantină și separate de sursa lor" (p. 102). Mai târziu semnalăm convertiri de persoane sau grupuri mai mari sau mai mici. Exemplu preotul V. Guettée (1816—1892), J. Overbeck (1821—1903), sau acei „episcopi vagantes" ca Jules Ferrette, care a creat în Anglia o arhiepiscopie (1886), apoi cei proveniți din schisma rascolnică din secolul al XVIII-lea.

Un ultim capitol *„Un vis ambiguu 1985—1991"* relatează situația din Ucraina, unde după 1989 „uniații au luat de voie sau de nevoie (cu forța, n.n.) de la ortodocși o mie patru sute de locuri de cult" (p. 116).

În concluzie, autorul face „bilanțul istoric, statistic și spiritual al uniatismului". Statistic situația ar fi următoarea: între cele două războaie mondiale uniații constituiau 4,6% din numărul creștinilor orientali (vezi R. Janin, *Les Eglises orientales et les rites orientaux,* Paris, 1933), iar după lucrări mai recente 9.736.00 (cf. Hervé Legrand — directorul cursurilor de doctorat de la Institutul Catolic Paris — în articolul *„Uniates"* din *„Encyclopedia Universalis"*, 1980), respectiv 12.882.500 (cf. E. Saïd, *Grand Atlas des Religions,* 1990), în timp ce ortodocșii ar fi în număr de 94.491.000, respectiv 129.774.500 (p. 121—122)? Sub aspect istoric comunitățile „au pierdut rapid tradițiile lor specifice pentru a deveni hibrizi latino-orientali (p. 123), iar prin schimbarea ritului liturgic și alte transformări au pierdut „dimensiunea monastică" ceea ce le-a afectat spiritualitatea.

În prezent „respingerea uniatismului ca strategie de unire a Bisericilor va permite comunităților uniate să ajungă la o reală independență" (p. 125), fără a pune în cauză atașamentul lor canonic.

Această carte oferă cititorului o bună istorie a fenomenului uniat de la începuturile sale până în zilele noastre.

Pr. drd. Aurel Pavel

† PROTOPOP STAVROFOR VICTOR BOȚOMAN

La 8 septembrie 1993 a trecut pe neașteptate la cele veșnice în vârstă de 81 de ani, vrednicul iconom stavrofor Victor Boțoman de la parohia Fântâna, protopopiatul Rupea.

Fiu de țăran din Fântâna, după școala primară din satul natal, urmează liceul la Rupea și Făgăraș, apoi Academia teologică la Sibiu. În anul 1939 se căsătorește cu tânăra Maria Blaga. Familia le-a fost dăruită cu trei fii. E hirotonit pe seama parohiei Satul Nou protop. Brașov, unde construiește casă parohială cu anexele necesare. În anul 1946 se transferă în parohia Cuciulata, prot. Rupea. La 15 mai 1948 e arestat și întemnițat. Cunoaște închisorile din Sighișoara, Aiud, Ocnele Mari, Capul Midia de la Canal, Onești și Borzești de unde se eliberează în mai 1954. Pe unde a trecut în această aspră peregrinare a dat dovadă de atitudine și conștiință preoțească, prin menirea lui mângâind și întărind sufletește pe cei ce se clătinau sub apăsarea acelor grele împrejurări.

Întors acasă păstorește parohia Fântâna unde dă dovadă că închisoarea nu l-a înfrânt sufletește. Având o aprobare de reparare a bisericii, o demolează și ridică una nouă pe care o pictează și o înzestrează. Peste patru ani, în aceleași condiții zidește biserica în filia Lupșa și o pictează. După pensionare acordă asistență duhovnicească în 10 parohii vacante, neștiind ce e oboseala.

Fiind dăruit cu ușurință în a-și versifica ideile, folosea adesea acest mod de exprimare în predicile sale. Vorbea cu însuflețire și cu multă convingere. Pentru înțelepciunea sa izvorâtă dintr-o experiență aspră a vieții și o aleasă trăire interioară era căutat de credincioși din multe părți spre a-i cere sfat în necazuri și în momente de cumpănă. Figura sa de preot cu inimă caldă dar plină de dârzenie și de dăruire va rămâne adânc săpată în amintirea credincioșilor și a preoților care l-au cunoscut și va constitui pentru ei călăuză și îndemn.

Slujba înmormântării a avut loc în biserica din Fântâna de către un numeros sobor de preoți. Despre viața și activitatea părintelui Victor au vorbit pr. paroh Nicolae Scârneciu, pr. pensionar Victor Dâmboiu, fost coleg de pușcărie al celui răposat și prot. Gheorghe Opriș. S-a citit telegrama de condoleanțe adresată familiei de Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală. La prohodire a luat parte un mare număr de credincioși veniți din toate părțile.

Dumnezeu să-i facă parte de bucuria aleșilor Săi. Fie-i memoria binecuvântată. . .

Prot. Gh. Opriș

† Pr. ICON. STAVR. IOACHIM NICOLAE PURA

Duminică, 26 septembrie 1993, la orele amiezii, în Bucureşti a trecut la cele veşnice vrednicul preot pensionar Ioachim Nicolae Pura, care a slujit timp de 34 de ani, între 1940—1974, la Parohia Hălchiu, Protopopiatul Braşov.

Adormitul în Domnul, s-a născut la 21 iunie 1910 în localitatea Feldioara Făgăraşului, din părinţii, ţărani vrednici, Nicolae şi Victoria. A urmat şcoala primară în satul natal, Gimnaziul la Făgăraş, apoi Seminariul „Andreian" la Sibiu şi Facultatea de Teologie la Cluj şi Cernăuţi.

În anul 1937 îşi uneşte firul vieţii sale pământeşti cu tânăra Gherghina Dobrin din Brăila, absolventă a cursurilor superioare de arte şi meserii. Dumnezeu îi binecuvântează cu doi fii, Mircea-Ioan şi Lucian-Nicolae.

Fiind hirotonit de marele mitropolit Nicolae Bălan, la îndemnul acestuia va ocupa timp de doi ani, între 1937—1939, funcţia de profesor de Religie la Liceul de fete din Sighişoara, apoi între 1939—1940 este transferat ca profesor de Religie în Dumbrăveni. În anul 1940 candidează la concursul organizat, şi este ales preot la Parohia Hălchiu din Protopopiatul Braşov, unde va sluji până la pensionare, în 1974, când se va stabili în Bucureşti, lângă copii.

În cei 34 de ani a desfăşurat o amplă activitate, tuturor toate făcându-se, potrivit cerinţelor vremii. Pentru sufletul său cald, ferm şi demn, credincioşii păstoriţi l-au iubit, apreciat şi urmat. La rândul său, Părintele s-a identificat cu toate problemele fiilor săi duhovniceşti, avându-i pe toţi la suflet, chiar şi după pensionare. Aceasta o dovedeşte şi faptul că a dorit să se reîntoarcă în mijlocul lor, spre a-şi aştepta, cu nădejde, răsplata ostenelilor sale. Astfel, după nouăsprezece ani, se reîntoarce în Hălchiu, şi trupul neînsufleţit este depus, marţi, în biserica parohială, unde, seara, un sobor de preoţi vor sluji „stâlpii". Apoi, preotul paroh şi cel din Crizbav îl vor priveghea toată noaptea, împreună cu familia şi credincioşii.

Miercuri 29 septembrie, după slujirea Sfintei Liturghii, la orele 13, s-a oficiat slujba înmormântării de un sobor de nouă preoţi, prezenţi fiind, pe lângă credincioşi şi dascălii Şcolii, şi reprezentanţii puterii locale.

Personalitatea şi caracterul moral ale celui adormit au fost evocate cu multă simţire sufletească de Pr. Dr. Iuliu Işa, fost coleg de facultate; apoi Pr. Tiberiu Işa, prieten apropiat şi colaborator în cele pastorale, a evocat anii de împreună slujire bazată pe sinceritate, prietenie, deschidere şi întrajutorare între toţi preoţii din împrejurimi. A vorbit apoi Pr. Iosif Bogdan ca urmaş în Parohie, şi actualul paroh, Pr. Nicolae Goja, care evocând viaţa şi activitatea bogată a Părintelui a exprimat cuvinte de mângâiere familiei şi credincioşilor. După ce toţi şi-au luat rămas bun şi iertăciuni de la cel ce le-a fost Părinte, sicriul a fost depus în cripta preoţească din faţa bisericii.

Cel ce a înviat din morți, Hristos, Mântuitorul nostru, pentru rugăciunile tuturor Sfinților și ale noastre, ale nevrednicilor Săi slujitori, sufletul robului Său Pr. Nicolae Ioachim Pura în sânurile lui Avraam să-l odihnească și cu drepții să-l numere, iar pe noi să ne miluiască și să ne ajute ca veșnică pomenire să-i facem. Amin.

Pr. Nicolae Goja

† Pr. ICONOM STAVR. VIRGIL-NICOLAE GOȚIA

Vineri, 3 septembrie 1993, vrednicul preot Virgil Goția de la parohia Întorsura Buzăului, jud. Covasna, a închis pentru totdeauna ochii săi trupești la un spital din Iași, unde se afla internat doar de câteva zile pentru unele investigații medicale.

Vestea trecerii sale la cele veșnice a venit ca un trăznet din senin, cum zice românul, pentru familia sa, pentru credincioșii săi, pentru preoții din zonă, pentru care a fost ca un adevărat tată, pentru colegii săi, și pentru toți cei ce l-au cunoscut. Aceasta pentru că părintele Goția era de o inepuizabilă voiciune, de un optimism sănătos, izvorât din obârșia sa țărănească, din formația sa creștinească și din înțelegerea misiunii sale preoțești. Prin trecerea pe tărâmul veșniciei lasă în urma sa un negrăit gol, care se va resimți multă vreme.

*

Părintele Virgil Goția s-a născut în 22 octombrie 1927 în localitatea Răhău, jud. Alba, din părinții Petru și Ana, țărani, tatăl său fiind și cântăreț bisericesc. Școala primară a urmat-o în satul natal, gimnaziul la Sebeș-Alba, liceul la Orăștie și Facultatea de Teologie din Sibiu.

După terminarea studiilor se căsătorește cu Maria Bâscă tot din Răhău, care îi va fi sprijin apropiat și devotat în cei peste 40 de ani de preoție ai adormitului întru Domnul Virgil-Nicolae Goția.

Plecată din vestul ei, în anul 1952 tânăra familie Goția a descins la marginea răsăriteană a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu, cum se numea atunci, în parohia Întorsura Buzăului, unde harul preoției s-a dovedit cât se poate de roditor în obștea credincioșilor încredințată spre păstorire, căsnicia fiindu-le binecuvântată cu un fiu, Ștefan.

Încă din primii ani ai păstoririi sale, părintele Goția s-a dovedit cu adevărat un preot cu vocație, care, pe tot parcursul activității sale, „s-a făcut tuturor toate", după cuvântul Sf. Apostol Pavel, ca pe cât mai mulți să dobândească pentru Hristos-Domnul. Tot după cuvântul Sf. Apostol Pavel, inima sa largă cuprindea, fără a se simți strâmtorat nici unul, pe credincioșii săi, spre binele cărora s-a revărsat fără cruțare, „cheltuindu-se" pe sine (II Cor. 12, 14—16) într-o slujire preoțească și lucrare pastorală exemplară.

Ca și inima, și casa părintelui Goția era deschisă pentru oricine îi trecea pragul, bucurându-se de o caldă ospitalitate, iar cei ce i-au

bătut la uşă nu au fost puţini, ierarhi, preoţi, studenţi teologi şi alţi călători prin zonă.

În tot timpul activităţii sale pastorale, părintele Goţia s-a implicat, cu toate riscurile pe care le comporta, şi în educaţia religioasă a copiilor, după Revoluţia română având în maximă atenţie orele de Religie, fiind mult apreciat de cadrele didactice din localitate, necruţându-şi punga în a-şi premia copiii.

Părintele Goţia a însemnat totodată un colaborator de seamă al protopopiatului Sf. Gheorghe, a cărui activitate a sprijinit-o atât pe plan pastoral, îndemnându-i cu dragoste pe preoţii mai tineri din jur, cât şi pe plan gospodăresc, casa sa parohială fiind un fel de subdepozit de lumânări şi alte materiale bisericeşti de unde se aprovizionau preoţii de pe Buzae.

A eliberat casa parohială în care a funcţionat mult timp poşta locală, pe care a pus-o apoi într-o deplină stare de funcţionare, a împrejmuit cimitirul în mijlocul căruia a ridicat o capelă mortuară, o adevărată biserică, a pictat biserica mare.

*

Slujba înmormântării a fost săvârşită luni, 6 septembrie 1993, de către un sobor de peste 30 de preoţi, între ei P. C. profesori I. Floca şi C. Voicu, P. C. vicar A. Răduleţ, P. C. consilieri Gh. Papuc şi S. Săsăujan.

La sfârşit, P. C. arhid. prof. I. Floca a dat citire scrisorii de condoleanţe adresată familiei de către Î. P. S. Mitropolit Antonie.

Au vorbit apoi P. C. pr. A. Răduleţ, în numele Centrului eparhial; P. C. pr. Gh. Papuc, în numele colegilor şi prietenilor; P. C. pr. P. Dumbravă, fost protopop la Sf. Gheorghe; P. C. pr. Gh. Răţulea, actualul protopop al prot. Sf. Gheorghe; P. C. pr. D. Comşa, care, în calitate de vecin de parohie, a făcut o amplă prezentare a vieţii şi activităţii adormitului întru Domnul preot Virgil Goţia, şi dl. Gh. Baciu, primarul oraşului Întorsura Buzăului.

Purtat pe umeri de preoţi, după ce s-a înconjurat biserica, sicriul cu rămăşiţele pământeşti ale neuitatului preot Virgil-Nicolae Goţia a fost aşezat în mormântul din faţa bisericii, până la învierea de obşte.

Dumnezeu să-i facă parte de bucuria aleşilor Săi!

Pr. Gh. P.

DIN VIAȚA BISERICII

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

RECENZII

IN MEMORIAM